

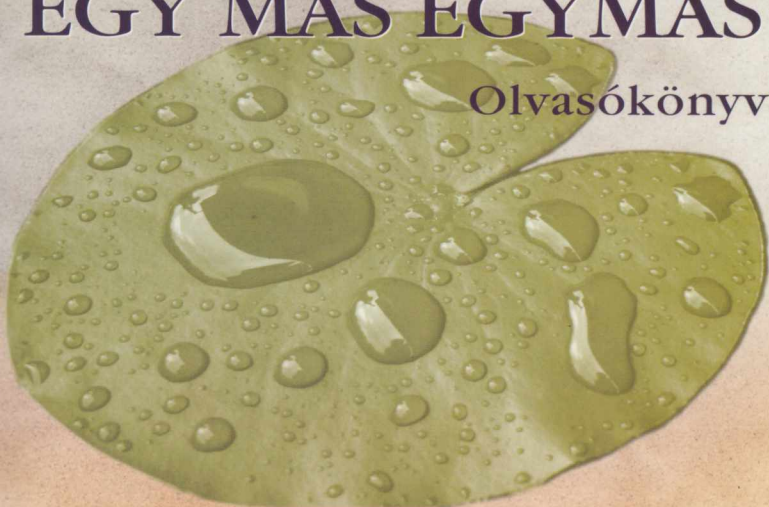
FEJLESZTÉS-EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS-EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS-EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS

Szigeti Lajos Sándor

EGY MÁ S EGYMÁS

Olvasókönyv

Szigeti Lajos Sándor (szerk.)

EGY MÁ S EGYMÁS

Olvasókönyv

**Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Szeged, 2004**

Készült
a Phare HU0008-02-01-0047 sz. pályázat támogatásával

Sorozatszerkesztő
Dr. habil. Benkő Zsuzsanna

Borító grafika
Németh György

Címlap
Csécsei Károly

Szövegszerkesztés
JGYF Kiadó

© SZIGETI LAJOS SÁNDOR, 2003
Kézirat gyanánt, 2004

ISSN 1785-8577

Bábel és Pünkösöd

Egy más egymás – furcsa cím! Lehet. A szándék azonban világos: olyan olvasókönyvet adni a tisztelt olvasó kezébe, amely felhívja a figyelmet a kisebbség problematikájára, mégpedig nem abban az értelemben, ahogy azt a szaktudományok teszik, hiszen a kérdéskörnek óriási a szakirodalma. E kötet szerkesztője azonban úgy gondolta, szinte a lehetetlenre vállalkozik, amikor – felkérésre – olyan antológiát állít össze, amely egyidejűen példázza a nemzeti kisebbségek, jelesen: a hazai nemzetiségek és a határainkon túl élő magyarság sorskérdéseit, az etnikai és magatartásbeli kisebbségek, a másság alapján elkülönülők vagy elkülönítettek gondjait. Úgy gondoltam, ha valahol, hát egy szépirodalmi olvasókönyvben megtehető, hogy együvé kerülhet – mondjuk – a romániai magyar, a hazai zsidó vagy cigány kisebbség irodalmi megjelenése, problematikájuk megjelenítése és ugyanitt olvashatunk a hendikeppel élők, a mozgáskorlátozottak vagy egyéb fogyatékosok vagy a homoszexuálisok vagy a felekezeti kisebbségek világáról vagy éppen a zsenik másságáról, a clown mint a művész megtestesüléséről. De így kerülhetnek sorra olyan jelenségek is, amelyeknek során beszélhetünk akár a nőkérdésről is. Mindez együtt túl szerteágazó, magam is tudom, de – ráadásul területi korlátok közt – tulajdonképpen csak (bármikor bővíthető) példanyaggal szerettem volna szolgálni, tudatosítva, hogy az eligazodás-eligazítás már nem feladatunk, az a szaktudományok és szakórák dolga. Esetlegesen is mutatkozhatnak a példáim, hiszen bárki mondhatja: miért éppen az adott szerzőket választottam. Minden esetben egyet fontosnak tartottam: azt, hogy ha nem klasszikus szerzőt idézek, akkor is minőségi irodalmat olvashassunk. Természetesen, a szubjektivitást vállalom, ami azt jelenti, hogy szeretem a szerzőimet. Szerettem volna arra is felhívni a figyelmet, hogy a jelzett kérdéskörrel már kisgyermekként is találkozhatunk, még ha akkor – egészségesen gondolkodva, kereknek látva a világot – nem is vesszük észre, milyen gonddal állunk szemben. Ezt példázza *A rút kiskacsa* és *Az ólomkatona* meséje, de ugyanerre utal a gyermeki látásmódot a groteszkbe áthajlító Örkény-mű is, amelyben a szerző egy kis testi hibás kör gyógyítására szólít fel. A példák folytathatók, bővíthetők, az olvasókönyvnek tehát csak annyi a funkciója, hogy elindítson bennünket az idemutató kérdések érdekében/rengetébe, az immanens ösvényt már a vezetők segítségével kell meglegelnünk!

A választott írások is jól mutatják, hogy a másság ellentéte nem az egység, azaz az egység nem a másság megszüntetése által jön létre. Az egység hiánya az atomizáltságunkban nyilvánul meg. Már pusztá biológiai létünk története is a másság mellett szól, hiszen az élet legalapvetőbb tulajdonsága, mondhatjuk: attribútuma és feltétele a sokféleség, az egységesség sem más, mint állandó folyama-

ta integrációnak és dezintegrációnak. A kisebbséget, a másságot gyakran tekintik tüskének, pedig mindannyiunk célja harmóniában lenni szűkebb-tágabb környezetünkkel, megvalósítva Tamási Áron rákérdezését és választát, hiszen Ábel kérdése, hogy mivégre valók vagyunk e világban, a lehetséges válasz szerint azért, hogy valahol otthon lehessünk benne. Egyébként is bonyolult dolog kisebbségben lenni, hiszen például az európai mintának tekintett Bozenben (Bolzanóban) élni is érdekes kérdéseket vet föl. A mintaadó kisebbségi önkormányzati közösségben például ez azt jelenti, hogy a világháborút követően Olaszországhoz csatolt Dél-Tirol német ajkú lakossága jelenti a többséget és fordítva: a másutt a többségi nemzetet jelentő olaszok itt kisebbségként élnek.

Sokáig vélték úgy, hogy a kisebbség egy kényszerközösség, majd sorsközösségnek mondták, gyakran akaratközösségként is definiálták magukat a nyelvi, etnikai, nemzeti kisebbségek. Napjainkban pedig nem egyszer azt hangsúlyozzák, hogy kisebbségben lenni nem sors, hanem feladat.

A kérdéskör érdekes példáját láthatjuk a Bibliában, mégpedig a bábéli nyelvzavarban: a népek és nyelvek különbözősége mögött az Ószövetség Isten ítéletét látta. Az addig egységes nyelvet a bábéli torony építése miatt zavarta össze Isten, mivel az egységet az ellene való lázadásra használták. Döntése nyomán válaszfal lett a nyelv, határokat vont az emberek közé, s ez szétszóródást eredményezett. Mivel a nyelv tette lehetővé az ember eget ostromló vállalkozását, az együttes építést, így Isten ítélete nemcsak az emberi érintkezés és közlés területére vonatkozik, hanem minden olyan emberi vállalkozást is meghiúsít, amilyennel egykor Sineár völgyében megpróbálkoztak. A Bibliában így olvashatjuk e történetet: „Mínd az egész földnek pedig egy nyelve és egyféle beszéde vala. És lön, mikor kelet felől elindultak vala, Sineár földjén egy síkságot találának és ott letelepedének. És mondának egymásnak: Jertek, vessünk téglát és égessük ki jól: és lön nekik a téglá kö gyanánt, a szurok pedig ragasztó gyanánt. És mondának: jertek, építsünk magunknak várost és tornyot, melynek teteje az eget érje, és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész földnek színén. Az Úr pedig felszálla, hogy lássa a várost és a tornyot, melyet építenek vala az emberek fiai. És monda az Úr: Ímé, e nép egy, s az egésznek egy a nyelve és munkájának ez a kezdete: és bizony semmi sem gátolja, hogy véghez ne vigyenek mindent, a mit elgondolnak magukban. Nosza, szálljunk alá, és zavarjuk ott össze nyelvöket, hogy meg ne értsék egymás beszédét. És elszéleszté őket onnan az Úr az egész földnek színére; és megszűnének építeni a várost. Ezért nevezék annak nevét Bábelenek; mert ott zavará össze az Úr az egész földnek nyelvét, és onnan széleszté el őket az Úr az egész földnek színére.” (1 Móz 11,1-9)

A másság gyakran jelenti a nem közülünk valót, azaz az idegent. Az idegen az elhatárolható közösségen kívül álló, máshonnan való, a Bibliában: nem Izraelből való (1 Kir 8,41). Főnévként és melléknévként is gyakran előfordul főleg az Ószövetségben. Mit tudunk meg ezekből a bibliai helyekből? Azt például, hogy az idegen istenek tisztelete tilos, mert szemben állnak az Úr Istennel. A más isten vagy más istenek kifejezés is ugyanezt jelenti. Az idegen oltár, tűz vagy idegen áldozat mind ítéletet von maga után. Azonban ne feledjük, hogy Izrael népe elkeverülhetlenül keveredett más népekkel. A köztük élő idegeneket megkülönböztették, szigorú tilalmak zárták el őket a kultusz helyeitől és cselekményeitől. Idegenrel házasságot nem engedett a törvény. Metaforikusan is hagyományteremtő az, hogy a legsúlyosabb büntetésként a fogságban az idegen megszállást és az idegen földre hurcolást élték meg, azaz a legsúlyosabb nyomorúság: idegenné lenni (Jób, 19,15; Zsolt 69,9). Az Újszövetségben is megvan a különbségtétel idegenek és fiak között. Az ígéretek az idegenektől való megszabadításról is szólnak. Fontos utalnunk arra, hogy Isten népének közösségébe betagozódhatnak azonban az idegen is, segítik Izraelt, sőt megismerik és dicsőítik Izrael Istenét. Hasonló megfontolásokkal találkozhatunk István királyunk intelmeiben is az idegenekre vonatkozóan.

De, hadd tegyem mindjárt hozzá, ha úgy gondolnánk mindezek után, hogy az Úr szólt közbe és büntetésül szóródtunk szét, jusson eszünkbe, hogy újabb lehetőséget kínál. Gyönyörű történetet idézhetünk az Újszövetségből, mégpedig a Pünkösöd történetét, amely szerint a jeruzsálemi ösgyülekezet pünkösöd ünnepén alakult meg, amikor a tanítványokra kitöltetett a Szentlélek. Bár a leírás sem a szövetségkötést, sem pedig a törvényadást nem említi (ezek az ünnep történeti vonatkozásai), bizonyos azonban, hogy Lukács művében az „új szövetség” gondolata alapvető. A pünkösöd történetének fő motívumai a következők: a Lélek kitöltetése, mint a páskával kezdődő üdvösemények lezárása, ezt a tanítványok meghirdetik Izraelnek és a népeknek s ezzel megalakul Isten új, szövetséges népe, zsidókból és pogányokból. A történet maga így olvasható: „És mikor a Pünkösöd napja eljött, mindnyájan egy akarattal együtt valának. És lön nagy hirtelenséggel az égből mint egy sebesen zúgó szélnek zendülése és eltelé az egész házat, ahol ülnek vala. És megjelentek előttük kettős tüzes nyelvek és üle mindenkire azok közül. És megtelének mindnyájan Szent Lélekkel, és kezdének szólni más nyelveken, a mint a Lélek adta nékik szólniok. Lakoznak vala pedig Jeruzsálemben zsidók, istenfélő férfiak, minden nép közül, melyek az ég alatt vannak. Minekutána pedig ez a zúgás lön, egybegyüle a sokaság és megzavarodék, mivel hogy mindegyik a maga nyelvén hallá őket szólni. Álmélkodnak pedig mindnyájan és csodálkoznak vala mondván egymásnak: Nem de nem Galileusok-é ezek mindnyájan, a kik szólnak? Mi módon halljuk hát őket, ki ki közülünk a saját nyelvén,

a melyben születtünk? Párthusok és médek és elámiták, és kik lakozunk Mezopotámiában, Judeában és Kappadóciában, Pontusban és Ázsiában, Frigiában és Pamfiliában, Egyiptomban és Líbiának tartományiban, mely Cziréne mellett van, és a római jövevények, mind zsidók mind prozelitusok, Krétaiak és arabok, halljuk a mint szólják a mi nyelvünkön az Istennek nagyságos dolgait. Álmétkodnak vala pedig mindnyájan és zavarban valának, egymásnak ezt mondván: Vajon mi akar ez lenni? Mások pedig csúfolódva mondának: Édes bortól részegedtek meg.” (ApCse12,1-13).

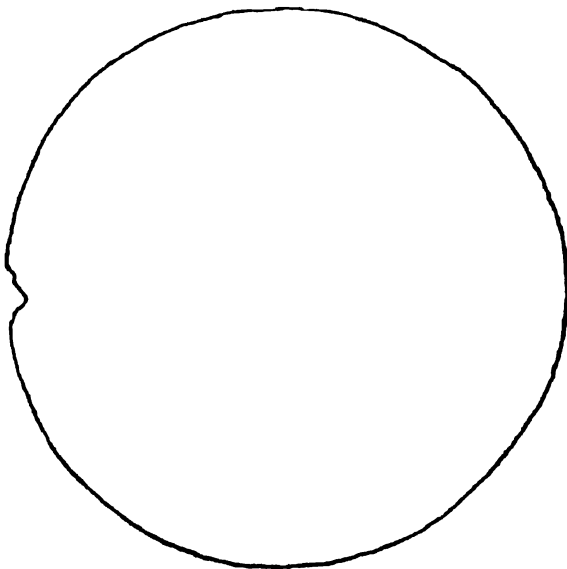
A történetből szempontunkból most azt emelném ki, hogy a zúgásban a Szentlélek szavait mindenki a maga nyelvén hallotta és ezért érthette meg. A pünkösdek ezt az üzenetét idéztem fel magamban, amikor ennek az antológiának címet adtam, hiszen a pünkösdi történet éppen arról szól, hogy egy más módon, az addigiaktól eltérő módon fordulnak egymás felé azok, akiket kitölt a Szentlélek. Legyünk tehát mi is meghallói ennek az evangéliumi szeretetnek s teremtünk magunkból egy más egymást tisztelő és értő világot! Ha e szándékban erősíteni tud az olvasókönyv, akkor már nem volt hiábavaló!

Szigeti Lajos Sándor

ÖRKÉNY ISTVÁN

Polgártársak!

Ezt a kis
testi hibával
született kört

ki
vigasztalja
meg?

ILLYÉS GYULA

A faj védői

Ady dult örmény-arca, Babits és Zrínyi horvát
koponyája, Petőfi szlovákos fekete
s Péterfy és Tömörkény németes kék szeme
s a Bulyba-Tárász Móricz s a Cyrano nagy orrát

hordó Vitéz Mihály (s Mátyás király) s a hajdu
vagyis – hajjaj! – balkáni Arany János, Veres
Péter s a Don Quijote Krúdy, a lengyeles
Lőrinc, a mongol Áron s Gyuri, a hindu ajku;

S a janicsár Szabó Pál, a szép-finn Kosztolányi
(a szép-olasz Széchényi és a szép-kurd királyfi:
nagy Rákóczi Ferenc!) s a fél-kun, fél-román

Attila (meg Erdélyi) s én, a fél-besenyő –
– Belül épp ettől oly más s pompás a gyuromány,
mit kelt örök kovászkod, páratlan Tekenő!

REMÉNYIK SÁNDOR

Köt a rög

A megbékélt Ady Endrének

Aki messzevágynak,
Csak hazáig ér el,
Ha nem selyemszállal:
Köt a rög kötéllel,
Koporsókötéllel.

Aki pártos szívvel
Önszívére lázad,
Föld alatt lel végül
Ősi hazát, házat,
Nyugodalmas házat.

Aki tépegeti
Mint egy nyugöt, átkot,
Szívében hordozza
Az a magyarságot,
Igaz magyarságot.

Akinek magyarul
Muzsikál a vére,
E bús szerelemtől
Nincsen menekvése,
Sehol menekvése.

Majd ha a sírodon
Friss tavaszi hajtás
Nő – Te is belátod:
Így van ez jól, pajtás,
Így van ez jól, pajtás.

1919. február

A szatír bőre

Marszüász csúnya volt, bár fiatal. Egyesek szerint éppen ezért volt az elviselhetetlenségig csúnya. A csúnyság a harmónia teljes hiánya – szokta volt mondani Makeron, ősz szakállát simogatva –, elképzelhető-e kevésbé harmonikus valami, mint egy szatír fiatalon? Makeron sokat jelentően nézett maga köré, valahányszor Marszüász harmóniátlan csúnysága szóba került, s igen szerette, ha szóba kerül: a frügiai erdők csaknem minden lakójának elmondta már. A dologban volt valami célzatosság, hiszen Marszüász harmóniátlan csúnysága – az igazság kedvéért meg kell jegyezni – semmivel sem volt visszataszítóbb, vagy elviselhetetlenebb, mint Makeron harmonikus csúnysága – öreg és szatír –, de ezt rendesen senki sem vette észre.

Ostobaság – érvelt Marszüász egy nimfának a forrásnál s igyekezett szavával sokkal jobb hatást kelteni, mint külsejével. Reklámot elvégre mindenki pontosan úgy csinál, ahogy tud, ha Marszüász nem tudja kirakatba tenni apollói természetét (jaj, Apolló, gondolta egészen elszomorodva), akkor teheti azt a becsületes tárgyilagosságot, ami kevés szatír tulajdona. Becsületes tárgyilagosság: becsületes, mint a vágycsozás a nimfa után és tárgyilagoss, mint annak az elismerése, hogy Apolló mégiscsak Apolló és Marszüász mégiscsak Marszüász. Bár a külső... A harmónia a szeretkezésben magában van, s nem a külsőben, a külső csak kísérő jelensége mindannak, ami van, végső fokon tehát reklám (és a saját reklámjára gondolt). Már hallottunk olyan esetekről, mikor a szerelemben a legnagyobb diadalokat nem a szépek, nem a narcisszusok érték el, akik amúgy is mindig csak önmagukat szeretik, hanem a becsületes csúnyák, akiket a természet kényszerített, hogy esztétikai gyönyörök helyett, mit nyújtani nem tudnak, nyújtának egyéb gyönyöröket.

– De te szatír vagy – mondta a nimfa rózsálló térdét mosva a patakban, nem a tisztálkodás, hanem a hagyományok kedvéért. Marszüász ideges lett, ezellen érvelni sem lehetett. – Szatír, persze hogy szatír, ahogy te nimfa. De hát mit jelent az elnevezés? Semmit, csak az előítélet csinál belőlünk szatírt, amúgy, nem megjelölési, hanem tartalmi értelemben. Szatírt, úgy, mint akinek ferdült ízlései, beteges vágyai vannak, szoros összefüggésben az erőszakkal, leskelődéssel, természetellenes kielégüléssel. A szatírság maga semmit sem jelent.

– De jelent – mondta csökönyösen a nimfa. Nem tetszett neki Marszüász, ami nem is csodálható.

Marszüász még érvelt, bár érezte, hogy az ügy úgymint reménytelen. A régi feljegyzésekben nincsenek bizonyítékok arra, hogy a szatírok által elrabolt nimfák mennyire örültek az elrablásnak és az erőszaknak – az erőszaknak is megvan a maga gyönyörűsége –, de annak sincs semmi bizonyítéka, hogy a nimfarablás és erőszakoskodás csakugyan megtörtént. Az igazi bizonyíték persze az lenne, hogy a szatírok soha nem is szatírkodtak.

– Ostobaság – mondta a nimfa. – Unalmas vagy, Marszüász, és csúnya.

– Hát milyen legyenek – mondott le Marszüász magában arról, hogy megértő nimfára találjon. Egészen megértőre persze még számítani is túlzás lenne, de legalább részben megértőre... Vannak dolgok, amiket a szatírok egymás közt hiába beszélnek meg, ezt csak nővel lehet. Egyébként is, szatírok egymás közt – brrr... Egészen elszatírkodtak az utóbbi időben – gondolt szomorúan Marszüász a világ csökönyös rosszindulatára; ha valakit hosszú időn keresztül – jelen esetben a mitológia meghatározhatatlan kezdete óta – szatírnak tartanak, akkor végül is azzá válik. Velük hát nem lehet megbeszélni a megbeszélnivalókat, kívülállókkel kellene. Egy nimfával, vagy például Apollóval.

A nimfa fürdeni kezdett, térde locsolgatását, úgy látszik, nem találta elég korhűnek, sora került a váll, csípője, sőt melle is, miközben szemrehányó pillantásokkal igyekezett Marszüász tudtára adni, hogy rossznéven veszi további maradását. Az intimitások végignézése csakugyan bátorítás, s beszélni amúgy sincs mit ezek után – Marszüász hát indult az erdő felé. A nimfák hangulatuknak megfelelően táncolgattak és heverésztek az erdőben, a tapasztalatlanabbja igyekezett úgy tenni, mintha megjárodna Marszüásztól. Marszüász filozofikus nyugalommal róttá az erdőt, egyszer sem fordult a nimfák után (filozófushoz ez nem illik), de igyekezett a szeme elé táruló látványból bizonyos fajta harmóniát összeállítani (műkedvelő zenész számára kötelező) még abból is, ha egy bokor tövében a nimfák éppen egymással szeretkeztek (Frúgia és Leszbosz milyen távol van, s a gyakorlat hogy áthidalja ezt a távolságot). – Próbálnák meg ezt a szatírok - érvelt saját magának fokozódó dühvel és fokozódó szomorúsággal –, micsoda mitológiai botrány kerekedne belőle...

S amellett nemcsak a cselekedeteknek van más én más tartalmuk mások által elkövetve – a szavaknak is, a gondolatoknak is. Marszüász haraggal telt el a viszonylagosságok iránt; ha Apolló azt mondja, akarom, vagy ha Afrodité a szerelemre gondol... igazán nem nagy feladat összehasonlítani ezt azzal, amikor én, Marszüász, mondom, vagy gondolom. A különbségben föltétlenül van valami

igazság, de nem abszolút igazság. Mert az abszolútum a cselekvésben, szóban vagy gondolatban mégis maga a tartalom.

S nem a formák.

S nem a viszonylatok.

Csak persze az emberek (és a szatírok és a nimfák és az istenek is) elfogultan ostobák. Elfogulatlan ostobákként még elviselhetők lennének. Vagy nem ennyire veszélyesek.

Ezzel megállt Marszúász, s míg dühösen, mint egy felbosszantott kecske, a földet rugdosta, észrevette, hogy ismét lények közé jutott. Legfeljebb tíz méterre tőle, ahol nagyon buja volt a fű és nagyon árnyékos az erdő, ölelkeztek.

Marszúász ideges lett. Hol a szakállát, hol az üstökét cibálgatta, kétszer is el akart osonni, háromszor pedig közelebb lopakodni, végül is amellettt döntött, hogy nem hagyja zavartatni magát, úgy tesz, mintha semmit sem vett volna észre. Vagy úgy, mint aki látja a dolgokat, de a természet-filozófus megértő bölcsességével viselkedik és egyáltalán nem szatírként. – Menteni a becsületet, ahol lehet, ha ez a becsület nem is igazán becsület, csak a kollektív értékelés alól való önző szabadulni akarás is.

Így tett Marszúász.

Helyesebben így akart tenni. Mert a tisztáson ezalatt éppen abba hagyták a nászt a párok. A nő (nyilván nimfa) felült, a férfi (nyilván ember) feltérdelt, s kezdetét vette az unatkozó kedveskedés, ami az udvarias szeretkezés elengedhetetlen kísérője. Drága – mondta a nimfa –, édes – válaszolt a finemű, s mindketten meglehetősen unottan igyekeztek úgy viselkedni, mintha a megtörtént dologról való reális tudomásulvétel shocking volna; a sikertelenségről való tudomásulvétel pedig egyenesen durva tapintatlanság.

Ha ezt az antiesztétikus, sőt végeredményében, úgy látszik, szinebiologikus valamit az idealizálás megszépítheti, miért nem szépíthetne meg engem, gondolta Marszúász keserű gúnyal, és mégis a második megoldás mellett döntött: elmegy mellettük, mintha semmi sem történt volna.

Elkéssett. A halandónak látszó észrevette Marszúászt, mielőtt még nekiindult volna, mielőtt még izgatott kecskemozdulatai átváltozhattak volna a filozófus bölcs magába mélyedt mozdulataivá, mielőtt még abba hagyhatta volna szakálla ideges tépését . . . szóval mielőtt Marszúász elvégezhette volna a kirakati reklám kívánalmait. – Hohó – mondta a halandó és felpattant. De milyen agresszíven.

– Hohó – és ebben a pillanatban már nem volt ismeretlen, már Marszúász előtt is Apolló volt, s Marszúász ijedten ismerte fel mindennek jelentőségét.

– Egy szatír – mondta a nimfa, aki haragudott. Apollóra nem mert, hát haragudott Marszúászra.

– Leskelődött – tette hozzá azután.

– I-i-igen? – kérdezte Apolló a megfelelő fenyegető hangsúllyal, a helyzet-hez illően nem annyira indokoltan, mint inkább stílszerűen. (Csak az ostobák hiszik, hogy a stílszerűség magában bármit is indokol.)

Áltak ketten egymással szemben, miközben a nimfa ült, és a gyepet tépdeste. Apolló szép istenarcán a bizonytalan felháborodás és a belülről jövő nagy töprengés tükröződött, Marszüász csúnya, bár fiatal szatírcán csak a kellemetlen helyzetbe való keveredés sajnálkozása: ezek most azt hiszik, hogy leskelődtem.

– Ne hülyéskedjete – mondta békítően. – Miért leskelődtem volna? Miért nem gyanúsítjátok meg leskelődéssel a mókust a fán? – Mert az nem szatír – válaszolt a nimfa olyan gyűlölködéssel a hangjában, ami nyilvánvalóvá tette, hogy az egész jelenetnek nem értelmét látja, inkább indokát egy más befejezéshez. – Ha sikerült volna az ölekezés – világosodott meg hirtelen végérvényesen Marszüász agya –, akkor nem lenne semmi baj.

– Akkor észre sem vetek volna.

Marszüász elhatározta, hogy a nimfára több szót nem is veszteget, egyenesen Apollóhoz fordult.

– S te? Te is azt hiszed? Miért? Ennyire rövidlátók az istenek?

– Csend – mondta az isten megfelelő hierarchikus hangsúllyal, tudatában annak, hogy csendet is, lármát is, sőt halált is módjában áll parancsolni. – Miért leskelődtél, erre felelj.

– Örültség – védekezett kézzel-lábbal a kétségbeesett Marszüász –, hiszen leskelődésről szó sem volt. Leskelődés az, ha az ember a kulcslyukon néz át, vagy távcsővel a szembelevő emeleti ablakba, leskelődés, ha a bokor ágait hajtom szét, hogy valamit lássak. De itt nem kellett. Erre jártam és kész. A végére érkeztem.

– Úgy – kérdezte vészjóslóan az isten. – És minek a végére?

– Hát ...

– Szatír, utolsó piszok szatír – üvöltötte a nimfa. Nem lett szebb az üvöltéstől, sőt csúnyább lett. De ezt Apolló sem látta, mert háttal állt neki, a nimfa sem vette észre, mert előntötte az indulat.

– Nézd, Apolló – kezdte magyarázni Marszüász, nem szép, hogy isten létedre elfogult vagy. Elfogult először, mert feltételezed rólam, hogy leskelődtem. De elfogult azért is, mert valami dühít, nyilván az, hogy nem volt igazi sikered a nimfánál. S végül elfogult vagy azért, mert földi alakban jelentél meg istenként, s azt hiszed, hogy most is csalhatatlan vagy. Holott istenként se vagy az.

– Nem? – kérdezte Apolló, miközben szépmetszésű szemöldöke felszaladt a homloka közepére, s száját félrevonva megvicsorgatta a fogait. – Belém harap mindjárt a nimfa helyett – gondolta Marszüász.

– Nem bizony.

– Nem baj. Legfeljebb majd megbánom, amit teszek – mondta Apolló egy hőhér elszántságával. Közeledni kezdett Marszüász felé, a nimfa pedig látva a bekövetkezendő vést, elszaladt, ahogy illik.

A küzdelem rövid volt és dicstelen. Apolló torkon ragadta Marszüászt, a földre teperte (milyen keveset jelentett most a nimfákkal szemben félelmetes szatír-erő), bokáját hirtelenében vékony kenderkötéllal kötötte össze. Hozzá a kezét is, kisebb távolságra. Úgy feküdt a földön Marszüász, mint egy sündisznó, de mi kor mozdult egyet-egyét, akkor látszott, hogy mégis inkább a lőtt nyúlhoz hasonlít.

– Meg akar verni – gondolta, és elhatározta, hogy méltóságteljes lesz. – Verjen, hadd verjen. Ki lehet bírni, s az erkölcsi fölény mégis azé, aki tudja, hogy igaztalan bántalom érte.

De Apolló nem vert, hanem könnyedén egy fához vonszolta az összekötött Marszüászt, a kötél végét egy lehajló ágon vetette keresztül, aztán lábánál fogva felhúzta a szatírt. Úgy csüngött most a fa ágán, mint egy denevér – kellemtelen volt, mert fejébe szállt a vér s bokáját, csuklóját nagyon vágta a vékony kötél.

– Itt akar hagyni – jutott eszébe hirtelen, és rosszul érezte magát a félelemtől. Lehet, hogy napokig sem találják meg. Azalatt, ha másként nem, hát éhen is halhat. Amellett ropant kellemtelen így lógni a fán, kellemtelen nemcsak a szűnyogok, hanem a környéken levő nimfák miatt is; ezek mindegyike legalábbis csíp egyet rajta, ha teheti – s ilyen megkötözött állapotban nem tudja megakadályozni.

Leológó fejét félrefordítva igyekezett megnézni, hogy mit csinál az isten.

Éppen vadászkését szedte elő a bokor alól. – Elvágja a nyakam – jutott Marszüász eszébe.

De nem ez történt. Apolló nyúzni kezdte a szatírt. Először nem volt észrevehető a szándék – belenyisszantott bokája körül a bőrbé mindkét lábán –, Marszüász csak kínzásnak gondolta. Milyen kegyetlenek is az istenek. Perverz kegyetlenség, próbálnák a szatírok ezt. – Aztán végighasított az alsó lábszárán s szakszerű tímár mozdulatokkal végigrántotta a szőrös bőrt a lábszáron, Marszüász, ahogy felfelé pislogott, látta, hogy vörösödik és csupaszosodik meg az egyik lába. Az egyik, aztán a másik . . . Pokoli fájdalom, pokoli – ismételtette magában még mindig azzal a fölénnel, amit az emelkedettebb gondolkozású érez a másikkal szemben, a gyöngé az erősebbel szemben (persze csak az emelkedett gondolkozású gyöngé). A fölény hamar elmúlt.

Apolló szimmetrikusan haladt a nyúzással. Szakszerűen, hogy egy mozdulatot se tegyen feleslegesen – az athéni tímárok, ha látják, nyilván irigyelték volna. Nemcsak a munka jó kivitele – speciális nehézségei miatt is. Mégis más egy

nyulat vagy egy disznót megnyúzni, ennek a bőre alatt van az irhája, elválik könnyedén a hústól, de a szatír bőre alatt nincs semmi zsírréteg s csak nagyon vékony írha, ez tapad a húshoz, nehéz lefejtetni. A leggyakorlottabb athéni tímár is többször belevágott volna nyúzás közben Marszüász bőrébe, ami nemcsak a teljesítményt rontja, hanem feleslegesen értékteleníti a nyúzott bőrt.

Marszüász lefelé lógó fejjel csak két összekötözött lába közt tudott felnézni. Láta az ég egy darabját, látta a többi darabot eltakaró fák lombkoronáját, saját véres lábszárát, amint csöpög le a vér a combjain, s időnként látta az isten fejét, amint szakszerű mozdulattal (egy orvos szakszerűségével s egy gyógyszerész gondosságával) hajol műve fölé. Kicsit rövidlátó volt Apolló, többször közel kellett hajolnia, hogy a célt el ne tévessze: a kés mindig pontosan oda nyisszantott, ahová szánta. Apró nyisszantások, a bőr pedig fejtődött, lejjebb, egyre lejjebb.

Mikor a nyúzás az egyik combja végéig jutott, megszólalt a feleslegessé vált Marszüász.

– Mit akarsz velem, Apolló?

Az isten azt válaszolta, amit Marszüász úgyis tudott már: – megnyúzni. Se többet, se kevesebbet, ezt a keveset udvariasan mondta. Kicsi feddés volt a hangjában, amiért mesterművében zavarják. Régen nem volt már sem Marszüász, sem leskelődés, sem szatír, sem büntetés. A teljesítmény ingere volt csak. Marszüász egy test volt, amit hőr fed, s Apolló a mester, aki a bőrt a legművészebben lenyúzza.

Marszüász ordítani kezdett és vitatkozni. Apolló a másik lábát fejtegette, a bőr jött, mint egy harisnya, apró nyiszálások és egyre nagyobb, ordító fájdalom. – Apolló – ordított Marszüász illetlenül – miért, de miért? Olyan ostoba vagy, hogy te is csak ilyen konvencionális ítéleteken keresztül tudod látnia világot? Ha szatír, hát leskelődik?

– Miért ne? – kérdezte az isten. A nyúzást nem hagyta abba.

– De, Apolló – üvöltött a szatír, nem azért, hogy a hangja meggyőzőbb legyen, hanem mert ebben a kínban már csak üvöltve és lihegve lehetett beszélni –, még ha így is lenne, hát megérdemlem? Megérdemlem a felháborodásodat? Ami csak azért felháborodás, mert az öllekezésed nem sikerült? Hisz ennek te vagy az oka, nem én.

Apolló erre már nem is felelt, szóltan cáfolataként annak, hogy felháborodott lenne, hanem nyúzott. Isteni nyugalma volt, a szónak tartalmi és filozófiai értelmében: nem zavarta a szatír ordítóása. Egyre nagyobb figyelemmel fordult mestermunkája felé.

Lehúzni Marszüász bőrét, úgy, hogy egy belevágás ne legyen.

A csípőjénél s a hasánál tartott. Hibátlanul. A bőr szétvált, mint a sátorlap a kés nyomán, a vér lefelé csorgott, s a mindenről gondoskodó isten elégedetten látta, hogy milyen bölcs volt lábbal fel- felé kötni a szatírt. Marszüász ordított, aztán azt is abbahagyta, érezte, hogy az igazságtalanságot, ami vele történt, méltóságteljesen ügysem lehet elviselni. S a történelem hazugsága vajon mit talál majd ki a nyúzás indokolására? A hónaljnál tartott Apolló, aztán a vállánál; egyre könnyebben ment. Így a kar felé, a kidolgozott izmok felé, mennyivel könnyebb a nyúzás. Vagy csak azért, mert már belejött? Mindenesetre kevesebb figyelem kellett hozzá.

A bőr már a földön feküdt, csak a feje volt még bőrös Marszüásznak. A csúnya, ostoba szatírfeje, ami külön munkát ígért. Az isten elmélyülten nézte mesterművét, gondolkozott, hogy a fejet küfön nyúzza, vagy levágja mindenesetül. Ha levágja, bizonyára megbűdösödik. Külön kell hát nyúzni – sóhajtott és feljebb húzta a kötelet. Marszüász feje messzebb került a földtől, egymagasságba a földön ülő Apollóval.

A kötél kicsit himbált, a szatír feje egyvonalba került az isten fejével. Szembenéztek, fordítva. A szatír feje lefelé lógott, az istené derűsen fölnézett. A szemek feketéje mindegyiknek középen volt, de Apollóé tiszta és csillogó, Iblarszüászé ködös, megtört – az Apollóé szép volt, s Marszüászé elviselhetetlenül csúnya.

– Ide figyelj – mondta a szatír.

Az isten meglepődött. Percek óta nem ordított Marszüász, eszébe sem jutott már, hogy él. Meglepődött, de nem háborodott fel, beszélni mindig lehet azzal, aki az embert (illetve az istent) megszólítja. Köszönni emberség, fogadni tisztesség, barátságosan bölintott hát Marszüász felé.

– Figyelek, csak mondd.

– Ronda isten vagy, Apolló – mondta a szatír. – Most, hogy a fejem így fordítva néz rád, most, hogy fejfelé látom a világot, látom azt is, hogy gonosz vagy, piszok vagy, komisz és irlagmatlan vagy . . .

– Ostoba – mondta Apolló. – Mindenki tudja, hogy szebb vagyok, mint Narcisszus.

– Csak mondják, hogy hízelegjenek neked. S te ostoba vagy, mert elhized. Most, hogy így fejfelé lógok, s nincs bőröm, amin keresztül az érzékeim hassanak rám, most már csak fejem van, amivel ítéletet tudok a dolgok fölött mondani, most megmondom, hogy csúnya vagy, ostoba és eltaposni való féreg.

– Mi köze ennek a bőrödhöz? –kérdezte Apolló.

– Mi köze? Hát az, hogy a bőrömon keresztül hatolt be a testembe a gyönyör, a gyengédség, a vágy, a szépség ismerése . . . szóval minden egyéb, na tudod ezt jól te is. Most nincs bőröm . . .

– Dehogyan nincs – állapította meg tárgyilagosan az isten, véres ujjait a fübe és Marszüász szakállába törölve –, csak nem rajtad. Egyébként van, egészen ép, hibátlan. Kicsereztetem, és igen jól felhasználható lesz. Álrühának, dísznek, minden egyébnek.

– De nem tartozik már hozzám a bőröm, hát nem érzek semmit, csak gondolkozni tudok. S nem zavarja gondolkozásomat a bőröm. Így gondolkozva látlak . . . Te ronda . . .!

– Persze – Apolló bólintott, és folytatta a nyúzást. A nyakánál. – Azért hiszed ezt – magyarázta okosan –, mert fordítva vagy, mert fejjel lefelé látod a világot. Fordítva látsz mindent. Csúnyának látsz, mert szép vagyok, ostobának, mert okos vagyok. Barátocskám, neked sokat kell még tanulnod.

Nyúzott elgondolkozva, előbb a nyakát, aztán a tarkót – itt már könnyebben ment, csak az orra s füle körül kellett bevágni a bőrt, hogy egy ránással lejjöjjön szakáll, bajusz és haj is. Olyan volt a Marszüász lenyúzott feje, mint egy birka, mikor tálba igyekeznek dobni.

Egy kicsit még rángatózott, aztán meghalt. Bőrét Apolló a szakállnál fogva húzta maga után, ment keresni a nimfát. Nem kellett messzire mennie, megtalálta a legközelebbi bokor alján, megtüzesedett szemekkel bámult éppen a fán lógó megnyúzott Marszüász felé. S megbűvölten bámulta a bőrt is.

– No, kicsikém – mondta Apolló meglóbálva a véres bőrt –, ami neki probléma, az nekünk nem az. A dolgokat vegyük úgy, ahogy vannak, s igyekezzünk úgy tenni, hogy úgy legyenek, ahogy venni akarjuk.

Azzal ráadta a frissen nyúzott, kicsit bűdös bőrt a nimfára, mint egy kabátot. A fejbőrét is ráhúzta, bár a nimfa gyengén tiltakozott. – Megfulladok, nem látok – nyöszörögte. – Nem is szükséges – válaszolt Apolló a bölcsek és szépek megnyugvásával, majd hozzáfogott, hogy helyesebben és kellemesebben fejezze be azt, amit egy órával előbb kielégületlenül hagyott abba. A nimfa kicsit idegesen mozgott a furcsa köpeny alatt, az isten azonban nem törődött ezzel. – Így érdekesebb – mondta izgatott elégedettséggel. – Még csak az hiányozna, hogy valaki meg is lesse ezt észrevétlenül... Annál izgalmasabb lenne . . .

Annál izgalmasabb – mondta és belemarkolt Marszüász még csak félig kihűlt mellének szőrös bőrébe.

Alexander

März, fogalmazványok. Kitér az örület.

Kitér az örület, szokták mondani, gyakran mondták velem kapcsolatban is, hirtelen örülési rohamában, írják, ahol lehet; az újságok. Ha kitér rajtam az örület, eddig hol rejtőzött bennem? Melyik testrészemben? Hogyan került belém ilyen észrevétlenül, miféle álcázott alakban? Mivel majdnem mindenkiből bármikor kitérhet, szükségképpen benne is rejlik mindenkiben, és ki akar törni. No, de hol? Mélyreható tanulmányok hozták meg számomra a bizonyosságot: az örület az értelem mélyén lesi, mikor törhet ki, az értelemnek pedig kedvére van. Az örületben értelem rejlik (módszer). Az értelem: szabályozott örület, az örület: a szabályozás alól kiszabadult értelem, amely azután hieroglifanyelven beszél, ez egy belső nyelv, a műjéggyár (ember) hadovanyelve. Az örület valószínűleg olyasmi, aminek nem szabad napvilágra kerülnie, semmiképp nem szabad kiszabadulnia fogságából, mivel megzavarja a nyugalmat a családban, az udvaron és a lakóközösségben. Talán jobb volna, ha gyakrabban kerülne szép csöndben napvilágra, és esetleg fantáziának hívnák. Persze a fantázia is zavar, például a hivatalban és a gyárban. Isteni tébolyról is szoktak beszélni. Mindenesetre nem Lohbergben. Én itt vagyok az örültséggel megverve.

Körtörténet. M. csöndes és visszahúzó. A kérdésekre értelemszerűen igennel, nemmel vagy nem tudommal felel. Beszélgetések elől kitér. (Hallja még a hangokat? – Nem.)

Részt vesz az osztály munkájában. Ragasztja és tölti a zsákhamacsákat. Mimikája és taglejtése elszegényedett. (Dátum)

M. első ízben adja jelét, hogy belátja: beteg.

(Beteg, März úr? – Elmúlt betegségem diagnóza: paranoid szkizofrénia. De már túl vagyok rajta, frissnek és egészségesnek érzem magam.) Ezt azonban halkán mondja és hangsúlytalanul. (Dátum)

A Német Múzeumba tett kirándulásról M. nyolc levelezőlapot ír lohbergi orvosoknak, ápolóknak és betegtársainak. Igen tisztelt főorvos úr! Az elektromos-

ság-osztályról (Faraday-féle ketrec) legfigyelmesebb üdvözetemet küldöm valamennyi lohberginek. Mély tisztelettel A. März. (Dátum)

Segít a konyhán, és lelkesen vezeti az elektromos targoncát. (Dátum)

Az ápoló megfigyelése: Az osztály kertjében télidőben –, egyedül járkálva, magában beszél a beteg hangosan, kérdezett, válaszolt. „Boldogok-e az emberek? – Nem. – Miért boldogtalanok az emberek? – Azt nem tudom bár sose jártam volna a ti. iskoláitokba!” – ilyesmiket értett meg belőle az ápoló. A beteg később retorikai gyakorlatoknak nevezte ezeket a párbeszédet.

M. iparkodik minden követelménynek eleget tenni, amit vele szemben támasztanak, ha beszél vele az ember, újra meg újra meghajol. Halk mozdulatai mesterkélteknek hatnak, magatartása kényszeredettnek.

Semmi változás. (Dátum)

Semmi változás. (Dátum)

Az erősen feljavult, szociális kapcsolatokra és könnyű munkára képes beteg saját kérésére, amelyet hozzátartozói is támogatnak, elbocsátják Lohbergből, figyelmébe ajánlva az ambuláns utógondozónak. (Keltezés)

März Koflernak. Szaladtam, jaj, de boldogan futottam el az autóbustól, haza, a szeretett tavaszba, gondolatban már láttam a hóvirágot, a téltemetőt és a kékséget a ribiszkebokrok alatt, az esővízgyűjtő hordó közelében, a sáfrányt és a mezei jácintot a zöld, bársonyos zöld fűben és az ibolyát a mogyoró alatt, a selymes talajon, március idején. Legszívesebben kézen járva szaladtam volna, és a magasba dobáltam az avart, a rothadó, illatos téli lombokat, és gyönyörűségemben visítottam és kiáltottam, amikor a szomszédom ereszén megpillantottam a turbékoló fehér pávagalambokat. De a kulcs nem illett bele a kertem kapujába. Hogyhogy nem illik bele? Ki cserélte ki a zárat? Mit keres itt ez a ronda lánc és ez a csúnya lakat? Egy névtábla, hogy kerül ide névtábla? És kivágva a galagonya; az egész kert kopár és sivár. Arra jött egy gyerek, kérdi; keres valakit? Márzet? März már rég nem lakik itt. Ekkor sapkát emeltem, és elmentem. Hogy kerültem én egyáltalán ide, ebbe a számomra idegen világba?

(Levél, amikor Koffer arra kérte M.-et, írjon múltja fájdalmas élményeiről.)

KESZTHELYI ZOLTÁN

Néger Mária

A Földalatti várócsarnokában
állt a fekete kalauzlány.
Szemem elkaptam róla, s már nem láttam:
mágneses-szépsége hogy' tapadt reám.

Egy perc alatt lett ő emlékké bennem.
Talán róla mintázta Máriát
egy néger művész valahol Harlemben,
mikor alszik és csendes a világ,

talán őt láttam képkiallításon,
mikor így szóltam: „Nincs szebb a világon”,
és a szívemben melengettem én,

s aztán elillant onnan, mint az álom... ,
Királyleány lett most az állomáson.
Neonfény csókja nádszál-termetén.

Lámpással kezemben

Okos és tehetséges férfiak!
Évszázadok óta nyeregben ülök,
üllőre hajlók,
logarléccel babrálók,
lombikszerte kincset keresők
és csillagjárók,

kik egy jó oldalbordáért cserébe
a csontjainkból szobrokat faragtok
és lelki válságaink ürügyén
csináltak érdemes stilisztikát,

és kik a kőbaltás iparkodásból
megalkottátok végül az ipart
s vizet tereltek, öltök és öleltek
tavasz-időben, ha a mag kihajt,
mert humusz nektek az egész világ
s a derekunkra hol kötényt kötöztök,
hol teóriát –

egysejtűek és vadpáfrányok óta
itt laktok velünk,
jaj, hős vagyok, mondjátok nyitott mellel
és mi látjuk
(vagy valahogyan odanézőnk)
s a zuhanás után
bekötözzük a homlokotokat.

Az éjjel álmomban, teremtőm,
én voltam Florence Nightingale
s egy kórházban, a Krim-félszigeten
ti ott voltatok mind, tüdőlővéssel
és csonka lábbal, Beethoven-süketen

s én teremről-teremre jártam
ostoba lázcsillapítókkal és lámpással kezemben

s egy lélegzetből tudtam
hogy újra kezditek majd
és csodákat csináltok megint
és számárságokat, fivéremeim.

Valaki más

...a Gályanapló vége felé sokat beszélék Istenről. Itt azonban a kérdés hamis, mert én úgy tudom, Istenről nem lehet beszélni. Isten nem személy és nem is tárgy, attól kell tartani, hogy itt nyelvtani problémával állunk szemben. Amiről beszélék, az, hogy bizonyos állapotban az embernek Istent kell gondolnia, illetve Istenről *kell* gondolkodnia – pusztán tanúságtétel tehát, emberi dokumentum, semmi több, semmi más.

Végül: az úgynevezett antiszemitizmus. Azért „úgynevezet”, mert már nem az, hanem más (ha nem is tudják). Itt, antiszemitizmus és antiszemitizmus között, Auschwitz tényét kell figyelembe venni. Az antiszemitizmus történetében Auschwitz olyanféle fordulópont, mint, mondjuk a fizikában a kvantumelmélet. Amivel csak annyit akarok mondani, hogy amint a fizikus, aki még nem hallott a kvantumelmétről, nem fizikus, éppúgy az antiszemita, aki kihagyja a számításból Auschwitzot, nem lehet valódi, hogy úgy mondjam, hitelt érdemlő, komoly és legalább a saját rögeszméjében jártas és jól képzett antiszemita. Az a helyzet, hogy Auschwitz az antiszemitákat tartós zavarba ejtette: Auschwitzra – a pusztán helyeslésen kívül – nincs antiszemita válasz. (A minap a szemközti élelmiszerboltban egy pasas, az üveg sörét lötyögtetve, a következőket ordította: „Inkább feláldozzák magukat, csak hogy kártérítéshez juthassanak!” Ez a leplezetlen infantilizmus azonban annyira komikus volt, hogy hangosan felnevettem, amire a pasas barátságosan rám hunyorított.) Az antiszemitizmust végiggondolták, és amit gondoltak, megselekedték: Auschwitz-cal az antiszemitizmus klasszikus története véget ért – de csak úgy persze, ahogyan némelyek szerint a történelem is véget ért. Vagyis minden megy tovább, de valahogy fáradtabban, bár egyúttal leplezetlenebbül is: így az antiszemita ideológia mellézközrejére, amely ideológia többé senkit semmiről meg nem győzhet, a jövőben legfeljebb tagolatlan buzdító szavaként lehet még szükség, mintegy metronómul az emberirtás üteméhez.

Még sosem elemeztem a súlyos tényt, hogy gyerekkorom legkedvesebb meséje *A rút kiskacsa* volt. Sokszor elolvastam, és mindannyiszor szorgalmasan megkönnyeztem. Gyakran eszembe jutott, az utcán, elalvás előtt az ágyban stb., mint mindenkin mindenért bosszút álló vigasz. Talán sokkal inkább

rávilágít életem titkos vezéreszméjére, mint fiatalkori nagy olvasmányaim, melyeket pedig sorsom alapvető fordulóinak, utam – vagy tévutam – meghatározóinak gondoltam.

Folytatva Freudnak azt az ötletét, hogy a németek antiszemitizmusában közrejátszhat az egykor pogány germánoknak a kereszténység elleni lappangó lázadása – hiszen a keresztény hit a zsidó monoteizmus gyermeke –, megemlíthető, hogy az Endlösung mélylélektanában talán annak is lehet némi szerepe még, hogy a zsidók ráadásul a biblia népe. Hogy el akarták törölni az írást. Magukra akartak maradni. Törvény nélkül.

A mélylélektan finomságai. A történelmi analízis kimeríthetetlen forgószínpada, Hannah Arendt nagyszabású és mélyreható látomása az antiszemitizmus gyökereiről és szárbá szökkenéséről a Felvilágosodás – tehát a zsidóemancipáció – Európájában. De hogyan magyarázza Auschwitzot, a Sonderkommandót, a lágerélet hétköznapjait? Itt valahogy minden történelmi, minden tudományos magyarázat elakad. Itt már az antiszemitizmus is aligha játszik valódi szerepet. Itt már csak ember embert kínozott, gyilkolt halomra, kéjelgett a felbomló hús bűzében, itt már csak hullákat égetnek a félholtak és tárgyakat szortíroznak a raktárnokok; mélyebbről, sokkal mélyebbről pusztul a világ, mintsem a történelem- azt akár ésszel, akár tudománnyal felérhetné...

Megfigyelték-e már, hogy ebben a században minden igazabbá, igazabb önmagává vált? A katona hivatásos gyilkossá, a politika bűnözéssé, a tőke hulláégető kemencékkel felszerelt emberpusztító nagyüzemmé, a törvény a szennyes játék játékszabályává, a világszabadság a népek börtönévé, az antiszemitizmus Auschwitzcá, a nemzeti érzés népirtássá. Korunk az igazság kora, ez kétségtelen. És merő megszokásból mégis hazudoznak, ám mindenki átlát a szitán; ha azt kiáltják: szeretet – mindenki tudja, hogy eljött a gyilkosság órája, ha azt: törvény – a lopásé, a rablásé.

Ne feledjük, hogy Auschwitzot korántsem Auschwitz volta miatt számolták fel, hanem mert fordult a hadiszerencse; és Auschwitz óta semmi sem történt, amit Auschwitz cáfolataképpen élhattünk volna meg. Megéltük viszont, hogy birodalmakat működtettek olyan ideológiák alapján, amelyek a használatban pusztá nyelvjátéknak bizonyultak, sőt éppen a nyelvjáték voltak tette használhatóvá, azaz a terror hatásos eszközeivé ezeket az ideológiákat. Azt éltük meg, hogy gyilkos és áldozat egyaránt tisztában volt ezeknek az ideologikus paran-

csoknak az ürességével, a jelentésnélküliségével: s épp ez a tudás adta az ilyen ideológiák nevében elkövetett emberi rémtettek különleges és egyedülálló aljasságát, ez okozta az ilyen ideológiák uralma alá vetett társadalmaknak a gyökerükig hatoló pervertálódását. A gyilkos sortűzek, de még inkább a pusztító ökök, „a gyilkos bot zuhanása” egy, a szó szoros értelmében vett gyilkos értelmetlenség egyidejű elüvöltésével – a legkéjesebb hatalomérzésnek bizonyult, az értelem meggyalázásával egybekötött gyilkosság a gyönyör olyan orgiasztikus érzését váltotta ki, ami valóban apokaliptikus perspektívát tár az emberi létezés bármiféle jövőjére...

Egyszer analizálni kellene a ressentiment-nak ama fajtáját, amelyet a kor értelmiségije az értelem ellen táplál, megírni a szellem gyűlöletének szellemtörténetét...

Különös keserűséggel és különös elégtétellel (ha éppen nem gyönyörrel) rovom e sorokat, miközben mélyen átérem létformám törekenységét, hiábavalóságát és korszerűtlenségét. Mi mozzgat, miért kapirgálok golyóstollammal a papiroson? Titkos reggeleim, titkos sétáim, magányos, intim önkínzásom – mivégre? Kriptopróféta volnék? A kor romjai alatt megbúvó krónikás? Válaszokat fogalmazok Isten el nem hangzott kérdéseire? Kérdéseket fogalmazok Isten elhallgatott válaszaire? Egyszer majd az anyag kívülről való megformálására kell törekednem, az impassibilitére, a művészi hibátlanságra – de eljön-e az a pillanat? Fontos-e? Nem fontosabb-e a kérdés, úgy, amint *Az angol lobogó végén* elhangzik: „Ki lát általunk?” Mert, végül is, úgy kell tudnunk, tehát élnünk is úgy kell, mintha valaki *látna* – nem minket, nem a mi szemünkkel, hanem az életünk által.

Mit jelent ez, szigorúan véve? Semmiképpen sem *megoldást*. „Nem vagyok halandó megváltott lélekkel bolyongani egy megváltatlan világban” – mondja Buber (idézi Vályi Nagy Ervin).

Budapest. 1994 januárja. Érzékelhető belső pusztulásom. Az újságolvasás ostoba szenvedélye. A gyűlölt tények, a pusztító környezet, az utcákon, a járműveken, a boltokban: a mindenhol és mindenkitől elszenvedett mindennapi agresszió a mindennapi gyűlöletrohamok reflexióját váltja ki. Ez az ostoba élet egyetlen szinten tart, röviden, az efemerre való reflektálás szintjén. Örök lelkem (hadd mondjam így), örök lelkem lassan elhagy, és már-már érzékelem csalódott lemondását: ebben a házban is hiába próbáltam fészket rakni...

A kisiú ma reggel – úgy hat-hét éves –, előkelő, sötétes bőrű arcával piszkosan, rongyokban egy házfalnak támaszkodva üldögélt a hideg aszfalton a Margit körút és a Szász Károly utca sarkán. Némán, bensőleg mélyen elfoglalt arccal kotorászott a zsebeiben. Az adományokat egyetlen szó nélkül, néma méltósággal fogadta, még csak rá sem hederített azokra, akik az előtte tátongó sapkaszerűségbe hullajgtatták aprópénzüket. A képben volt valami végérvényes, valami egykedvű befejezettség, sőt elvégeztetés.

Elfordulni (mert nincs más utam). Elveszítem fogékonyságomat az öröm, az élet képtelen szépsége iránt – az önmagam iránti fogékonyságomat veszttem el. A fölöslegemet veszítem el, az életfölöslegemet, amiben a gazdagságom, az alkotás lehetséges forrása rejlik; holott csakis ebben, az úgynevezett alkotásban mutatkozik meg egyedül szóra érdemes lényem (de miért fontos, hogy megmutakozzék? – a soha el nem fogyó kérdések). Korszerűtlenül élni, azaz tragikusan, az egyszeri élet és a kiszámíthatatlan, gyors halál nagyszabású dimenzióiban, mint akinek, két dermedt gubóléte között, ez az egyetlen, kurta nyár adatott.

Mostanában elmaradnak útmutató, nagy álmaim. Hiába alszom, és fölöslegesen ébredek.

A végtelen sivárság, amikor elhagy egy érzés. Amikor kiolvastál egy hosszú könyvet, amelynek világába előzőleg belevesztél; amikor lezártál egy szerelmi kapcsolatot; amikor felhagy az inspiráció sarkantyúdfkődése – és egyszerre felfogod, megpillantod a világot, ezúttal cél, vágy, akarat és egyéb manipulációid nélkül, csak egyszerűen olyannak, amilyen, annak, ami.

Átéled szeretetlenségedet, és megérted, hogy a világ e sivársága mintegy a te műved.

Razglednicák

(1)

Bulgáriából vastag, vad ágyuszó gurul,
a hegygerincekre dobban, majd tétováz s lehall;
torlódik ember, állat, szekér és gondolat,
az út nyerítve hőköl, sörényes ég szalad.
Te állandó vagy bennem e mozgó zürzavarban,
tudatom mélyén fénylesz örökre mozdulatlan
s némán, akár az angyal, ha pusztulást csodál,
vagy korhadt fának odván temetkező bogár.

1944. augusztus 30. A hegyek közt

(2)

Kilenc kilométerre innen égnek
a kazlak és a házak,
s a rétek szélein megülve némán
riadt pórok pipáznak.
Itt még vizet fodroz a tóra lépő
apró pásztorleány
s felhőt iszik a vízre ráhajolva
a fodros birkanyáj.

Cservenka, 1944. október 6.

(3)

Az ökrök száján véres nyál csorog,
az emberek mind véreset vizelnek,
a század bűzös, vad csomókban áll.
Fölöttünk fú a förtelmes halál.

Mohács, 1944. október 24.

(4)

Mellézuhamtam, átfordult a teste
s feszes volt már, mint húr, ha pattan.
Tarkólvés. – Így végzed hát te is, –
súgtam magamnak, – csak feküdj nyugodtan.
Halált virágzik most a türelem. –
Der spingt noch auf, – hangzott fölöttem.
Sárral kevert vér száradt fülelem.

Szentkirályszabadja, 1944. október 31.

A hang

Doktor Henke a városban az ügybuzgóság mintaképe volt; ám hatheti szabadságát a keleti-tengeri Misdroy fürdőhely fehér strandján hanyatt fekve, heroikus lustaságban álmodozta végig. Kezét párnaként rövidre nyírt frizurájú feje alá dugta, és a magas bükkfák koronájába bámult. Közben nagyon mérges volt Ervin barátját; aki előtte állt, és az odagördülő hullámok torkába apró kövecskéket hajigált; végül is a következő komoly beszédet intézte hozzá:

– Hiszen te számár vagy. Itt ki kell pihenedd magad. Nem ilyen örültségeket kiötlölni. Ezen nem lehet eligazodni. Egy hang. Hallottak már ilyet? Te az a fajta vagy, akinek mindenáron be kell kötni a fejét. Egyébként miattad megyek leánynézőbe. Mi mindent kellett hallanom ebben a néhány napban! Két tolvajt és egy rablógyilkost védeni, s egy gazdag nagynéni hagyatékát gondozni, aki végrendelet nélkül halt meg, közel sem vesz annyira igénybe, mint a hülyeségeidet felsorolni. Ki vagy merülve.

Ervin a hullámok felé mosolygott: – Lehet, hogy igazad van. Nagyon fáradt vagyok. S épp ezért vágyakozom ezután. Egy puha, mély székben hátradőlni, és hagyni, hogy egy édes hang elmesélje, milyen az élet. E drága hang révén kiengeztelődni az étellel, és újra megszeretni rajta mindent: kis eseményeit és nagy csodáit.

Doktor Henke türelmetlenül szegte föl fejét, és barátja pillantását kereste. Nem volt érzéke a költészethez, de véletlenül eszébe jutott, hogy ezek a szemek, váltakozó mélységükkel és titokzatos, váratlan fellobbanásaikkal a tenger lényéből őriznek valamit. Ironikusan mosolygott, és ezt mennydörögte: – Az Isten szerelmére, mondd csak meg, már megint hogy jutottál erre a gondolatra?

Ervin hanyag mozdulattal simította hátra hamuszőke haját: – Ó, ez egyszerű. Ha a magas, nesztelen homokban járkálsz a strandkosarak mögött, nem láthatod a kosárban ülő embereket, de hallasz egy kiáltást vagy egy beszélgetést, vagy egy nevetést, és tudod: ez az ember ilyen és ilyen. Érzed: szereti az életet, vagy: nagy vágyakozás lakik benne, vagy: egy szenvedés rejtőzik lelkében, amelyet a hangja állandóan sirat, még a nevetésében is.

A doktor felugrott: – Aztán az én jó Ervinem kissé előrehajol, és ostoba képet vág, ha látja, hogy az emberek egészen mások, mint a hangjuk.

Ervin a fejét csóválta: – De hisz' én nem embereket keresek. Én a hangot keresem.

A doktorhoz lépett, és a strand felé vonszolta. Ez volt az az óra, midőn a tenger felfedi legnagyobb különösségeit, dús tékozlással cserélgeti a színeket, a Nap pedig már közel járt a leáldozáshoz. Egyetlen okkersárga vitorla virított a fénylő síkon, s messze egy dél-kék sávban húzott el a nagy fehér gözhajó Rügen felé, s mint egy gólyaraj, úgy követték csapdosó, ezüstfehér hullámok.

– A rügeni gőzös; tehát hat óra – mormolta gépiesen a doktor. Ervin bólintott. – Látod, naponta látjuk tovaúszni. Megszoktuk. Már nem okoz nekünk örömet. De én egy édes hangra gondolok, amely azt mondja: a rügeni gőzös, vagy: a fehér gőzös, vagy: az ezüst hajó. És úgy fülelnék erre a hangra, mint egy halk, szent harangra, s aztán a rügeni gőzöst keresném a láthatáron, és úgy vágyódnék utána, ahogy a hang akarja; és biztosan érezném: olyan az, akár egy fehér hattyú.

Doktor Henke energikus rosszallással csóválta a fejét, és valamit maga elé dűnyögött. Aztán némán lépkedtek át kettesben az embermagasságú páfránylevelgőzök közt, fölöttük pedig a bükkös erdő susogott.

A következő napokban a doktor roppant kedélytelennek érezte magát. Ha az erdőben a hátán feküdt, amint azt egyébként szívesen tette, folyvást Ervinre kellett gondolnia, s érezte, hogy ez a gondolat igencsak zavarja nyugalmát. Azáltal igyekezett megszabadulni tőle, hogy az egész délutánt a szanatórium teraszán, emberek között töltötte, s minden pillanatban bebeszélte magának, azért teszi ezt, hogy újságokat olvasson. És valóban el is mélyedt egy vezércikkben, mégpedig annyira, hogy csak akkor vette észre Ervint, amikor az már ott állt közvetlenül előtte. A doktor fölöttébb megrémült barátja dült és izgatott kinézetétől, s egy kérdést akart intézni hozzá. Ervin azonban megelőzte. Izgatott pillantással annyit mondott neki: – Gyere! A doktor nem ellenkezett, és hallgatagon mentek végig a strandhoz vezető fason. Miközben a fehér fűvenyparton lépkedtek, doktor Henke óvatosan figyelte a másikat. Ervin rohanást gázolt a mély homokban, szeme nagy volt és szomjas, száját pedig kissé eltátotta, mint aki ámuldozik valamin. Aztán a doktor meglátta az embereket, akik mélységes, gondtalan nyugalomban aludtak a napsütötte homokban, vagy cseverésztek, s az ő tétlen nyugalomuk és kísérőjének ziháló sietsége között valami ijesztő volt az ellentét. Végül Ervin csöndben megállt, s a doktort is erre készítette azáltal, hogy könyökénél fogva erősen megragadta.

Egy kosár mögött állottak. Henke most meghallotta egy idős hölgy hangját, amely nem volt számára ismeretlen, majd egy halk, ragyogó, különös leányhangot.

Előlépett, és magával húzta Ervint is, aki egész testében reszketett.

Az idős hölgy Wemer tábornokné volt, a doktor asztalszomszédja. Az szívélyesen nyújtotta kezét a férfi felé, Henke pedig megpillantott mellette egy fiatal lányt. Az könnyedén lehajtotta fejét, s a kései Nap a dús, sötét hajba hintette visszfényét. A tábornokné Ervinnek is kezet nyújtott. Aztán kissé elfordította finom vonású arcát, és gyöngéden azt mondta: – Hedvig.

A lányka fölkel, anélkül hogy szemét fölvetette volna.

A hölgy bemutatta: – Az unokahúgom.

Ervin úgy hajolt meg, akár egy királynő előtt. A tábornokné ekkor a fülébe súgta: – Vak.

Ervin összerezett, a doktor pedig a teniszről beszélt s egy Stubbenkammerbe teendő kirándulásról. És a tábornokné később azt mondta: – Nekem nem szabad fürdenem, de az unokahúgomnak roppant jót tesz.

A vak leány bólintott: – Azt hiszem, ez nagyon egészséges.

Hangja olyan volt, akár egy dal.

De Ervin ezt gondolta: szomorú hangja van.

A doktor szünet nélkül beszélt. Egyszer hangosan fölnevettek, a tábornokné és ő. Hedvig nem nevetett velük. S Ervin egészen halkán szólt a doktorhoz: – Ha egyszer láthatná, milyen gyönyörű.

A doktor vállat vont. A tábornokné nem hallotta. Kezével kimutatott a tengerre. Messze egy mélyzöld sávban húzott a nagy fehér gözhajó Rügen felé.

A doktor órájára nézett és megszólalt: – A rügeni gőzös, tehát már hat óra.

A tábornokné fáradt, idős hangján lelkendezett: – Milyen szép a megvilágítás! A doktor ásitott.

Ervin a gőzös után nézett, és várt. Ám a lányka hallgatott; mivel ő nem látta a férfit, csak a tábornokné szólott: – Hüvösödik. A hölgyek elbúcsúztak. Ervin nagyon mélyen meghajolt. Amint a hölgyek eltávoztak, ők ketten ott maradtak csendben. A doktor a kezét dörzsölte: – Valóban hüvösödik.

Ervin még mindig kifelé nézett a tengerre, s a széles vízfelszín ezüstszürke volt. Szomorú hangon mondta, inkább magának, mint a doktornak: – Ő egy másik hajót lát egy másik tengeren. Ő egy másik világba néz. Ezért ilyen a hangja.

(1896/97)

JÉKELY ZOLTÁN

A marosszentimrei templomban

Fejünkre por hull, régi vakolat,
így énekeljük a drága Siont;
egér futkározik a pad alatt
s odvából egy-egy vén kuvik kiront.
Tízen vagyunk: ez a gyülekezet,
a tizenegyedik maga a pap,
de énekelünk mi százak helyett,
hogy hull belé a por s a vakolat,
a hiuban a denevér riad
s egy-egy szuvas gerenda meglazul:
tizenegyedikünk az árva pap,
tizenkettedikünk maga az Úr.
Így énekelünk mi, pár megmaradt
– azt bünteti, akit szeret az Úr –,
s velünk dalolnak a padló alatt,
kiket kiirtott az idő gazul.

SZŐCS GÉZA

A vótok újesztendeje

„Fönn Északon él a vót is-jaj, hogy is nevezzem népnek?
Hiszen a vót nyelvet harmincan beszélnek mindössze. Milyen
nyelven kiált föl a vót szilveszterkor?”

„A vótnak tán könnyü: össze tudnak gyűlni mind, az *egész nép*,
egy közepes lakásban, s ha fölkiált a vót, egész népe hallja. Talán
könnyü a vótnak.”

„Milyen boldog a vót, s minden nép fia, ha örömeben fölkiálthat
a maga nyelvén:

– Megéltem családostul, népestül, az új esztendőnek, ennek
az új esztendőnek is az első percét.”

„Hogy harmincan vagy harmincmillióan beszélnek egy nép nyelvét?
Ugyan. Ha száz esztendeig él az ember ezer kilométerre
önnön népétől, akkor is a maga nyelvén kiált föl.”

*(Részletek Czegő Zoltán BÚÉK száz nyelven című újévi
köszöntőjéből. Megjelent a sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör
mellékletében, a FÓRUMBan, 1980 decemberében).*

Cigányok

Láttam, hogyan verték szét
sötétruhás rendőrök
lakókocsitokat –
cserépedényt, a békét.
S ti leültetek végre
a pusztá útszegélyre,
hol soká áll a hó
(tévé mutatta mindezt).
S nekem szégyellni kell,
hogy étkezem, lakom.
De hadd áruljam el:
viharos éjszakán,
az ablak dupla falán,
halált sejtetve meg,
fel-felnyög az üveg,
fridsziderem is sebzett.
De az se meglepő,
hogy ó-fátumotok
már-már nyakunkra nő,
akár sok torlóó kocsink.
Hallom a szél zúgását,
számláim rendezem. S kint,
kertemben ócska lom,
növekvő fémhalom.

Fodor András fordítása

Jönnék!

NÉGY NAP telt el már a tizennégyből. Még mindig nem mozdult senki. Izgatottan lestük a rádiót: indulnak a honvédek? Nem indulnak? Mi lesz?

Mi lesz? Ez a kérdés roppant betűkkel töprengéseink fölé nőtt, s szinte elzárta már az eget. Kénköves szag ülte a levegőt, mint villámjársók s ördögidézés idején.

Aztán jött. A hír. Villám az idegekre. – Átlépték a határt!...
– Jönnék! Jönnék!! Jönnék!!!

Jöttek. Hallgattuk a rádió mellett. Az első falvak örömujjongása. Mámorban úszó Szatmár. Nagykároly. Nagyvárad. S mondták: Hétfőn Dés. Kedden Szamosújvár. Kedden lesznek nálunk...

Kedden... kedden! Kedden!!

Akkor csütörtök volt. Számoltuk a napokat: péntek, szombat, vasárnap, hét-fő... ekkor már Désen lesznek! S kedd... soha sem hittem volna, hogy így lehessen szeretni egy napot, egy szürke hétköznapot, vagy csak egy szót is: kedd... ostoba nap máskor: most szent nappá változott. S arra gondoltunk, hogy ezentúl nem vasárnap kellene legyen a hétvégi ünnep, hanem kedd. Mert hosszú, keserves hosszú hetünk volt, csak most vettük észre igazán. Keserves hosszú munkahetünk, huszonnégy éves, csúf, rongyos hétköznapokból álló, s kedd lett a vasárnap rajta!

Hír jött, hogy Désen már adnak át mindent. Nagy költözködés van. S ren-delet van, hogy az elkobzott holmit vissza kell adják, akinek van olyan, menjen utána.

Nekünk puskáink voltak akkor Désen. Vadászpuskák, szép kedves vadászpuskák, emlékekkel megrakottak, öregek, hűségeselek. Már tavasszal elvették őket tőlünk. Utánuk kell menni – mondta a főszolgabíró –, most vissza kell adják.

Nem szívesen indultam el Désre. Mikor utoljára ott jártam, sok kellemetlen emlékekkel rakódtam meg. Egyáltalán, a megyeszékhelyünkhöz húsz év alatt sok kellemetlen emlékem fűződött. Utoljára útlevel és fegyverengedély dolgában jártam ott.

A könyvnapra készültem, Budapestre. Napokon keresztül gyűjtöttem az írásokat, húsz darab kellett ahhoz, hogy kiszüljön belőle egy útlevel. Tizennyolc

darab már a zsebemben volt, s még kettő hiányzott. Egyik a katonaság. Másik a sziguranca. A katonaságon kezdtem.

Egész délelőttön keresztül ácsorogtam a hadkiegészítő irodák ajtóit előtt. Hogy nagyon unalmas ne legyen, egyszer az egyik ajtó előtt kellett hogy várjak, s egyszer a másik előtt. Sajnos csak két ajtó volt, amelyik mögött a sorsomat intézni lehetett, mert különben változatosabb lett volna valamivel az ácsorgásom.

Az ácsorgás a legostobább dolog a világon. Az ember áll, nekitámasztja hátát a falnak, s úgy néz szerte a világba, mintha akkor született volna. Félórán keresztül elnéz egy udvaron játszó kutyát, mintha soha még kutyát addig a napig nem látott volna, vagy egy legyet, amelyik a falon mászik, vagy az őrt álló katona szögletes bakancsait, vagy a kaszárnya tetején egy varjút... tulajdonképpen egészen mindegy, hogy mit néz az ember, az egész éppen csak a nézőszervek foglalkoztatására szolgál, hogy ne unják magukat nagyon. Az agy ezalatt macacsul egyetlen pont körül tornázik, mint a pók, amikor hálóját szövö, alulról, felülről, oldalról és minden lehető szögből azt az egyetlen gondolatpontot kerülgeti, hogy mi lesz vajjon a kérvény sorsa, megkapja-e az ember, amit akar, vagy nem.

Én is teljes fél napot ácsorogtam a hadkiegészítő két ajtója előtt felváltva, míg egy emberséges őrmester száz lej ellenében tudtomra adta, hogy az útlevéllhez való hozzájárulást leghamarabb egy hét múlva kaphatom meg, tehát akkor jöjnek el újra. Mivel három nap múlva kezdődtek a könyvnapok Budapesten, nem nyugodtam bele a dologba, s így egy üveg sör ellenében megtudtam még azt is, hogy a prefektus adhat rövid időre szóló útlevelet akkor is, ha egy-két írás utólag érkezik be csak.

Tehát a sötét felhők között látszott egy kis darab kékség, melyhez hozzáköltözhettem reményeimet. Másfél óra múlva a prefektusi titkár úr magas színe előtt voltam. Zord arccal nézte át írásaimat, s kijelentette, hogy csak abban az esetben terjesztheti elő kérésemet a prefektusnak, ha a sziguranca engedélyét is megszerzem hozzá. Ekkor már délután négy óra volt.

Összeütöttem hirtelen a szükséges kérvényt, felöltöttem megfelelő helyekkel ötet, s úgy vittem el a szigurancára, mint násznagy a völegényt lányos házhoz.

Két úr, meg egy kisasszony voltak az irodában. Arról beszéltek éppen, hogy egy bizonyos Anikuca kisasszony testén miként feszült múlt este egy sötétvörös színű ruha, s így köszönésemre nem is felelhetek. Miután megértettem a szóbanforgó tárgy fontosságát, szó nélkül és szerényen megálltam az ajtó mellett, s vártam a magam idejére, mint tavaszi virág, ki arra vár, hogy a barátságos napfény előhívja a föld alól.

A barátságos napfény azonban nem akart előbújni sem a kisasszony, sem a két úrféle tekintetéből. Beszédjüket átvezették egyéb utakra, s az ment engedelmesen, mint a jámbor marha, akit kötőféken hordoz gazdája. A kötőfék ebben az esetben a kisasszony kezében volt, akinek a másik kettő hol bókokat mondott, hol bonbonikának nevezte. A bonbonika néha féloldalról engem is megnézett ugyan, de változatlanul tovább heherészett s vörösrre festett körmeit piszkálta.

A két hivatalbeli ember közül az egyik sovány volt, a másik kövér. Sajnos olyannak látszott a helyzet, mintha a sovány lett volna a főnök, s a kövér az alantas, bár én jobban szerettem volna az ellenkezőjét, mivel megtanultam a hivataljárás iskolájában, hogy a kövér ember mindig barátságosabb, mint a sovány. Így is állandóan a kövéret nézegettem, hogy az szóljon hozzám valamit. Mégis a sovány volt az, aki egy félóra múlva megkérdezte:

– Mi kell? Há?

Megmondottam neki. Átvette tőlem az ünnepélyesen fölöltöztetett kérvényt, nézte, nézte, elolvasta néhányszor, azután megkérdezte, hogy hol lakom és mi a foglalkozásom, bár ez teljesen fölösleges volt, mert a kérvényből megtudhattott volna mindent. Aztán újra a kisasszonyhoz fordult.

– Kellemes lehet ilyenkor falun, mi? Nem lenne kedve egy kis kirándulásra; úgy kettesben, valami tó mellé, vagy erdőbe, mi? Úgy szép kettesben, tudja!...

Közben tenyerét felfelé fordította, hogy olyannak látszott, mint egy csupas, hátára fektetett teknősbéka s az ujjával zongorázó mozdulatokat végzett felfelé, ami pontosan megfelelt a bajbajutott teknős rúgdalódzásának. Hogy mi volt ennek a jelentősége, nem tudtam megérteni, de a bonbonika úgy látszik megérthette, mert csintalan kacarászásba kezdett. Utána mondott valamit, amiből beszéd keletkezett, s a kérvényem ott árválkodott az íróasztalon.

Újra eltelt egy félóra, míg eszébe jutottam a soványnak. – S miért akar Magyarországra menni?

– Orvosi kezelés végett – adtam meg a választ, s igyekeztem szenvedő arcot mutatni, ami a hosszú ácsorgásra való tekintettel, azt hiszem, tökéletesen sikerült.

A sovány felhúzta az orrát, és apró, betegesen gyulladt szemekkel gyanakodva mért végig.

– Úgy? Szanatórium? Üdülés? Mi? Jó, akinek ilyesmire telik, hm, mi? Aztán nálunk nincs elég orvos és nincs elég kórház? Szanatórium is van!

Úgy nézett rám, mintha arra várna, hogy megváltoztatom a véleményemet és tanácsot kérek tőle, hogy melyik román sanatóriumot válasszam. Én azonban hallgattam, s így nem haladtunk tovább a beszélgetésben.

Ezen felbosszankodhatott, mert hirtelen áttért a politikára, s elkezdte magyarázni a kövérek, meg a bonbonikának:

– Bízzák csak rám a kisebbségi kérdést, elintézném hamar. Összegyűjténém mind a magyarokat, ide Désre, a piacra, s géppuskát eresztenék közéjük. Két géppuska kellene csak. Meg lenne oldva az egész kisebbségi kérdés!

Én a falnak támaszkodva álltam, s néztem a három embert. Nagyon szerettem volna a könyvnapra kijutni, s így hallgattam, nem szóltam semmit. Csak a homlokom izzadt egy kicsit, s a kezem reszketett, ahogy ökölbe szorítva a zsemben tartottam. Néztem a három embert.

A soványat, ahogy elterpeszkedve, kinyújtott idomtalan lábakkal az íróasztal mellett ült, arcán valami gúnyos, kegyetlen vonással, s a géppuskás kisebbségi elméletéről beszélt. Olyan volt az egész ember, mintha nem lett volna egyéb, csupán egy csontra száradt beteg gyűlölet s egy rakás emberkínzó gonoszság, mely ott villogott gyulladt szemgolyóiban, s ott ült alacsony, lapos homlokán; gyomor-bajos ráncoktól teleárkolt arcán, s kegyetlen, gúnyos szája szélein. Olyan volt éppen, mintha a teremtésben elkallódott rossz tulajdonságokat mind egy testbe vették volna bele, hogy megmutassák az embereknek: ilyenek lennétek, ha nem örködnének angyalok a születésükénél.

A másik férfi szintén nem volt valami leányálom, de az előbbihez képest határozottan megnyugtató jelenség. Kövér volt, s ez már sokat jelent. A kövér ember mindig kedélyesebb s barátságosabb az étellel szemben, mint a sovány, akinek gyomor-baja van, s gyűlöl minden embert, akinek nem fáj a gyomra. Ez az ember kövér volt és kopasz. Nyaka kidagadt a szennyes és szűk gallérból, világozzúrke ruháján zsírpecsétek éktelenkedtek, s kéz helyett két eleven zsírpárna lógott elő kabátujjaiból. Ő nem sokat beszélt, inkább csak bólogatott s egy zsebkéssel a körmeit faragta.

A bonbonika lehetett valami harminc-egyven év közötti ártatlanság. Sok csonttal, és kevés hússal a csontokon. Vékony nyakán hosszú és kellemetlen alakú fejet hordott, amely úgy rakva volt festékekkel, hogy nem lehetett pontosan megálapítani, milyen. Lehet, hogy nagyon csúnya volt, lehet, hogy csak mértékkel csúnya. Még az is lehet, bár nem valószínű, hogy nem volt csúnya egyáltalában. Mondom, a festék miatt mindez nem volt felismerhető. Rikító színű ruháját gondtal igyekezett minden mozdulatnál úgy elrendezni, hogy a lábai térden felül legalább egy arasszal látszódjanak. Ez többnyire sikerült is. Körmei hosszúak voltak és égővörösré lakkozottak. Bizonyára nagyon szépnek érezte magát.

Folyt tehát a beszéd a kisebbségi kérdés körül, s én néztem őket. Fél hatkor azonban megkísérletem a figyelmet újra magamra terelni. – Bocsánatot kérek, de a prefektúra hatkor zár, s addig szeretnék oda visszajutni az írásokkal...

A sovány úg meresztette rám gyulladt szemeit, mintha legalább is az apját öltem volna meg tegnap.

– Mit érdekel engem a prefektúra! – reccsent reám dühösen, s a szájából egy darab nyál az asztalra fröccsent. – Azt hiszi, engem lehet befolyásolni ilyesmivel? Nálam nincs semmiféle protekció! Én nem törődöm a prefektúrával! Akkor végzem a dolgomat, amikor akarom, érti? Különben is, már nincs hivatalos óra. Öt óra elmúlt! Már nem vagyok köteles dolgozni. Nem vagyok köteles. Érti?

Azt hiszem, megértettem, mert bólintottam rá. Bólintottam, azután nyeltem egyet s roppant alázatos hangon megkértem a hatalmas sovány urat, hogy ne a prefektúra miatt, hanem az én kedvemért írja alá a kérvényemet akkor is, ha a hivatalos óra eltelt már, mert szeretném még ma megkapni az útlevelet.

Az alázatos hang olyan volt neki, mint tűznek az olaj. Mennyezetig lángolt az üvöltése.

– Ti magyarok mindig effélével jöttök! Mindig kell nektek valami! Mindig csak kértek, kértek! Még szabad időnkben is nektek dolgozunk! Aztán beszéltek, hogy nincs jó dolgok Romániában! Menjetek ki, ha nincs jó dolgok! Menjetek a fenébe, Budapestre! Hát nem vagytok szabadok? Nem? Járhattok össze-vissza az országban, mehettek, ahová akartok, az ördög sem kérdi meg, hogy hová mentek! Tudom én, miért akartok ti mind Budapestre menni! Budapestre! La Budapesta! Tudom én! Revízió kell nektek! Hát adnék én nektek Budapestet és revíziót! Adnék én nektek! Vigyázzatok csak, mert ha nem férték a bőrötökbe, még az is eljön! Vigyázzatok csak, ti... ti magyarok!

Álltam a fal mellett, mint az iskolásfiú, kit a tanító szid. Álltam és nem szóltam semmit a sovány embernek, hogy olyan undorral köpte ki azt a szót, hogy magyarok, mintha csigába harapott volna. Nagyon szelíd voltam, csak éppen az ujjaim rángatództak s a fogam csikorgott egy kicsit. Csak éppen szerettem volna ökölrel odavágni az arca közepébe, hogy széjjeloccsanjon, mint egy rohadt záptojás. Csak éppen szerettem volna felkapni az asztalt; előle s a falhoz vágni, hogy ezer szilánkká menjen, csak éppen szerettem volna belerúgni a falakba, hogy szétdőljenek... de egyébként egészen szelíden és nyugodtan álltam ott.

Mikor aztán kellőleg kiacsarkodta magát ez a rokonszenves sovány ember, akkor hirtelen ötlettel újra a bonbonikához fordult, aki eddig ostoba pulykaszemével engem mustrálgatott, s megkérdezte tőle egy hódító mosoly kíséretében, hogy nem jönne-e el vele vacsora után holdfénynél a Szamosba fürdeni. Ebből újra hosszú beszélgetés lett, s a mutató közeledni kezdett az órán a hathoz.

Már csak öt perc választotta el tőle, mikor a sovány újra rámvetette beteg pillantását.

– Hát még mindig itt vagy? – csodálkozott. Miután kellőleg kicsodálkozta magát béketűrősemen, felvette az írást, újra átolvasta, majd egyetlen lendülettel ráírta a nevét, s még valamit hozzá, néhány pillanatig gyönyörködött szellemi munkájában, végül ráütött egy pecsétet és felém nyújtotta.

– Na nesze. Megcsináltam, látod. Mert jó ember vagyok. Mi románok mind igen jó emberek vagyunk, az a baj. Érted? Nem érted? Hát mi vagy te? Török vagy? Magyar vagy? Na, fogjad. Adj ide bélyegre kétszáz lejt, aztán mehetsz. Te török. Ne mondd, hogy rossz ember vagyok.

Nem mondtam én semmit. Mert ha kinyitottam volna a számat, abból nagyon csúnya szavak jöttek volna ki akkor. De nem nyitottam ki. Előkerestem a kétszáz lejt, odalöktem az asztalra, s mentem. Még a köszönéssel is adós maradtam, de nem is kívánta azt tőlem ott senki.

Utolsó percben érkeztem a prefektúrára. A titkár mord arccal átvette írásomat, s eltűnt velük a párnázott ajtó mögött. Alig félperc múlva visszajött. Az egészet odalökte elé az asztalra, s kurtán ennyit mondott:

– A prefektus úr nem ad útlevet önnek. Már vette is a kalapját, s több szót nem vesztegetett rám. Szóval a prefektus úr nem ad.

Egye meg a fene a prefektus urat. Egy pillanatig még megálltam a megyeház előtt, s küzdelmet vívott bennem a méreg meg a józanság. Hogy szaladjak-e le az állomásra, ahol még elérhetem a hazafelé menő vonatot, vagy menjek vissza a szigurancára, s vágjam képibe annak a sovány disznónak valamennyi írásomat. Végül is a józanság lett a győztes, s egy csöndes, de hosszú káromkodást kiérsztve a fogaim között, elindultam az állomás felé.

A tanulság mindenesetre az volt, hogy soha az ember meg ne alázza magát, még akkor se, ha azt hiszi, hogy ezzel valamit elérhet, amit különben sem sikerülne elérnie. Az emberi méltóság mindennél előbbre való, s nem szabad áruba bocsátani, mert az ember csak kellemetlen perceket s utólagos szégyent meg bosszúságot vásárol vele.

Davita hárfája

HAT

Azon az őszön anyám felmondta manhattani állását, és Brooklyn belvárosában kezdett dolgozni egy irodában, néhány saroknyira az East Rivertől és a Brooklyn hídtól. Úgy érzi, mondta, hogy közelebb kell kerülnie a lakáshoz. Nem akarja, hogy iskola után túl sokáig legyen egyedül. És belefáradt abba, hogy naponta beutazzon Manhattanbe. Hallottam, amint Mr. Dinn-nek azt mondta, hogy Manhattan folyton a papát juttatja eszébe. És mi értelme annak, hogy vég nélkül a halott férje kísértse, kérdezte.

Egy délután bementem anyám szobájába, és kinyitottam a papa szekrényét. Illatosító zacskó erős rózsaszíromszaga csapta meg az orromat. Apám ruhái és cipői eltűntek. Még az akasztók is. A szekrény látványa – a tátongó üresség – megdöbbenett, a hátamon és nyakamon végigfutott a hideg. A kartondoboz a papa speciális írásaival még a földön állt az ágy mellett, és a tengerparton vágatózó Lovakat ábrázoló kép is ott lógott a falon: De képtelen voltam szabadulni az üres szekrény látványától.

Anyám elmondta, hogy apám összes ruháját és cipőjét a szegényeknek adományozta. Mr. Dinn intézte a dolgot. Mi értelme lett volna tovább őrizgetni a holmikát a szekrényben? Mindenütt vannak nyomorgó és éhező emberek, akiknek ruhára és cipőre van szükségük. – Nagyon bánt, Ilana? Sajnálom. Akkor határoztam el, amikor Sarah nénivel nyaraltál. A papára másképpen is lehet emlékezni, mint a cipőinek és ruháinak az őrzésével.

De valahányszor mondani kezdtem a kádist, a papa ruháit láttam magam előtt. És most már naponta mondtam, mert az osztályban minden reggel imádkoztunk, és a két gyerek közül, akik időnként felálltak és kántálni kezdték hébertül, hogy „Jiszgádál vejiszkádás sörré rábó...”, én voltam az egyik.

Első délelőtt a tanárom, egy kedves, szakállas, negyvenes éveit középen járó férfi megkért, amikor óra után az osztálytársaim kicsörtettek a teremből, hogy maradjak még egy percig. Mihelyt egyedül voltunk, megjegyezte: – Ilana, a lányok nem mondanak kádist.

Nem feleltem.

– Hallottam, hogy a sutban is kádist mondasz. Az ellen nem tehetek semmit. De az én osztályomban nem engedem meg. Hallgattam.

– Megértetted, Ilana? Bólintottam.

Eleresztett.

Másnap a reggeli imánál megint felálltam, és halkán elmondtam a kádist. Magamon éreztem a tanár égő tekintetét, a többiekét is, mind engem bámultak. De a tanár szólni nem szólt többet, és néhány nap múlva már nem is bámult senki. Mind rámondták a választ a megfelelő helyen. Aztán egy napon a fiú, aki velem együtt mondta a kádist, nem állt fel többet, és én egyedül álltam, egyedül mondtam... Magasztaltassék és szenteltessék meg nagy Neve a világban...” – és a többiek ugyanúgy rámondták az Ámént.

Ahogy teltek-múltak a hetek és közeledett a tél, rájöttem, hogy anyámnak igaza volt: már nem emlékeztem pontosan, hogyan is néztek ki apám ruhái. Sőt előfordult, hogy az arcát se tudtam világosan felidézni. Anyám azt mondta, ez természetes – de engem megrémített, hogy apámnak az emlékét is elveszítem.

Daviddel gyakran találkoztam. Egy osztállyal járt fölöttem. Láttam a barátaival a folyosón vagy az udvaron. Néha váltottunk egy-két szót négy szemközt. De többnyire barátai gyűrűjében maradt. Rendkívül nagy tekintélynek örvendett az iskolában. Mindenki csodálta az éles esztét. És mert mostanra már az egész iskola tudta, hogy az ő papája és az én mamám első unokatestvérek, velem is úgy bántak, mintha közeli családtagja volnék, és ugyanabban a magas kultúrában és rendkívüli neveltetésben részesültem volna... annak ellenére, hogy mindenki tisztában volt anyám politikai elkötelezettségével. Hamar rájöttem, hogy az osztályban senki nem sugdolózik, senki nem tesz gúnyos megjegyzéseket, és nem is nevet ki, ha fölemelem a kezemet, hogy kérdezzek valamit vagy megválaszoljak egy kérdést, ha kifejtem a véleményemet egy könyvről, amelyet el kellett olvasnunk, egy festménykiállításról, amelyet a Brooklyn Múzeumban láttunk, vagy az operáról, amelyre az iskola vitt el a Metropolitanbe az első félévben. Pletykálkodás meg locsifecsi folyt ott is, de ebben az iskolában senki nem nevette ki azt, aki tanulni akart.

A tanítási idő két részre oszlott: délelőtt hébert és vallási tárgyakat tanulunk, délután meg angolt és világi tantárgyakat. Délutánonként a rendes negyedik osztályt látogattam, de mert a héber nyelvtudásom gyatra volt, délelőtt a második osztályosok közt ültem. Ruthie, akivel együtt jártam a délutános osztályba, és Mr. Helfman, aki a hatodikban tanított, iskola után korrepetáltak héberből. Lebegtem, siklottam, szálltam ebben az iskolában, ahol senki nem súgott össze senkivel a hátam mögött, ha végigmentem a folyosón, és egyetlen nagyobb fiú sem rivallt rám, hogy „göthös!”, és senki nem vágta a képembe, hogy büdös, komcsi zsidó.

Lekötöttek a tanulmányaim, anyámat is lekötötte a munkája. Mindig akadt valami sürgős dolga: olvasott, takarított, mosott, főzött, írt, gyűlésekre járt. Mr. Dinn-nel beszélgetett, tanult a két férfival meg az egy nővel, akik továbbra is eljártak hozzánk vasárnap délutánonként. Jóval utánam feküdt le és jóval előttem kelt. Nem emlékszem, hogy az ősz meg a tél folyamán akár csak egyszer is láttam volna, hogy napközben pihen egy sort. (...)

A hátam mögött Mr. Helfman halkán megszólalt. Megfordultam.

– Ülj le, hang. Szeretnék megmondani neked valamit. Váratlan szomorúságot, különös fájdalmat véltem kihallani a hangjából.

Visszaültem a székre.

– Előbb-utóbb úgyis értesülnél róla – mondta, és elnézett a fejem fölött, a fal egy pontjára. – Tudom, hogy figyelemmel követitek egymás osztályzatait. Amellett Ruthie előbb-utóbb úgyis meghall valamit abból, amit Mrs. Helfmannek mondok odahaza. Az én kis Ruthie-mnak elég nagy füle van. Úgyhogy legjobb, ha most rögtön elmondom neked.

Nem értettem, miről beszél.

– Tulajdonképpen – kezdte, és még ekkor sem nézett egyenesen rám –, tulajdonképpen te érted el a legmagasabb átlagot az osztályban. Igen. Ez az igazság. A legmagasabb átlagot.

Mozdulatlan ültem a széken, csak a szívem kalapált.

– Többnyire – nem mindig, ezt hangsúlyozom –, többnyire az a tanuló kapja az Akiba-díjat, aki a legmagasabb átlagot éri el. – Fészkelődött egy kicsit ültében. – Nos, nem, ez így nem egészen korrekt. Hogy egészen őszinte legyek, hang, ez idáig minden alkalommal a legjobb tanuló kapta meg. Te kiérdemelted, téged illetve. De a héber tanszék úgy érezte, mégsem neked kellene kapnod, mert rossz fényt vetne az iskolára, ha elismernék ország-világ előtt, hogy egy... hogy is mondjam, hogy ne bántsam meg az érzéseidet?... hogy a végzős osztályunkban egy leány a legjobb tanuló. Nem használna az iskola nevének, a jó hírének. Mit gondolna rólunk a többi jesiva?

Csak ültem ott, bámultam rá, és nem értettem, mit beszél. Tekintete végigsiklott az arcomon, és megint elfordult. – A tanszék biztosra vette, hogy meg fogod érteni a problémát. Az Akiba-díjat egy fiúnak adjuk, te pedig megkapod a másik két díjat. Ez a döntés született.

Újabb hosszú csend állt be. Éreztem, hogy kiver a veríték. A térdemet szorosán összezártam.

Mr. Helfman rám nézett.

– Ilana... .

– Igen.

– Érdemes egy díjból ügyet csinálni? Végére is, csak egy díjról van szó, az ember pedig nem azért tanul, hogy díjat kapjon érte, nem igaz?

Hallgattam.

– Mi lennének az egyetlen jesiva, ahol lány az osztályelső. A neved és a fényképed bekerülne az újságokba. Mit gondolna a világ a fiainkról? Nem volna szép dolog.

Nem szóltam. Izzadságcseppek gyöngyöztek a hátamon és az oldalamon. Nem akartam hinni a fülemnek.

Hosszú csend támadt.

Mr. Helfman hátradőlt a székén, és engem nézett.

– Most már mehetsz az órádra, Ilana – mondta az íróasztala mögül.

Lecsúsztam a székről, és az ajtóhoz mentem. Tekintetét a hátamon éreztem. Az ajtó halk kattanással csukódott be mögöttem.

A folyosón álltam. Zsibongtak, lármáztak a gyerekek. Rájöttem, hogy re-megek. Behúzódtam a mosdóba, és leültem a vécére. Émelyegtem, fejemet a hideg csempének támasztottam. Lehunytam a szememet, és éreztem, hogy a padló lassan mozogni kezd a lábam alatt. Kinyitottam a szememet, megmostam az arcomat és bementem az osztályba.

A szabadkőműves páholyban

Pierre Bezuhov versének a fordítása

Az este, ahogy beléptem
a pétervári éjszakák mögött van
még egy éjszaka van
még egy sötétebb éjszaka van
még egy sötétebb sötét van
akár a mély bársonyok
csatormalejárók fölmeredő csonkján
A koponya szemüregén át városok
fényei, világvárosok fénye csordul
a fekete asztalon derengő
koponya szemüregéből
Nemléten jövő-átszivárgások
lelkemben most
buggyan fel zavarosságát veszítve
mindaz, amit eddig kerestem
A hideg posztón
ezüst tör hever – idegen
villanása végigszánt arcomon
A gyertyák csontig égnek
akkorra
elkészül végrendeletem
És már nem tudom
mit kell nem felejtennem, súlyos
érceim hová kerültek, mit
elhagynom, ha oda kerülök végre, és
a Világegyetem
Nagy Építőmestere elfogadja
kései jelentkezésemet
megrokkánásom
megroppanásom
után

Kit szólít ez a távoli kalapácskoppanás
Félig térden
bekötött szemmel is látom a gyöngé fényt
a szépséget
pedig még nem vagyok a fénynél
a bölcsességet
a fény messze van
és az erőt
és mégis látom már, hiába
hogyan az elején
vagyok
a vége tisztán tűnik szemembe
a tiszta
vég. És tiszta leszek a végén
én is a véghez – végtelenül tisztább
Elhagyott érceimtől
megkönnyült szívvel
léptem ki a sötétkamrából, hogy
soha nem ismert vidéken kezdjem meg
három utazásomat
Nehéz
férfikéz vállamon
Nehéz
levegőben
nehéz
szagú ruhákban
ünneplőbe öltözött férfiakat sejtek meg
körben, hallom nyaki ütőerük
halk neszezését
Orromban gyertyák kanócának
illata
Idegeimben szégyen és
a régen elutasított
lelkesség valamiért
valami után
A mellem fölé tartott törököt
csodálkozás nélkül, férfiként fogadom
Sic transit gloria mundi

Feketével letakart
hosszú asztal mögött
komor férfiak ülnek – fölöttük a falból
csillag tündököl le rám
De nincs szükségük életemre
Az életemre
van szükségük ezeknek
a töröknek is
Jobb kezem az Íráson
a körző hegye szívemre mered
valaki elsorolja a rend törvényeit az
eskü szavait, megérzem a
derékszögbe állított láb kollektív
magányát
Az oszlopok alatt
már elviselhetetlen a fény, fejem szédül
homályosodik szemem
Amit látok, az már csak belül
Köténnyel felöveznek, kezemre
kesztyűt húznak
ékszerrel felékesítenek
Nem ismerek többé fokozatokat
erény és bűn között
Segítek testvéreimnek
bárkicsodák is
a tévelygőt jóra intem
az elesőt felkarolom
haragot vagy gyűlölséget nem forralok
testvérem ellen
Ellenségeimnek
megbocsátok, rajtuk nem állok
bosszút
Régi, elveszített
fenségem nyomaira rátalálok
Szememből könny csordul, alig
hallom az ezüst kalapács újabb
koppanásait
Ki vagyok

**Ki lettem
Ha innen kilépek
melyik szörny-Oroszország hever el
lustán a lábam előtt.**

Holttest az utcán

Már félig készen, büszkén állt a fal,
Mikor leszédült. – Orvosért hamar!
Szegény fiú, erős volt s fiatal.

Fehéren, törten ott feküdt a holt,
Beszéltek hozzá – ajka mit se szólt.
Ki volt az anyja? Jaj, ki volt, ki volt!!

Körötte rajzott bábész utcanép,
Mesélték hogy' volt, máris szerteszét
S nem fogta senki malteros kezét.

Ijedt-kerek nagy szeme kimeredt,
Lehetett látni benne a kék eget,
Amint a Nap sütött a holt felett.

Eszébe tán csak kedvese jutott,
Vagy édes apja s tán az is halott,
Vagy akiről soha nem is tudott.

Leszédült vagy leugrott – jaj szegény,
Erős vidám – és most halott legény
És senki nem sikolt: Fiam, enyém!

És majd a hullát fel is boncolják.
Nem ide való. Részeg volt? – Nohát.
S ha huga van, azt eltoloncolják.

ILLYÉS GYULA

A reformáció genfi emlékműve előtt

Száznegyvenhármat léptem; ez a hossza
az emlékműnek. Hírnök, ki megölt
milliók végső tisztelgését hozza,
úgy mentem el a szobor-sor előtt.
Kálvin, Knox, Farel, Béza! S bika-fővel
a hadrakelt hit zord hadnagyai,
a *Vilmosok!* és Coligny és Cromwell
– ök néztek rám – s a baltás Bocskay! . . .
Hátrálnom kellett közelükből: mindet
nem fogta össze csak messzibb tekintet.
Fölhúzódtam a kert felé, a fákig
s lelkemben is hűs tárgyilagosságig.

S most mintha ök
álltak volna kaszárnya-számadáson
az én szemem előtt,
feszesen-katonásan
kilépvén éppen akkor
a hátterül kapott nagy szikla-falból
s abból a másik, épp oly teli tömbből,
a mögójük kövesedett időből.

Addig jöhettek, maguk is meredt
kövek a napfénybe, hol nem lehet
szavuk már. Szavuk immár csak a tett,
mely idővel ad magyarázatot!
Holtak, vigyázz-ban állók, szóljatok!

Vagy előbb én beszélhetek?
Kik „ott álltatok, nem tehetve másképp”,
mert ez vagy az, de megalkuvás nincsen,
mert a langyosat kiköpi az isten,
kik után tárgyként maradt fenn a szándék,

mennyi az igazság még öklötökben,
mely négy százada oly nagy esküt markolt,
mely kőbe s öröklétbe görcsösödten
tartja ma is a bibliát s a kardot?
Mit adott, melyre fölgerjedt szerelmes
dühével törtetek, a cél, ahogy
elértétek?

Ti kérditek?

S ha nem lesz
örömötökre meghallanotok?
Elmondom. Épp mert nékem is keserves.
Álltatok, égve az Ur igazától;
állt szemközt épp oly tüzzel teli tábor;
aztán dönteni kezdett ezredegszer
az ész helyett a fegyver
s a láng.

Hogy várja örök üdv a lelket:
rángtak milliós szám kínban a testek
csatamezőn, bitófán, vérpádon,
karón, keréken, meg a fájdalom-
szerzés új mestergépein; növesztett
egymással szemben erdőnyi keresztet
Jézus példája, végig Európán;
égték, hogy égjen itt a kép s a „bálvány”,
ott a „csalárd könyv” – városok és falvak,
hol újra emberhúst faltak a félvad
zsoldosok, eladdig mig tűz a tüzzel,
nem állt egymással szemben bűn a bűnnel,
eladdig, mig nem jött – a győzelem?
Az idő. Okosan, türelmesen
s némi humorral.

A kétféle had
és hit várai szemközt állanak
ma is, az én hazámban is; a zordon
fehér-falú s arany-cifrázta templom
vén tornyai még ágyúként vitáznak
minden beharangozáskor, vasámap
papjaik bent még ősi mód dörögnek,

de kijövet az utcán átköszönnek
s ujjon mutatják, hogy hány órakor
s kinél lesz ferbli-kör vagy harcsa-tor
s egy kis ital.

Szép. Magam is helyeslem;
ha pap vagyok, magam is így cselekszem:
„értsük meg egymást!”

De nem volt nagy ár
mégis a harminc évi döghalál,
d'Aubigné dühe, Coligny halála,
Szent Bertalan bosszútlan éjszakája,
fél Németország, a ketté törött
Európa s hogy itt volt a török
százötven évig és a mi hazánk . . . –
Ez lett a „győzelem”! Ezt küldte ránk
isten azzal, hogy „napként kimutatta”:
nem érte folyt a harc, hanem *miatta*;
ilyen volt, mit díjul szánt, a jövő:
– mert volt-e vajon győztes, kit nem ő
rendelt *eleve* győzni?

Győztetek.
Maga a Sátán győzött veletek!
Balekok²voltatok, mind! Hátra arc!

Nincs jogotok egy lépés sem előre.
Törölődjete be kőbe és időbe
Elveszett – *eleve!* – a harc!

– mondtam keményen, mint aki magára
támad először is az igazával;
majd:

Megbuktatok! A haddal simára
törölt kontinens – e fekete tábla –
közepére mi íratott eredmény?
Egy betű, egy már tréfának sem új
buta betű s az is csak magyarul:
mért több a *keresztén*, mint a *keresztény*?
Értelmet annyi millió halott

véréből ennyit párolhattatok,
midőn – feledve, kinek mi a dolga –
karddal csaptatok ti is a Csomóba:
a Föladatba, mely épp a kötés
kibogozásával szép és merész.
Ez az „eredmény”!

És ha – ez se volna?!
– kondult bennem is, ahogy várható volt,
a tulsó torony az innen valóra
(és attól fogva mind a kettő bongott)
s kelt ezredszer is – alig finomodva –
bennejm a két ős ádáz szó-írókra:
a mindig úrhitű tolnai pásztor
s a csupa dac sárréti prédikátor.

Mert mi szorította kézbe a fegyvert?
Nem a Rossz ellen támadt, aki felkelt?
S ha annyi sem lett volna harc? Ha szótlan
„hal el a hit” a „római mocsokban”?
Ha arra tart eszme s világ, amerre
a „tiarás templom-kufár” vezette,
ha nincs, ki a bűnnek ellenszegül
s – ha úgy fordul, hát reménytelenül,
de csak annál szebb önfeláldozásképp –
odavágja, hogy „nem tehettem másképp!”,
ma hol vagyunk?! Akkor tán elmarad
a kín, a vér, akkor nincs áldozat,
nincs – inkvizíció?!

Ha – bár „hiába” –
Gusztáv Adolf nem ül harci lovára,
s jobbágy-iga helyett nem vágnak inkább
fegyvert ölteni a toulouse-i tiszták,
valdeusok, husziták, Bocskay
írást-imát se tudó hajdui,
hiszed, hogy lett volna béke, olyan bár,
amilyet az imént lemosolyogtál?
Hiszed, hogy volna olyan-amilyen

magyarság, ha nincs – Kálvin?

Nem hiszem.

Vagy mást mondok: szobádban volna villany,
ha nem lép Giordano Bruno a tűzbe?
Hol kezdődött, hogy atomerő is van
s holnap rakétán repülsz ki az űrbe?
Övék az érdem, kiket sem a máglya
nem riaszthatott vissza, sem a gálya –
sem harcaik bukása,

a léptenként fölmeredő „hiába”!

Látták, vagy nem a céljuk,
azt jól látták, hogy nincs visszafelé út;
a mult, ahogy füst-vetve összeomlott,
úgy lökte őket, mint löpor az ólmot:
előre! és ők vállalták e sorsot –
Mondd hát velem, hogy dicsőség reájuk!

Álltam némán, hírhozó katonájuk,
már azt forgatva, hogy én mit kapok,
nem is ötölük magyarázatot:
a *tettektől*, melyek – akár a gyermek –
magukért csak felnőtt korban felelnek.

Végül, ezt mondtam, önvigasztalásképp
volt bárkié a szándék,
maga az isten se tudhatta másképp.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

Esti Kornél

MÁSODIK FEJEZET MELYBEN 1891. SZEPTEMBER 1-ÉN A „VÖRÖS ÖKÖR”-BE MEGY ÉS OTT MEGISMERKEDIK AZ EMBERI TÁRSADALOMMAL

Ezernyolcszázkilencvenegy volt, szeptember 1.

Édesanyja reggel hétkor benyitott az udvarra néző, szerény lakás hosszúkás szobájába, melyben három gyermeke aludt: ő, az öccse meg a húga.

Lábujjhegyen suhant a hálós ágyhoz, lecsatolta a zöld bárászból bogozott háló rúdját, s a legnagyobb, hatéves fiának homlokát gyöngéden illette, hogy föl-ébredesse. Ma először kellett iskolába mennie.

Az azonnal kinyitotta a szemét, közvetlen közelből az anyja kék szeme csillogott előtte. Elmosolyodott.

Vézna, vérszegény fiúcska volt, átlátszó fülekkel. Még mindig utolsó nagy betegségét sínylette, a mellhártyagyulladás. Annak idején több hónapig nyomta miatta az ágyat. Szíve már a jobb oldalán dobogott, már arról beszéltek, hogy műtéti úton kell lecsapolni savóját, amikor váratlanul jobban lett s a savó elapadt. Később föllábadt, de akkor meg „idegeskedni” kezdett. Mindenféle bogarai támadtak. Félt a kendős öregasszonyoktól, a kakastollas csendőröktől. Félt attól, hogy édesapja – nem tudni miért – főbe lövi magát, s ilyenkor előre befogta fülét a két tenyerével, hogy ne hallja majd a pisztoly döbbenését. Félt attól, hogy nem kap elég levegőt, s szobáról szobára járkálva különböző bútorokat ölelgetett, hogy az erőfeszítéstől mellkasa kitáguljon, s meg ne fulladjon, félt a koporsóüzletektől s a haláltól. Nemegetszer megesezt, hogy lámpagyújtáskor maga köré gyűjtötte övéit, és rendelkezett, hogy miképpen temessék el, kinek-kinek milyen játékát adják oda, ha éjszaka meg találna halni. Állapotát a házi orvos nem tartotta súlyosnak. Szülei mégis úgy tervezték, hogy első elemít inkább magánúton végzi el s egyelőre nem adják nyilvános iskolába. Utolsó pillanatban másképp döntöttek.

Most ott ült az ágya szélén, az álomtól puffadt szemmel. Ásítózott és vakaródzott.

Tudta, hogy ez a nap előbb-utóbb el fog következni. De nem hitte, hogy ilyen gyorsan itt lesz.

Szerette volna valahogy késleltetni.

Ímmel-ámmal gyürközte föl hosszú fekete harisnyáit, melyek a lábain hurkássá csomósodtak. Álldogált a mosdótál előtt. Bele-belemártotta és kivette kezét. Figyelte a víz színén remegő fénykarikákat.

Anyja maga mosdatta meg. Tiszta inget adott rá. Kikészítette ünnepi ruháját, egy kis fehérrel szegett, sötétkék vászonruhát, melyet az ő régi blúzáról lefejtett, szív alakú női gyöngyházgombok díszítettek. Haját vizes kefével szántotta végig.

Kávét tett eléje ibrikben meg egy S-kiflit. Ő ma nem akart kávézni. Azt mondotta, hogy nincs étvágya.

Erre anyja a kezébe nyomta ábécés könyvét, tábláját, palavesszőjét s vezetőt az iskolába.

Az őszi nap már teljes pompájában tündöklött az alföldi város fölött. Parasztszekerek zötyögtek sárga porfelhőkben. Vonat füttyentett a kishídon. A piacon zsákokban árulták a piros rózsapaprikát meg a fehér szárazbabot.

Bosszúsan tipegett anyja mellett. Merevnek, nevésségesnek, főképp leányosnak érezte magát ebben a „legjobb” ruhájában, melyről tudta, hogy a legrosszabb, hogy olcsó és ócska. Szerette volna letépni, földre tiporni. De tudta, hogy apja szegény gimnáziumi tanár, s nekik nemigen futja különbre. Azzal vett magának elégtételt, hogy egész úton nem szólt egy szót sem.

Nagyon hamar a *Vörös Ökör*-köz érkeztek.

A *Vörös Ökör* az elemi iskola volt. A népművelésnek ez az egyemeletes palotája onnan kapta merőben sajátos nevét, hogy valamikor a helyén egy düledező, ütött-kopott kocsmá állott, melynek cégérijére egy vörös ökör volt pingálva. A viskó már egy emberöltő óta leégett. De ennek a borissza városnak korhelyei még mindig szívesen emlékeztek vissza az itteni duhaj éjszakákra, s ezért kegyeletesen az iskolára is átruházták a kocsmá nevét, mely ekképpen apáról fiúra szállt.

Amikor anyjával az iskola homályos előcsarnokába ért, elhalványodott. Rájött a „nehéz lélegzés”. Szokása szerint egy oszlophoz dőlt s teljes erejével magához szorította. Anyja lehajolt hozzá, megkérdezte, hogy mi baja. Nem felelt neki. Csak a kezét szorongatta, egyre erősebben.

Fönn az emeleten volt az első osztály. Egy barna szárnyasajtó előtt az anyja megcsókolta őt. Indulni akart. De ő nem engedte el a kezét.

– Félek – susogta.

– Mitől félsz?

– Félek – ismételte.

– Ne félj, aranyom. Nézd, a többiek is itt vannak. Mindenki itt van. Hallod, milyen vidámak? Menj a kis barátaidhoz!

– Maradj – könyörgött, s az anyja szoknyájába kapaszkodott.

Az a szabadon hagyott kezével búcsút intett fiának, kisiklott előle, lassan ballagott a folyosón. A folyosó sarkán elővette zsebkendőjét s megtörölte szemét. Még vissza is nézett rá egyszer, hogy mosolyával bátorítsa. De aztán hirtelen eltűnt.

A kisiú egy darabig földre gyökerezett lábál állt s várt-várt, anyja után bámulva. Remélte, hogy talán visszajön és tréfa az egész. De nem volt tréfa.

Miután ezt megérezte, s megértette azt is, hogy egyedül van, oly egyedül, mint még eddig sohase volt a földön, egész testét görcs szorította össze, mely leginkább a hascsikaráshoz hasonlított. Menekülni próbált. A fal mentén a lépcsőig lopódzott, ahol az előbb oly rejtélyesen a semmibe foszlott az a szoknya. Ott egy lépcsőház tángott, teljesen idegen és vigasztalan, kongó, sűrű, visszhangos boltozattal. Ahhoz, hogy ide lemerészkedjék, halált megvető bátorságra lett volna szüksége. Tanácsosabbnak vélte, hogy a kárvallott emberek ösztönével inkább visszaosonjon oda, ahol elvesztette azt, akit keresett, a tanterem elé. Ezt a helyet már különben is megszokta egy kicsit.

A félig nyitott ajtó részén bekukucskált.

Gyermekeket látott, annyi gyermeket, amennyit együtt még sohase látott. Egy tömeg volt ez, a tömeg, hozzá hasonló, teljesen ismeretlen kismemberekből.

Nem volt tehát egyedül. De ha az imént azon esett kétségbe, hogy nnyira egyedül van a világon, most még riasztóbb kétségbeesés fogta el, hogy ennyire nincs egyedül a világon s kívüle még annyi-annyi ember él. Ez talán még rettene-tesebb volt.

Mindenki egyszerre karattyolt. Hogy mit, azt nem lehetett kivenni. Mormolt a láрма, félelmetesen megöblösödött, dörgött, mint az égiháború.

Amíg így méltázott, valaki – egy felnőtt ember, akiről nem tudta, hogy kicsoda – fölemelte, s betette a tanterembe. Ott állt, gyűrött kis kalapjával a fején.

Azt várta, hogy most valami csoda fog történni. Azt várta, hogy ez a sok gyerek mind-mind fölugrál s a nevét kiabálja. Azt várta, hogy zsebkendőjüket lengetve üdvözlik: őt. Csakhogy ez a csoda nem történt meg. Észre se vették.

Fejéről lekapta a kalapot. Köszönt nekik, illedelmesen. Ők akkor se köszöntek.

Egy szoba volt ez, de nem olyan, mint a többi szoba, melybe díványok és függönyök vannak, hanem rideg, hivatalos, kopár. Három nagy csupasz ablakán barátságatlanul özönlött be a józan fény. A dobogón örködött egy asztal. Mögötte

feketén a tábla, sárgán a szivacs, fehéren a kréta. Előtte peckesen és szigorúan a számológép, mint egy örült. Körös-körül a meszelt falakon színes állatábrák, az oroszlán, a róka, kartonlapok, melyeken ilyesmit lehetett olvasni: *em-ber, ál-lat, já-ték, mun-ka*. Zavarában mind elolvasta. Négyéves kora óta írt és olvasott.

Osztálytársai már mind ültek. Ő is szeretett volna leülni valahova.

Az első padokban szinte magától értetődően az „úrigyermek”-ek helyezkedtek el, földbirtokosok, városi tanácsosok fiai. Ezek a derűs, szöszske, pufók fiúcskák matrózzruhákat viseltek, keményített gallért, selyemnyakkendőt. Arcuk olyan volt, mint a tejbe ejtett rózsa. Illedelmesen, de önérzetesen vették körül a dobogót, akár az uralkodó irányzatot támogató kormánypárt a miniszterelnök bársonyszékét. Ő szintén „úrigyermek”-nek tartotta magát. Ennélfogva ajkára holmi idéten mosolyt erőltetve feléjük közeledett, hogy letelepedjék az első padba. Csakhogy ott már majdnem minden hely el volt foglalva. Helyet szorítani nemigen siettek neki. Egymással pusmogtak, mint bennfentes pajtások, s hüvös udvariassággal, kissé meglepődve nézték a felszeg, későn érkezett jövevényt, aki hoppon maradt. Egyesek kárörvendve mosolyogtak is.

Elszégeyülve és sértődötten hátrafelé kullogott. Ha nem lehetett az első padban a legelső – gondolta –, legalább az utolsó padban lesz a legutolsó. Ott az osztály végén parasztyermekek tanyáztak, izmos, erős lurkók, mezítláb vagy csizmában. Vörös zsebkendőjükből kirakosgatták elemőzsiájukat. Fekete kenyeret, szalonnát falatoztak bugylibicskával és görögdinnyét. Oda-oda sandított. Az áporodott szag, mely kipárolgott csizmájukból, ruhájukból, fölkavarta gyomrát. De azért szívesen leült volna közéjük. Tekintetével rimánkodott, hogy fogadják be legalább ők. Leste, hogy megszólítsák, hogy jelt adjanak. Ezeknek is egyéb dolguk akadt. Papírgalacsinnal dobálózta s papírgombócokkal, melyeket belülről szalonnabörrel, görögdinnye héjjal béleltek ki, egy ilyen tartalmasabb papírgombóc épp a homlokán találta el. Az ijedség nagyobb volt, mint a veszedelem. Ő azonban a falnak tántorodott. Ezen aztán mindenki röhögött, az alsóház is és a felsőház is, pártkülönség nélkül.

Lelkében dühvel és bosszúval innen is elkotródott. Nem tudta, hogy hová menjen, nem tudta, hogy hová tartozik. Hát a kályha mellé állt, egyedül. Szégyellte, hogy olyan gyáva és ügyetlen. A kályha mellől végtelen megvetéssel méregette ezt az egész analfabéta társaságot. Ha tudnák ezek, hogy ő mit tud. Tudta például, hogy az ember rendes hőmérséklete 37 fok, s akinek 40 fok láza van, az már alig menthető meg. Tudta, hogy van közönséges írás és gyorsírás. Tudta, hogy a kinin keserű, s az ipecacuana édes. Tudta azt is, hogy Amerikában most este van. Sok mindent tudott már. De ők nem tudták, hogy ő mindezt tudja.

A *Vörös Ökör* kisharangja a tetőn levő fatornyocskában dallamosan gíngal-
lózott, jelezve, hogy nyolc óra s mindjárt kezdődik a tanítás. Amíg a harang csen-
gett szaporán, lélekszakadva, oly búsan, mint az a harang, amely a haldoklókat
siratja, elbúcsúzkodott mindentől, ami kedves, az otthoni szobáktól, a kertől s
annyira egyéni játékeitől is, a szappanbuborékoktól és a léggömböktől. Az ájulat-
hoz közel a hideg bádoggályhához támaszkodott.

Csönd lett. A küszöbön megjelent a tanító, egy köpcös bácsi, kurtára nyírott
sötétszőke hajjal, igen bő, porszürke ruhában. Akkorákat lépett, mint egy elefánt.
A dobogóra gurult.

A tanító egyenként kikérdezte a gyerekeket, hogy kinek van táblája s pala-
vesszője, aztán arról beszélt, hogy mennyi szépet, nemeset, hasznosat fognak itt
tanulni. De száján egyszerre elakadt a szó. Tekintete megakadt rajta, aki a kályha
mellett gubbasztott.

– Hát te mit keresel ott? – kérdezte feléje emelve nagy arcát. – Ki állított
oda? Gyere csak ide.

A kisfiú majdnem szaladva a dobogó elé sietett. Rémulten, magából kikel-
ve hadarta:

– Tessék engem haza engedni.

– Miért – érdeklődött a tanító.

– Nem akarok többé iskolába járni.

Az osztály hahotázott.

– Csönd legyen! – szólt a tanító. – Miért nem akarsz te iskolába járni?

– Mert engem itt nem szeret senki.

– Bántott valaki?

– Nem.

– Hát akkor mit kotyogsz összevissza? Nem szégyelled magad, te anyám-
asszony katonája? Otthon bizonyára elkényeztettek. Jegyezd meg, hogy itt te is
olyan vagy, mint a többi. Itt nincs kivétel. Itt mindenki egyenlő. Értetted?

Az osztály helyeslően mozgolódott.

A tanító még egyszer rátekintett erre az ijedt kisfiúra. Ekkor látta, hogy az
arca egész zöld.

– Rosszul vagy? – kérdezte tőle, lágyabb hangon.

– Nem

– Fáj valamid?

– Nem.

– Na – mondta –, menj szépen a helyedre. Hol a helyed?

– Sehol.

– Sehol? – csodálkozott a tanító. – Hát ülj le valahová.

A kisfiú az osztály felé fordult. Arcok vigyorogtak feléje, sok-sok kis arc, mely egyetlenegy óriási, ijedelmes bálványarcná fancieslodott. Szédelegve botorkált ide-oda. Megint el kellett haladnia az első pad előtt, ahol nem volt számára hely. Valahol középpütt talált egy tenyéryi helyet, egy pad legszélén. Csak féllábával ülhetett le ide, úgyhogy a másik lába az űrben lógott. Mégis jobb volt ülni; eltűnni a szemek elől, megsemmisülni a tömegben.

– Gyermekek – vezényelt a tanító –, vegyétek elő a táblát és palavesszőt. Írunk. Az *i* betűt írjuk.

Palatáblák zörögtek. Ő is a padra akarta fektetni palatábláját, de a mellette ülő morcos, fekete fiú ellenségesen kifelé tuszkolta. Nem engedte írni.

Erre keservesen és hangosan sírva fakadt.

– Mi az? – szólt a tanító.

– Sír – jelentette a morcos, fekete fiú.

– Kicsoda?

– Ez itt ni.

Minden gyermek feléje nézett. Sokan föl is álltak, hogy jobban lássák.

– Itatja az egereket! – kiabáltak.

– Csönd legyen! – csattant föl a tanító, s a nádpálcával az asztalra vágott.

Lejött a dobogóról. A kisfiú mellé állt. Megsimogatta arcát lágy, bagószagú kezével.

– Ne sírj – csitította. – Ülj be a padba. Egészen. Mért nem engeditek be? Itt még soknak van hely. Így ni. Tedd magad elé a táblát, vedd a kezedbe a palavesszőt. Töröld meg az orrod. Most írni tanulunk. Vagy te nem szeretnél megtanulni írni?

– De igen – szipogta a kisfiú.

– Na hát – mondta helybenhagyólag a tanító.

A táblára egy *i* betűt kanyarított.

– Föl – vezényelt –, rajta, vissza, le, kereken el.

Palavesszők visítottak, mint a kismalacok.

A tanító megint lejött a dobogóról. Végigsétált az osztályon, vizsgálgatta a táblákra rajzolt ákombákomokat. A kisfiú *i* betűjét is megnézte. Szép, finom *i* betűt írt. Megdicsérte érte. Az már nem sírt.

– Hogy hívnak téged? – kérdezte tőle.

A kisfiú fölkel. Valamit motyogott, nagyon halkán.

– Nem értem – szólt a tanító. – Mindig bátran és értelmesen felelj. Mi a neved? – kérdezte még egyszer.

– Esti Kornél – válaszolt a kisfiú, bátran és értelmesen.

Tündérbert

A felvonuló magyarok daliásan, mint akik ma nagyot cselekedtek, ragyogóan és büszkén sorakoznak fel tömegekben a városház előtt. Főurak jönnek. Most nem lovon, most mindenki gyalogszerrel, s messze virít róluk az érthetetlen dicsőség. Soha nem hitték, soha nem remélték, még álrukban sem, hogy ez valaha sikerül, hogy Nagyszében piacán ők az urak...

• Mint valami csodatevőre, néznek a fiatal fejedelemre, aki selyem és bárson ruhájában mint valami tündérbert királyfi villog.

Szószlók és hírnökök meg kiáltják, hogy mindenki, akit illet, tudtul végye: kezdetik az országgyűlés.

S kíválnak a fő-fő urak, s felvonulnak az ország rendei a tanácsházba.

Még mindig vonulnak befelé a megmozdíthatatlan várkapu alacsony nyílásán átbújva a hajdúk tízezei, s az ország gyűlését már megnyitja maga a fejedelem:

– Nagyszében városa e perctől az ország fővárosa lön, elvétetvén a szász nemzettől, a magyarságnak adatik. Kívánjuk kancellárunktól, hogy énnék okát megmagyarázza s a törvénycikkelyt előtárni s terjeszteni ne halassza.

A kancellár feláll s véghetetlen hosszú latin orációban fejtegeti a nagyjelentőségű eseményt.

És a magyar urak s rendek némán és megilletődve hallgatnak: nekik a legnagyobb újság s csoda, ami történt, mert arról Géczyn, Imreffyn és Nagy András kivül senki semmit sem tudott.

A kancellár szörnyű vádakat hord fel az egész szász nemzet ellen. Rájuk hárítja a Kendy-Kornis összeesküvést, megvannak az iratok, hogy Szeben tanácsa harmincezer forintot ígért, ha a vállalat beüt... Rájuk fordítja az oláh vajdával való régi és új szövetekezést, s még az orosz nemzettel való kötetüket is felfedi, mert a szászok a távoli Moszkvába is elküldték küldöttjeiket, s részük van a lengyel-orosz háborúk kitörésében... Nem rajtuk múlt, hogy az Úristen őszentfelsége, a maga kiszámíthatatlan bölcsességében mindezeket éppen ellenük fordította. Mindent rájuk hárít, még a szárazságot s döghalált is. Ez. mind oly megdöbbentő, hogy az emberek elvakulva és megnémulva hallgatnak. A rendek ott látják maguk körül, maguk felett a hatalmas munkával megépített tanácskozó palotát... Nem fér a fejükbe, hogy ez már az övék. Egész Erdélyben sehol ilyen pompás tanácsház nincs. Még egy órával ezelőtt ki merete volna megjövendőlni, s most itt ülnek a

kényelmes és óriási, magas támlájú székekben. Itt ülnek, de oly idegenül s meg-rémülve, hogy nem érzik dicsőségnek a jelenlétüket, nem érzik hadi hódításnak a cselet, nem érzik otthon magukat. Még a legcinikusabbak is elfojtják a nevetést, és lesütött fejfel leskelődnek körül, mintha nem hinnének a dologban, s úgy viselik a nagy pompájú termet, mint a cigány a lopott süveget.

A fejedelem maga nem bírja kitarítani. Feláll és átmegey hátul a másik ki-sebb tanácsházba.

Imreffy azonban rendíthetetlenül fejti a szavakat. Sunyi, álmos szeme lapo-san néz, s nyeszelt hangja nehézkesen darálja a súlyos mondanivalókat.

– A fejedelemtől ered minden polgári jog s privilégium, s minden polgári munka annak a legfőbb jussnak alapján épül, amit a fejedelem akarata teremt: ha tehát a fejedelem hűtelennek s a közhazára károsnak tartja egy népség munkássá-gát s a hazában való tartózkodását, joga van a privilégiumokat éppen úgy meg-vonni, amint megadta, s e népet ugyanúgy száműzni, mint ahogy behívta.

– Szászokra, csakhogy szászok legyenek, szükségünk nincs! – Szászokra csak addig van szükségünk, míg azok megismervén jogaik s rendeltetésük határit, alázattal s hűséggel minékünk dolgoznak, s iparbeli s kereskedésbeli tudományu-kat a közhaza javára fordítják: de abban a percben, mikor ezt ellene fordítják a hazának, mikor éket vernek a megromlott haza s külső szövetségesei közé, mikor belső ellenségek-ké váltak a haza közepén s pedig birtokában levén minden va-gyonnak, amit ez a haza adott, minden erőnek, amit ez a haza teremtett s minden eszköznek, amely a haza oltalmára kellene s ellenben a haza legfőbb romlására leend szánva: akkor a fejedelemnek egy kötelessége van, hogy bátran kitörje a nyakukat.

– Vitézlő uraim, Erdély rendei s tagjai – kiáltotta –, az nagy s dicső Báthory nemzetség pajzsában három sárkányfogak vagynak írva, annak az emlékezetére, hogy legelső őse, Bátor, az rettenetes országszárasztó s szüzlányemészítő sárkány-kígyónak hét fejét lemetszette, s ezzel a régi honfoglaló magyarságnak Atilla vagy Árpád, első királyaink idejűkben, megváltotta ezt az országot: most íme ennek a nemzetségnek ez idő szerént való utolsó férfitagja, Báthory Gábor, esmét a sárkánykígyóval kelt harcra s mégpedig ugyancsak hétfejű sárkánnyal, amely minden aranyat és értéket és erőt felfalt s magába szívott, hogy kövérségében felpöfvedve s megdagadva az egész hazának életét s jövődjét megakassza: Bá-thory Gábor, a mi Istentől adott fejedelmünk a hétvárosú szász sárkánnyal egy fejét s pedig a legnagyobb, leghatalmasabbat metszve a porba vetette s tik lábai-tokkal tapodjátok!

Megdermedve hallgatták a rendek, magyarok s egyetlen torokból éljenzés nem hallatszott, kimeredt szemmel nézték a fonnyadt Imreffyt, rémülettel látták,

hogy itt egy olyan kormányzati programról hullott le a lepel előttük, amelyet soha nem mert volna senki is elhinni... Az erdélyi urak, még Báthory leghívebbjei is megrendülve gondoltak arra, hogy most fegyvert fogtak a saját hazájuknak kiirtására, mert mire fog ez vinni? hogy a három nemzet közül kettő; a magyar és a székely, a harmadikat kiölje? s ki fog a szászok helyett nekik ehhez fegyvert szolgáltatni, s pénzt s szekereket s minden egyebet, amit a szászokon kívül senki nem tud e hazában sem csinálni, se szerezni...

– Imreffy hiába várta az éljent, s hiába várta a fejedelem is a másik szobában, kancellár erre maga parancsolta el a vivátot:

– Nos enim universi Status et Ordines Incltyti Transsylvaniae: mink az híres neves, dicséretes Erdélyországának összes státusai s rendjei, juramus per Deum vivum et verum ac ipsam Sacram Sanctam Trinitatem: esküszünk a felséges igaz élő Istenre és a Szentháromságra: hogy a mi fejedelmünket ebben a harcában s háborújában s a nemzet javára való törekedésében, soha el nem hagyjuk, segéljük s ha kell vele élünk, ha kell véle halunk s mindenkinek, aki más gondolaton van, halálára esküszünk! Vivat Gabriel Báthory, Princeps Transsylvaniae!!!

Mint kigyóbüvöletől megdermedve állott fel az egész gyülekezet, s vele kiáltották, s nem volt senki, aki ne kiáltotta volna a jutót, az esküszőmőt s a vivátot, mert mindenki érezte az Imreffy gyilkos szemét magán, ha késve vagy lassan, vagy nem elég erősen mondta...

A szász tanácsbeliek, akik ezt meghallgatni a terem sarkában állván, jelen lehettek, halálos ítéletüket arról a helyről, ahol még ma reggel ők ültek, azokról a padokról, melyeket ők faragtak s építettek a maguk számára s atyáik, őseik négyszázötven éven át...

Imreffy átadta a szót a fiskális direktornak, aki kezdte felsorolni a szászoknak vétkeiket pontonként s még, a gyűlésből kívánta elfogatni s börtönbe vitetni azt a száznegyvenhét személyt, akik fejenként részesek az ország elleni praktikákban; ami meg is történt, maguknak a szász tanács tagjainak kellően vezetni az örököt, akik a száznegyvenhét személy ellen elindultak s estvére csakugyan néhányuk híjával, akik véletlenül nem voltak a városban, vagy már elesetek, együtt is volt az a száznegyvenhét személy, kiknek neveit Géczy listáján találták. Minden elfogott polgár háza előtt fegyveres katona maradván, aki senkit a világon sem ki- se be- menni nem engedett a kapun többé.

Míg az országgyűlés folyt, azalatt a fejedelem a nagy tanácsház melletti kisteremben a sürgős dolgokkal foglalkozott, a vár megszállásának minden dolgáról neki hoztak jelentést.

Kamuthy Farkas, akit már Kolozsváron kinevezett Szeben főispánjának, két városi emberrel jött, s jelentette, hogy a bevonulás megtörtént s minden rendzava-

rás nélkül perfektuáltatt. Az összes várfalak a magyar hadak által vannak megszállva, s a város minden tere s utcája őrséggel rakva.

– A város kulcsait akarom - mondta a fejedelem. – Fegyvereket beszolgáltatni, élethalál büntetés terhe alatt mindennemű fegyverekét a város piacára egybehordass, s a fegyvertárak kulcsait...

A két száz, a Markrichter s a Decimator remegve vette tudomásul a parancsot, s alázatos engedelmességgel jelezték készségüket.

A városban nem volt egy pissenés sem. A lakosok a házakba húzódtak, bent a családok egymás karjába borulva, reszketve várták a halálos jövendőt. Ajtóik, ablakok bezárolva, a félelem s rettegés minden kínjait szenvedték.

Nagy András jelentkezett a fejedelemnél.

– Ez megvan, nagyságos uram, de hun van az mi jussunk? hitünk vírünk, de hun az kenyereink?

A fejedelem éppen várta, hogy megmondja a hajdúnak, hogy nincs megelégedve velük, mert harmincezer helyett nyolc-tízezen jöttek le. Nagy fejedelmi felséggel nézett a vén emberre:

– Nem értjük kegyelmedet, főespán uram.

– Nono, a hatalmas Isten se bír ezekkel, harmadhete fött ítélt híribül se láttak... Aztot is ígíretet, nagyságos uram... a szabad préda felül...

A fejedelem felbőszült. Ezt igen, ezt tudják. Soha nem ígérte, hogy az országon belül egy tyúkiat is prédálhassanak, de megteszik... ám Szebent nem adja nekik...

– Semmi préda, uram... Egy galambnak is el nem szabad itt veszni.

– Hogy a jóisten szakadjon rá . . . – üvöltötte el magát Nagy András.

– Ez az igazság?

A fejedelem a kardjára ütött:

– Erdély fejedelme előtt áll kend.

– Tudom én hun állok – hörgött Nagy András.

– Akkor arról szóljon kend, harmincezer szálkardot ígért, s harmada sincs.

– Vagyon Nagyságodnak nagyobb országa is, mint a hajdúkerület. Mégse látom a népek százezerit.

– Ahhoz semmi köze...

– Eb ura kurta, tízezeret felküldöttem Kassára, tízezeret elhozok ide, tízezeret otthon kell hagyni, majd lehívom, ha nem kell félni a családokat ellenségétől, ha megvéd felséged felülről.

Evvél a tarsolyába kutatott s egy valami levelet vett elő.

– Mi az?

– Olvassa meg Nagyságod, megtudja.

A fejedelem egy deákot szólított elő, s felolvastatta a levelet. Dóczy András írta Lónyay Zsigmondnak, s hogy tízezer hajdú megy Kassa felé, s az a híre, hogy fel akarnak menni Lengyelig s a lengyelekkel moldovánokkal mennek Oláhországra. Erre megjuházott, hogy a vén betyár mégis igazat mondott s megvereggette a vállát.

– Jól van Nagy András uram, nem lesz semmi hiba. Este hat óraker meglesz a szabad préda. Legyen kegyelmed megnyugodva, a hajdúknak semmi rövidsége nem leszén.

– Ihes ám a níp – morgott a hajdú, s továbbállott. A kancellár jött ki a tanácssházból nagy felindulással.

Kákoni István is rohanva jött és súgva mondta a fejedelemnek:

– Nagy dolog van, nagyságos uram, a szász házaknál nemesi portékákat leltünk, kit Bánffy s kit Bocskai címerrel, kit más nemesekével.

A fejedelem felhördült:

– A bestye rablók... S odabé mi van? Mit szólnak uraimék?

– Áment, felséges uram – mondta Imreffy, de szeme vörösen izzott.

Fulladtan tette hozzá:

– Minden ember jól tudja életit... Megmondtam s megizentem előre mindeknek, hogy ellene ne merjen valaki is szólani Szeben dolgának. Ha az életit szereti, ne merjen őfelsége propozíciója ellen reluctálni.

– Sic volo, sic jubeo – morogta a fejedelem a juvenalisi sort –, sit pro ratione voluntas... Így akarom s teszem, akaratom a törvényetek...

Kákoninak mentéje gombját megfogta:

– A száznegyvenhét proskribáltak háza „salva gvardia” lesz... Erős őrséget minden ház elé; hat óraker prédahirdetés, de e helyekről és a publicus palotákról egy szegnek is elveszni nem szabad, minden őrség életivel felel. Kákoni igenlette s elrohant.

– Nagyságod szívén viseli a haza sorsát – törülgette izzadt fejét Imreffy –, de hol vannak a magyar urak... Még semmi bandérium sehonnan be nem jött.

– Ha hajdúim nem volnának, ülhetnék Kolozsváron, s várhatnám, míg Forgách Zsigmond uram felszedelőzködik.

– Hol van Bethlen Gábor?... a székelyek meg se mozdultak.

– Szeben megvan; ez mára elég – nevetett a fejedelem. Hirtelen oly könnyelműen nevetett, mintha csakugyan valami gyermekcsínyről lenne szó... A szebeniek lakásán címeres szerszámokat letek: azonnal nótába kell fogni őket s elkobozni minden kincsüket... Követim ezzel holnap indulhat a portára... s a városra kivetni százezer forintot. Ha Básta a szegény Kolozsváron ötvenezret vett, Szeben a dufláját adhatja.

– Ez mind lehetséges, nagyságos uram – mondta Imreffy gúnyosan –, mert a madár kezünkben nagyon, lehet koppasztani... De az ország még nincs jelen, és Bethlen Gábor a székelyekkel nem tudjuk mit fog felelni...

– A székely urak? azok csak némuljanak meg... oly fegyver van ellenük kezben, hogy csontjukat töröm...

– Nagyságos uram, azok nincsenek egy városba begyűjtve.

– Aki egy csomóban van, azt a méhet egy köpübe fogom be, aki szanaszéljelen nagyon, a medvéket, farkasokat, rókákat, azokra ebemet ereszttem. Fel kell gyűjtani mögöttük az erdőt, s mind benneég.

Közelebb lépett Imreffyhez, s megfogta nyakán a kendőt.

– Bemegy uram s rögtön az országgyűlésben meghozatod a törvényt, hogy minden székely jobbágyok, akik velünk jönnek az olá háborúra, nemességet kapnak.

Imreffynek még a háta is lúdbőrözött. Ez borzasztó, még mi van ennek a fejedelemnek a bogyiben. Parasztforradalom?... Már látta, hogy ha ez el nem sül, ő lesz a székelyek új Dózsa Györgye, s tüzes trónon fogják megégetni a fejedelemmel együtt. Azért nem szólt, csak vakarta fejét.

– Ezt meg kell rágni, nagyságos uram. Haggyuk ezt a hólnapi gyűlésre. Igen fáradottak uraim.

A fejedelem toporzékkolt:

– Bé akarod várni rám Bethlen Gábort – lihegte, fújta.

– Artikulust kellett ahhoz szerkeszteni.

– Ott a tinta s kalamáris. Azonnal írd meg, és nekem ebbe a percbe bévidd, vagy fejedet vétetem.

Imreffy sápadt lett.

– Nagyságos uram, mindent kockára tesz felséged.

A fejedelem kardját markolta, s félig kirántotta:

– Sic volo sic jubeo... Ezt ma lehet cselekedni, vagy soha.

– Szolga vagyok uram – morogta Imreffy, és szédelegve ment az írópultushoz.

A fejedelem az ablakból nézett ki a városra.

Lent az ablak alatt a hajdúk állottak, s az idegen városban, ahol már most negyedszer volt jelen, s győzelmet érzett a sok és hosszú elnyomatás, tűrés, hallgatás után, soká nézte a házakat, amelyek idegenszerűek voltak, keskeny kis emeleteikkel, utcára néző háromablakos homlokukkal, sehol egyetlen idegen, csak amott az a megkötözött, hosszúkaftános három szebeni kereskedő, akiket nemes katonák kard alatt kísérnek fel; a kezesek és túsok... Most ezek itt rabok saját városukban, s ő úr az idegenek felett... Nagy, nagy diadalérzés fogta el: nem látta

tisztán, mi lesz s hogy lesz, de érezte hogy kezében van minden... Egyetlen csapásra megtörte a százság erejét, s meg fogja törni a nemességét is: s akkor a háta mögött lesz a néhány kiváltságos helyett a tömeg, a Dzsingisz kán s az Attila tömege, amely felsodorja a népeket a világ minden tájáról, az elnyomottak s megtörtöttek, akikből hadsereg nő egy csapásra s előtte, utána, szavára, parancsára, királyi botjának intésire száguld el az Aldunára, el a fekete hegyekre, el Konstantinápolyra, honnan mint valami rejtekben élő, iszonyatos sárkány ül s les, vár s karmát hegyesen készíti a pogány török: s ha majd annak dögteteméről visszafordul, utána az özönvíz és előtte tüztenger, és új képe lesz az egész világnak a tengerek között.

Mit neki gyűlés, országgyűlés, mit e néhány ember szavazatja, voksa, a maga erejéből s a maga akaratjából fog cselekedni: ő, Báthory Gábor, parancsolja s rendeli, hogy minden paraszt a székelységen nyerje vissza ősi szabadságát s fegyvert fogván, a fejedelmi táborra siessen Brassó alá.

Imreffy kijött a gyűlésből, oly sápadtan, mintha a koporsóból jönne.

– Nagyságod akarata parancs. Az országgyűlés megszavazta a törvényt Szebenért.

– Kancellárius uram, amely napon Bethlen Gábor megjött, az ő híre s tudta nélkül, megbízható népekkel, a székelysége publikálni küldöd a törvényt.

Imreffy értette.

– Isten előtt való bizonyosságom – mondta a fejedelem –, hogy ezt hasznos és szent dolognak vélem.

Imreffy gondolkozva s alázattal szólott:

– Oly jó, hasznos és szent dolgot az ember nem indíthat, hogy ha nem sikerül, az emberek ne szidalmazzák: viszont soha oly rossz dolgot nem cselekedhet, hogy ha Isten jó végét adja, az emberek ne dicsérjék érette...

Báthory megértette: minden a sikerre megy: össze kell fogni erőit s markába ragadni a szerencse üstökét, vagy mindennek vége.

De nagyok s erősnek érezte magát: a mai győzelem után nem érzett lehetlenséget tovább...

– Küldj hintót Dengeleghyné asszonyom után – mondta –, osztoztatni kell az én dicsőségemnek napjaiban, mert soha oly édes testü-lelkü asszonyt szívem nem kívánt, s ha Isten engedi, senki más fejedelemasszonyom nem léssen rajta kívül...

Imreffy meghajlott; a fiatalember úgy állott előtte, magasra emelt karral, hajába dülő ujjakkal, mámoros, szerelemvágyas, boldog, büszke legény: már elfelejtette Imreffynét, nem is emlékezett, hogy annak az embernek felesége szívéhez milyen közel volt, aki előtt kitarja most magát..

A kancellár elhidegülve nézett rá: ebben az egész forgatagban, amely itt megindult, hirtelen ez a fiatal fejedelem oly magánosnak s egy ujjal eltörhetőnek tűnt fel, hirtelen felgerjedt szerelmi forróságában, hogy ő érezte a saját fejére szakadni a veszedelmet: de most hová legyen, nincs kibúvó s nincs menekvés ezalól már többet.

– Alea jacta est – gondolta magában –, hozzá kötöttem magam, most nem kell az ördögök szekerén...

Fanyar nyál futott össze a szájában, s halálos hideg verejték ömlött a homlokán: akkor tett bolondot, mikor Kassán, a Bocskay halála után, elszegődhetett volna Illésháznál a trencsényi vár kapitányának, de ő nagyobb jövőt látott a Báthory-gyermek mellett, hogy annak a feleségére villanó fiatal arcát látta...

– Bort adjatok – kiáltott a fejedelem, aki még egy kortyot sem ivott, mióta bejöttek a hajdúk a várba.

Az ajtónálló mindjárt futott hozzá a tele kupával, s ő hosszút ivott a szász fegyverkovácsok céhének drágán kivert nagy kupájából. . . Aztán mélységeset sóhajtott, mosolygott s lágyan, lazán elborultan állt az ablakhoz, s a mérhetetlen magas égboltozatra nézett...

Ilyen boldog, ilyen diadalmas, ilyen győztes még nem volt soha: s oly magánosnak, egyedülállóknak, árvának érezte magát a nagy mindenségben.

Ha ezt az atyus megérte volna – az ecsedi országbíró, a nevelőatyja, akit gögben s hatalomban szegényt soha utolérni nem fog, ha mind e világgal bír is... amint szemét lehunyta, érezte magán barna bogárszemének forró pillantását, ahogy rajta megnyugodott és igazságát, mert ő is magányos vala szegény, minden szolgálói, birtokai s hatalmai közt is... Ennek vére és hősi tudománya dolgozott benne: megemlékezett róla... Így foglalta el Ecsedi Báthory István a nagyváradi Szent László-templomot és megmérhetetlen kincseit, aranykereszteket, serlegeket, tálakat magát tizenkét szekérrel és miseruhákat és más selyemzászlókat negyven szekérrel és azontúl hatvanhárom templom minden ékességét... De lehetett is kemény kálomista, aki könyvet írt az Úristen dicsőségéről és imákat... Így ő is most százszor magasabbnak érezte magát, mert a szíve azt diktálta, hogy ezt az óriási kincset, Szebent, csak a magyar nemzet nevében tarthatja meg.

És édesapjára szállt vissza gondolata, apjára, a nagy, testes emberre, aki mindig jókedvű és tréfabeszédű volt, még halálos betegségében is: „Gábris vitéz; Gábris vitéz csendül vissza a régmúltból, a gyermeki játékok korából a hangja... Ha megérte volna szegény, a Gábris vitéz mai napját... Húgára gondolt, a pestiára: no, a gyalázatos ma meglátja, hogy jó lesz ügyelni magára... s felesége! óh, a gonosz, gonosz asszony: ez előtt nem merte szabadon kiérezni, még gondolatban sem merte, győzedelmét: ez nem, Palotsay Anna nem jött volna véle, sírma most s

nem örvendene, a hideg, szent, a szentségében kegyetlen néember, óh, ez inkább vetné a gyehennára őt, mint a bakszász várost: soha ez, soha nem engedné, hogy megtörtént legyen, ami történt, de ő mit törődik vele: egyszer élünk s egyszer virágozik az ember ez földi életben; csákányosan szegül ellene a ránéző szemeknek; s kellett; muszáj volt, ki kellett robbannia, mert megfűlt volna, jaj, Bethlen Gábor nagy fekete szemeit látta már, mit fog ez szólni, mit fog...

– Imreffy – kiáltotta –, azt a fiút akarom.

– Igenis – szolt Imreffy –, Szilassy Pál.

– Azt a fiút akarom.

– Kéznel vagyon, kegyelmes uram. Felsőged udvari hajdúhadnagyának, Szilassy Jánosnak öccse.

– Az én Kereky Ferimért.

Imreffy csördített.

– A fiút! – szolt az ajtónállónak.

A fejedelem dagadt kebelével sóhajtott.

– Azér ezt megcsináltuk.

A kancellár érezte a fejedelem olthatatlan büszkeségét és hízelt dicséret szomjúságát.

– Nagyságos uram – mondta –, ha volt valaha Nagy Sándor, az is bölcsőbb és nagyobb hódító nem volt Nagyságodnál...

A fejedelem boldogan mosolygott, s tudta, hogy korbácsot érdemel a hízelgő szóért ez a kutya, de jólesett.

Belépett a fiatal hajdú, Szilassy Pál. Szó nélkül megállt a terem közepén a gyér világosságon.

A fejedelem megütött szívvel, meglökött ismerte fel a Kereky Feri boszszuállóját. Gyönyörű, tizenhat éves fiú volt, magas, vállas, rózsás arcú.

Odament hozzá. Vállára tette a kezét, anyakára fonta a tenyerét; olyan volt, mint egy lány, de nagy és frissen sarjadt, gyönyörűen férfias. Olyan közel hajlott hozzá, szinte érintette az arcát, a fiú drága komolyan állta.

Valami vágy, testi kívánság gerjedezett a fejedelemben, nem volt ura, mintha magános életében most rátalált volna valamire, amit olyan nagyon áhított, öreg érzés gyulladt fel benne, öreg embernek, ifjú fiában megnyugvó érzése, a szeméből könnycsepp lobbant elő, s megcsókolta a fiút.

Csak alig érintette meg ajkával annak puskaporszagú hamvas arcát, de tűzfolyamok folytak el testében, s csak annyit mondott:

– Maradj itt, te leszel az én fiam Kereky Feri helyett.

A fiú nem szolt, zavarban volt, s óvatosan kiment.

A fejedelem nem értette, miért megy el, és nem mert neki szólani, és féltékenység gyűrűje gyúlt benne, és a keze kardja felé villant, hogy a vakul fellobbanó idegen érzésnek engedjen, s levágja a fiút, de a karja már a gondolattól elhalt, s egész teste zavart kínban volt.

– Küldtetek-e már Török Katalinért? – mondta kiszáradt torokkal, mintegy védekezve a fiú iránt fellobbant érzése ellen.

– Igen, Nagyságos úr.

Nagy lakoma volt éjszakára a tanácsházban, száz meg száz terítéssel, folyt a bor, s a sültök kövéren illatoztak, ötven szűz szolgált fel a hódítóknak, a szászok leányai, a fejedelem halálosan részeg lett, nem kellett neki nő, s odaajándékozta a szüzeket a nemes és vitézlő karoknak és rendeknek.

Török Katalin megjött, s idejében megmentette a lányokat. A fejedelmet is lefektette.

Tímár virgil fia

Vitányi Vilmos, a *Magyar Újság* és az *Új Világ* belső munkatársa, egy napon, dél felé, kábultan és kissé szédülve ébredt fel álmából. Mint az ideges emberek többnyire, ő is mindig reggel volt a legfáradtabb. Estig rendesen felvillanyozódott; de reggel, mikor először konstatálta a szobájába beszüremkedő fényt, s először hallotta meg a kocsi zörgését az utcáról, rettenetesen erőt vett rajta az élet hiábavalóságának érzése. Most új napot kezdeni? Miért? Ez is csak olyan lesz, mint a többi volt. Ugyanazok közt az emberek közt (akiket már régen kioltvasott), ugyanazon pózokban, a pénzhajhászás ugyanazon szégyenteljes robotjában. . . Az az egy bizonyos, hogy ma sem lesz ideje, sem kedve belefogni abba, amit talán csinálnia kellene, amiért talán élnie érdemes. Ó, ha meg tudna még élni szerényen, nyugodt munkával, egy nyugodt jövedelemből, lemondani a nagy Életről, a Pipere és Luxus ezer igényeiről, a híres, kényes vacsorákról a Bristolban, lemondani a Nőről, aki kiszívja az embert, idejét, pénzét, erejét, és otthagyja akarat nélkül, képtelenül a munkára, lelkesedésre, bármilyen másért, ami nem ő . . .

Vitányi a feleségére gondolt, a gyönyörű színésznőre, akitől válófélben volt. . . Aztán egy fiatal svájci cukrászleányra gondolt, akit ajándékaival ő szédített meg először, s akivel majdnem a liliomtiprás gyönyörűségeit élvezte.

Mert mennél öregebb lett, annál jobban meggyőződött róla, hogy nincs szebb dolog a világon, mint a naivság és ártatlanság – de csak annak számára, aki letörri, akinek kinyílik. Ez még az ő vérét is fel tudta pezsgetni; ez el tudta feledtetni vele a hiúságának azt a nagy sérelmét, ami a felesége elutazásával érte fél év előtt. (Mert a felesége elutazott tőle egy katonatiszttel, levelet hagyva hátra, melyben megállapodásuk szerint, őszintén megírta, hogy már nem szereti. Akkor küldte ki magát a lapjával Svájcba, egy kis pihenésre, mert szükségét érezte a távollétnek, és csak tegnapelőtt érkezett megint vissza Pestre.)

Az ablaktábla hasadékaiban erős fénykések vágtak be, Vitányi megnézte az óráját: délre járt. Fel kellene kelni. . . be kellene csengetni a szobalányt. . . de ez mindennap új, erős küzdelembe került. A legjobb volna betegnek mondani, így heverni egész nap, tétlenül, az ágyban. . . Aztán megrázta magát. Az ágyneműi izzadtak voltak, a lepedője meggyüremlett. Szájában felrémlt az esteli Medoc fanyar íze...

—...

– Nyissa ki a spalétát – mondta a szobalánynak.

A fény beömlött; s éppen egy bútorszállító dőcögött az utcán, annak a piszkos zaja; majd egy autó szirénája.

– Mégiscsak jobb volt a budai lakás – gondolta Vitányi, mint igazi pesszista, akinek mindig az a rosszabb, amiben éppen benne van. A budai lakását elhagyta, mert lustasága, a kényelem és közelség szerete hatalmasabb volt ízlésénél és sznobizmusánál, mely pedig a régies és biedermeier felé vonzotta.

A fürdőszoba toalettasztalán ki voltak rakva a piperecikkek, illatszerek, kézápoló, beretváltkozó, hajgondozó szerszámok, a legdrágább és a legmodernebb. Illatos szájvízzel öblítette ki száját, jó lankatag langyosságú fürdőt moderált, a fürdőben ülve olvasta el az újságjait. Az újságban csak a pletyka érdekelte; kedvtelenül nézte valamely folyóiratban egy felkapott költő újabb művét, arra gondolt, hogy ha a pénzszerzés, az újságírás el nem vonja, ő lenne tán ma az, aki ez a költő lett, sokkal kevesebb intelligenciával, de frissebb erővel: a magyar irodalom modernségének, megnyugatisodásának úttörője . . .

Fáradtan dobta földre egymás után a vízcseppek és rosszul fölvergött füzeteket, amilyen sok összegyűlt címén hosszú távolléte alatt. A léhához túlságosan is intelligens volt, a komoly fáradtságot kívánt tőle, és untatta . . . Felvette pizzamáját, reggeli köntösét. Az ebédlőben várta már a tea, vaj, méz, dzsem: így kívánta, mert külföldön így szokás a hotelekben. Az ebédlő a feleségére emlékeztette őt; mintha valami itt maradt volna az asszony szelleméből. Vitányi néhány mondén malíciájú aforizmát fogalmazott magában a nőkről, és leveleit kezdte bontogatni.

Ezek is jócskán fölszaporodtak, mert ezeket sem küldette maga után. (Akitől neki fontos levelet várhatott, az úgyis tudta mind a svájci címét.) Sok volt a női írás az itt késett levelek közt, autogramkérő levelek, meghívások, költőnők s bámulók levelei, melyek gyakran félig-meddig szerelmi ajánlkozások is voltak. Vitányinak ezek a levelek különös elégedettséget okoztak; kis termetére gondolt, görbe lábaira, erősen keleties típusú arcára (amit éppen az imént szemlélt a tükörben). Mindezek dacára ő ma világfi, életművész, nőhódító, *arbiter elegantiarum*. Ha szegény öregapja, aki még kaftános zsidó volt, megálmolta volna ezt a péntek esti gyertyafénynél!

Aztán egy vastag levél akadt a kezébe, amelyben valaki – valami fiatalember – megjegyzéseket írt valamely cikkére. Vitányi fanyarul mosolygott; már nem is emlékezett a véleményre, melyet az illető cikkben kifejtett. Mindazáltal érdeklődve olvasta el a levelet, mint minden sort, ami reá vonatkozott. Most úgy találta, hogy a fiatalembernek igaza van.

– De ebből is látszik, mennyire nem fontos az igazság – gondolta magában.
– Egy szellemes paradoxon többet ér egy lapos bölcsességnél.

Elovesta a cikkéből kikapott mondatokat, s maga is csodálkozott: véleménye lehetett ez valaha? De hát mi az a vélemény? Önmagunk korlátozása. Vitányi két lapja közül a Magyar Újság konzervatív volt, az Új Világ pedig radikális. Vitányi megszokta már, hogy mindenről két véleménye legyen, és lassanként maga sem tudta, melyik az igazi.

Tovább egy könyvet talált a postájában, egy regényt, a szerző dedikációjával. Vitányi a könyvré gondolt, az igazi könyvré, melyet mindig szeretett volna megírni s melyet immár nem fog megírni soha. Az ő könyvei csak hírlapi cikkeknek, tárcáknak és aforizmáknak gyűjteményei voltak, s bár így is nagyra tartotta őket, maga volt legjobban meggyőződve mulandóságukról. Az Idő gyermekei voltak, és az Idő megesezi gyermekeit.

Azután megint levelek jöttek kivágott újságmellékletekkel: barátok vagy ismeretlen jóakarók figyelmeztették Vitányit cikkekre, melyek róla szóltak és támadásokra. Vitányinak hízelegtek ezek; a támadásokat is szívesen látta; csak emlegessék, csak valaki legyen. Az egyik cikket különösen belső megelégedéssel olvasta. Egy zsidó felekezeti lap támadta, valami zsidóságot sértő kifejezésért, amelyet egyik írásában használt. Vitányinak mindig örömet okozott, ha antiszemitanak nevezték, szívesen forgott keresztény társaságban, és szidta a zsidókat, újabb műveiben a katolikus világnézettel is kacérokodott. Ki is tért a katolikus hitre.

Megint egy vastag levél akadt a kezébe; egy ifjú költő versek kéziratát küldte. Futólagos pillantást vetett a versekre. Elve az volt, hogy minden fiatalt megdicsért, de senkit sem segített az érvényesülésben. Ízlése tulajdonképpen éppoly kevésbé volt már, mint véleménye; csak erős erotika vagy nagyon furcsálkodó újdonság tudta őt kiragadni fásultságából. A külföldieket is tisztán sznobizmusának és a divatnak szempontjai szerint ítélte meg. Nem mintha nem lett volna vele született nagy érzéke az irodalom iránt; de közönye és fáradtsága visszariadt a mélyebb értékekbe való behatolástól. Azután: a fiatalok úgyis kiöklözik maguknak az érvényesülést; ez egy kegyetlen küzdelem a két nemzedék közt; éppen ő legyen a balek aki segíti ellenfeleit? Dicsérni őket, hízelegni nekik: azt igen! Mert veszedelmesek. De csak nem nyitogatni a kapukat! Nem elég előny nekik maga a fiatalság, az isteni? Nem minden ez?

Ez minden, ez minden! Vitányi most érezte ezt igazán először. Eddig maga is fiatal volt (bár ötvenen túl már), nem a legifjabb irodalmi csoporthoz tartozott-e mindig? Nem volt-e forradalmár? Nem öltözött-e úgy, mint egy húszesztendős uracs? De mióta a felesége elhagyta, érezte, hogy mindez hiába. Semmi sem pótolja a valódi, a *testi* ifjúságot-a testben van az ihlet, az erő. . . És mióta a feleségének még viruló fiatalsága eltűnt a szeméből, azt vette észre, hogy szinte beteges érdeklődést érez a fiatalság iránt – mindkét nembeli fiatalság iránt. Megfigyelte a

fiatalok mozdulatait, szavait, naivságát; és gyönyörködött benne. Bizonyosan nemi okai vannak ennek is: minden érzelemnek, minden vonzalomnak nemi okai vannak. Az öregkor kezdete ez, igen, a liliomtiprás vágya, kezdődő homoszexualitás talán. .. Vagy egyszerűen csak a családtalan embernek érzése, valami állandóan elvetélt apai érzés? De hiszen a családi, az apai érzéseknek is nemi alapjuk van: ez az Oidipusz-komplexum. Az apa és fiú szerelmesek és vágytársak egyszerre. . . Minden titkos és bűnösnek sejtett érdeklődése az ifjúság iránt, talán egy ilyen freudi, gyermek utáni vágy.

Elgondolta, mi lenne, hogyha fia volna. Nem táplált ideálokat a családi életről, családi szeretetről; jól tudta, hogy folytonos veszekedésben, mardosásban, idegeskedésben telne az életük; de hát a Nővel is így telik, ugye? És azért mégis a Nő a legnagyobb, a leginkább életet betöltő dolog a világon. Talán ami a fiataloknak a Nő, az öregeknek a Gyermekek; nem azért, mert jobbak, hanem mert romlottabbak az öregek; nekik már ez az inger kell, minden nevelés, tanítás volta-képpen nem defloreálás-e? Aki a tudatlanságot veszi el, az féligmeddig az ártatlanságot veszi el; s ebben áll a nevelő élvezete.

Talán ezt az élvezetet kéne megpróbálni még? Úgyszincs más, amiért élni érdemes, mint az élvezet.

Az utolsó szalmaszál . . .

Ekkor Vitányi odament íróasztalához, kihúzta annak egy kis fiókját, és a tartalmát kiöntötte a modernül-régi biedermeier bureau posztójára. Levelek voltak és levélké a múlt esztendőből; mindent, amit el nem hányt, ide gyömöszölt be; életének egy darabja kevergett itt, mint szemét. Legtöbbje át volt írva kék ceruzával: amiket megválaszolt; ő azonban egy olyat keresett elő, mely jelzés és válasz nélkül maradt. Egy olyan kimondottan és régiesen „női” levélpapírost, amilyent ma már csak vidéken szokás ajándékba adni, hosszú, finom, intelligens női betűkkel, melyek a kéz gyengeségét s a vezető agy erejét egyformán elárulták. Sietek megmondani, hogy a levelet Vágner Lina írta (a levélpapírost a nagy fia vette neki ajándékba, az instruktoroskodásán keresett pénzéből, mint a kanárit).

A levél így szólott:

„Kedves Barátom!

Talán nem kelt rossz emléket magában sem ez a megszólítás: hiszen mégis csak szép idők voltak azok, ugye, kedves Vili? El kell ismernie, hogy okos, jó nő voltam, egy sorral se háborgattam azóta a tizenhat év óta, szinte magam is sokal-lom a szerénységemet. Látja, most is csak azért támadok föl a halottaimból, hogy nemsokára egészen visszasüllyedjek – a nagy Süllyesztőbe. Tréfa nélkül, kedves Vili, nagyon beteg vagyok, és nem hiszem, hogy soká húzhatnám. Tudja, most azt hiszem, már akkor is, amikor együtt voltunk, a halál kutyája köhögött belőlem.

Nekem hát már nemigen lesz szükségem semmire; de van egy fiam, aki kilencven-egy novemberében született. Nézze, kedves Vili, magából nagy ember lett azóta, hallom, milyen luxusosan élnek - talán rágondol majd a fiamra, aki kilencvenegy novemberében született. Ugye nem voltam vele terhére még soha - pedig lehettem volna talán . . . Nézze, igaz, kedves Vili, mi azzal mentünk szét, hogy kvittek vagyunk, nem tartozunk egymásnak semmivel, levelekkel se fogjuk háborgatni egymást - vallja meg, maga se hitte, hogy én ezt megtartom. Megtartottam máig. De mire erre felel, én már talán – nem, megvárom a válaszát, mert csak azután tudok nyugodtan meghalni. Derék, szép fiú, rendesen tanítottam, gimnáziumba jár, igazán nagyon jó gyerek szegény - nem is várná tőlem, hogy micsoda nevelő vagyok én. Vilmos a neve.

Isten vele, kedves Vilikém, ne haragudjon rám, gondoljon vissza a régi időkre. Ha látná, hogy mivé lettem, megsajnálna. Öleli

a régi Linája.”

ESTERHÁZY PÉTER

Egy kék haris

Szabadság, egyenlőség, testvériség

A metrálóuljáróban büzlő rongyokba burkoltan fiatalabb férfi ül, és kéreget. Lehet, hogy nincsen lába, nem tudom, de nem is érdekel. Van lábad, meg fogod bánni, nincs lábad, azt is meg fogod bánni, van vagy nincs lábad, mindkettőt meg fogod bánni. Nem vagyok cinikus, de részvét sincs bennem, rosszkedvűen tehetetlen vagyok az *ilyen* helyzetben, rezignált, ahogy a mondat *mutatja*.

Mint mindig, automatikusan gyorsítok, iszkolnék el. Ha nem látom, nincs. De a kabátzelebembem megcsörren az apró, újságot vettem volt, és ötszázásból apróval adtak vissza, bosszantott is. Ezért megtorpanok, belemarkolok az apróba, ismét csak megszokásból az ujjaim között visszacsorgatok néhány érmét, a maradékot, a maradék maradékát a kezébe teszem, azt tartja maga előtt, nem kalapot vagy dobozt. Borostás, fásult, elivott, de szabályos arca van, nem mondom, hogy szép, de mondhatnám, a szépség van elrontva az arcán. Emiatt a romlás miatt ül itt.

Boldog új évet kíván, február van, a hangja mélyen, telten zeng, akár egy színésznek. Ez a hang abból az épnek mondott világból való, ahonnan ő ki van zárva. Meglepetésemben megrándul a kezem, elengedem a pénzdarabokat, közben a kezem az övéhez ér, mintegy rásimul, az ujjaim a tenyere párnáit érinti, az övéi az enyémet. Mintha egymáson feküdnénk. Én is, én is boldog, mondom zavartam, ám nagyon is a saját hangomon. Úgy mondom, mintha egy emberrel beszélnék. Eddig szerepek álltak egymással szemben, és ez most váratlanul megváltozott.

Most kéne leülni melléje, és megkérdezni, miben segíthetnék. Ettől olyan messze vagyok, mint Makó Jeruzsálemtől.

Más ma nem történt velem, és nem is akarom, hogy történjék.

Passz

Ó, tudok ám én szeriózen beszélni Európáról, különösen a húsz és hatvan sor közti regiszterben, az egység és egységiség lüktet (szépségéről, az Egy és a Sok Európát elvileg jellemző dinamikájáról vagy azokról a félelmekről, amelyek éppen abból

látjuk, amattól félünk, amikor amazit, akkor ettől. Igen leleményesen tudunk félni, ez is új európai tapasztalat. („Én félek Öntől!” „Ó, nem, uram, a legkevésbé sem, én félek Öntől.”)

De ezt nyilván majd megteszik a körkérdésre válaszoló kollégák is. Ezért érdekesebbnek tartom annak hangsúlyozását, hogy ez a kérdés Magyarországon ez idő szerint nem létezik. Arról, hogy „Maastrichttal” valami probléma volna, arról itt mi („mi”) nem tudunk. Errefelé csupán az az ijedelem van, hogy újra lehull valamiféle függöny, most nem vasból, hanem mondjuk ECU-ból. Hogy végérvényesen másodosztályúak maradunk. Satöbbi, satöbbi. Csatlakozni, csatlakozni, ezt ismételtgetjük, kerül amibe kerül. (Ez egyébként ugyanaz a tájékozatlanság, mint az atomerőművek veszélyességére vagy általában a környezetvédelemre vonatkozó kollektív érzéketlenségünk. Ennek drámaisága itt senkit nem érdekel, fő, hogy a gépek, autók működjenek – minthogy a nem-működés évtizedeiben éltünk.)

Úgyhogy a magyar válasz a fölvetett problémára az, hogy elnézést, mille pardon, nem értem, miről tetszik beszélni. Nem értem, nem tudom, mi fán terem, még csak nem is kapizsgálom, fogalmam sincs, föl sem érem ésszel, és így tovább, leleményesen.

Halló, halló...

Az a dialógus, melyet Antonin Liehmmel folytattam, amikor fölkért erre az írásra, az meglehetősen kelet-európai dialógus volt, ő Párizsból hívott, ez azonnal gépies utalás 1968-ra, magára Párizsra, Prágára, én Budapesten voltam, mert mindig ott vagyok, ami nem utalás semmire sem, jelentősége abban áll, hogy a telefonösszeköttetés minőségét határozza meg – magyarán, hogy alig hallottam Liehmet, azt észleltem, hogy megint lelkes, megint organizál valamit, s ez jó, én legalábbis jónak tartom, ha ő lelkes és organizál, a *cseh mahher*; ahogy magamban nevezem, amióta behálóztta Európát az ő Lettre-jével; de hogy mit mondott, azt nem egészen értem, nem hallottam, de nem volt merszem nemet mondani.

Mindenesetre németül beszélünk. Ez az a nyelv, mellyel én az európai kultúr dialógushoz úgy-ahogy kapcsolódom. Ezt pusztán udvariasságból említem. Ha jól értem a cseh embert, akkor nem a német nyelv, nem a német szellem, nem a német kultúra, hanem a németek országa a tűnődés tárgya, annak helye ebben a dialógusban. Ha most őszinte lennék (ami egyáltalán nem magától értődő), bevallanám, hogy nem is nagyon értem, mi volna ez a kultúr dialógus. Hogy Európa népei beszélnek egymással, beszélgetnek, gyárbeszédet folytatnak, csevegnek, összejönnek ötörai teára? És hogy ebben a beszélgetésben miként vesz

részt Németország, vagy – ha nem hallja – mi, többiek, mit mondunk róla a háta mögött? Kipletykáljuk? Bizony kipletykáljuk. A háta mögött mindenkit kipletykálunk. De ez még a jobbik eset. Mert legalább beszélünk. De vajon létezik-e ez a dialógus? Vagy ez rossz kérdés? Afféle divatos end-of-the history-pesszimizmus?

Ó, Antonin, miről beszélnek?

Nekünk magyaroknak újra meg újra közünk van Németországhoz. Hol háború, hol béke. De valahogy nem örülünk Németországnak (túlságosan hasonlítunk rájuk), ezért biztatjuk magunkat folytonosan Párizssal („vigyázó szemetek”). De aztán mégiscsak minduntalan Németországnál kötünk ki.

Most jut eszembe, hogy esetleg a Közös Piac volna a kultúrdialogus? És hogy a németek az új, az újra megtalált németellenességről akarnának hallani? Erre szoktam én mondani, hogy nem kell Németországtól félni, elegendő, ha ő fél egy kissé saját magától.

Egyébként ez szerintem mindenkire ráfér, ez a gyanakvás önmagunkkal szemben (a Heine-vonal). A német tehetetlenség német ügyben mindannyiunk tehetetlensége. Ha Németország tudna dialógust folytatni önmagával, akkor volna európai dialógus.

Ha pedig a németek megvennék a magyar telefontársaságot (vagy már meg is vették?), akkor... akkor... akkor, kedves Antonin, hallanám is, nemcsak sejteném, hogy miket mondasz a telefonba, és talán okosabbakat válaszolnék a körkérdéseidre. De még ez sem javítana lényegesen az európai állapotokon.

Ha minden jól megy

Feladat: három mondat Európáról.

Európa ma az, hogy az embert fölkéri, írna három mondatot Európáról, azaz Európa az Európára való emlékezés, az árnyék árnyéka; például. Az előző mondat volt az első mondat, ez a mondat a második mondat, és a következő mondat lesz a harmadik.

Ha minden jól megy.

Ki beszél most és honnét? Arra a hatalmas, gyönyörűséges, gazdag és aljas kérdésre, hogy ki vagyok én, természetesen most nem próbálok meg választ adni, e vállalkozás meghaladná e szimpózium kereteit.

Munkahipotézisként induljunk ki abból a merész föltételezésből, hogy európai vagyok. Ettől kezdve tulajdonképpen hallgatnom kéne, nem helyénvaló egy

európaiat az európaiságról kérdezni, hisz szegényke mindenestül az, ki sem látszik az európaiságából, reménytelenül európai, európaiságra van ítélve, belül vagyunk azon, amire kívülről szeretnénk pillantani. De hát megszokhattuk már, hogy szavakkal beszélünk szavakról. Írj, ne kényeskedj, idézhetnénk alig félreértve Danilo Kist.

Hogy nagy szavakat használjak, az emberi gondolkodás (van más?) kedveli a paradoxonokat, legföljebb az Arisztotelészen edzett európai ész jobban aggódik, szeretne róluk megfeledkezni. Nem akarnék, nem is tudnék a matematikai logika Gödel uralta tájaira keveredni, csupán fölületesen megjegyezném, hogy Gödel mennyire nyomasztó, mennyire szeretnénk róla elfeledkezni, arról az állításáról, amely valahogy úgy szól, hogy minden ellentmondásmentes rendszerben szükségszerűen jutunk olyan állításhoz, amely abban a rendszerben eldönthetetlen, se nem igaz, se nem hamis, illetve hogyha minden állítás kvázi rendben, akkor a rendszer ellentmondásos. De elég is, lassan kimerítem a blöffölés legszigorúbb kritériumait is.

De miért is bonyolódtam ebbe bele? Igen: hogy mi is áll az európai kezére európaiság ügyben. Mert az előzőekkel ellentétben, lehetne éppen azt is mondani, hogy önmagáról, Európáról éppen egy európai tud beszélni, hiszen éppen ő volna az, akinek önmagáról valami elképzelése van, jobb időkből víziója, ez volna, ez a reflexivitás az európaiság sine qua non-ja. Az európai tükörrel él. A hiúság terepe ez? Inkább az önismereté, az önismeret görcsös terepe.

A kezdő kérdés másik fele, a honnét, érdekes topológiai kérdést vet föl: van-e Európának széle. Mert mifelénk folyamatosan ezen aggódunk, Európa vagyunk-e még vagy sem, csatlakozni tudunk-e vagy sem, elrabolták-e tőlünk Európát vagy sem. A veszekedéseknek is ez a nyelve: te nem vagy európai, én viszont európai vagyok, hee!

Ez a felfogás Európát valami finom, előkelő dolognak tartja, az európai szellem finom és előkelő, lényegében olyan, mint egy szigorú és finnyás nagynéni, aki ügyel az etiketre (etikáról úriember nem beszél), figyelmeztet, ha nem szépen eszünk, ha csámcsogunk, túrjuk az orrunk vagy rágjuk a körmünk.

Politikailag értelmezhető ez az észjárás, mert hisz ott, ha egy szegény ország azt állítja magáról, hogy ő európai, az azt jelenti, hogy tessék nekünk nyugodtan pénzt adni, erősen fogadjuk, hogy többé nem vétkezünk, és a bűnre vezető alkalmat is elkerüljük, a kamatokat időben visszafizetjük, és a köztéri WC-k is rendben lesznek ezután. Az Európa vagy különösen az Európához kifejezés ennyit jelent és egy jottányit sem többet.

Európa nyilvánvalóan nem jó. Nem is rossz. Ismétlés: Európa a „van”. Az, ami itt van. Európát nem lehet elrabolni és nem lehet visszaadni. Ha pedig mégis

elrabolták, akkor az, ami a helyén maradt, az volt Európa, az Európa. Azaz nincs *valami*, amit elmünk kéne, hanem van ez az egész, és ebben vagyunk, a kérdés – és ez volna ezen új idők téje, kockázata és lehetősége –, hogy *mi* is ez az egész.

Visszatérve a topológiai problémához, akkor lehet értelmesen Európa széléről, perifériájáról beszélni, ha van nem-széle, azaz van közepe. Ha úgy igazán tudnánk, mi az a posztmodern – és nem tartoznék annak lényegéhez, hogy ne ismerjük és ne is akarjuk megismerni a lényegét –, akkor beszélhetnénk a centrumélküliségről, a világról mint provinciáról, vagy ahogy a költő mondja (kicsoda? kicsoda?), hogy nincs a világnak szíve. Mert tudniillik valaki előtte azt állította, hogy New York volna a világ szíve.

De azért ha Firenzéből érkezem Budapestre, akkor mégse gondolom, hogy ugyanott vagyok, akkor mégiscsak elfog egy kis kétség, hogy az, ahol élek, Európa-e. És tudok úgy érkezni Magyarországra, hogy reá gondoljak úgy, mint az imént Firenzére. Ebből a nézetből Európa főként valami zsúfoltság, idővel, történelemmel való telítettség, Európa mint sok, mint gazdagság. Mint történet, mint folyamatos beszéd és beszélgetés. Európa mint purparlé.

Olyan vagyok én, mint a viccben Móricka, akinek mindenről az jut az eszébe, nekem pedig előbb-utóbb mindig a regény jut az eszembe (az is persze, és még azt sem mondanám, hogy kettős életem élek).

Európa olyan, mint a regény. A regényről mindenféle elképzelésünk van, személyes és kollektív, így-úgy tudjuk is definiálni – amitől most jószágomban megkímélem a kollégákat –, de bármit gondolunk is róla, tudnunk kell, hogy minden új könyv újra- vagy továbbdefiniál, attól kezdve mást fogunk regénynek nevezni, minden új regény hozzáteszi a definícióhoz a maga, olykor elenyészően kicsi újdonságát. Európa is így bővült az idők során.

Lehet, hogy a regényre is igaz – ezt nem tudom, és amíg be nem fejezem azt, amin épp dolgozom, nem is tudhatom meg –, hogy a regény is telítődött, nincs tovább, de Európa meghatározása bizonyosan fokozhatatlan.

Ebben a században olyan szépen felfokoztuk, hogy nincs tovább. De természetesen nem akarom kokettálva azt mondani, hogy vége. Nincs tovább, de nincs is vége. Halott, de nem halt meg.

Az európai kultúra Auschwitz jegyében áll. Azóta nincs mit mondani, de hát nem is hallgatunk. A legeurópaibb mondat, ama agyoncítált és így eléggé ingerlő, idegesítő Adorno-mondat a versírás lehetőségeiről. Az a csőd, katasztrófa, tudjuk, elsődlegesen nem a zsidókról és nem a németekről szól, hanem az emberről. Az emberi természetről. A szegényünk is innét, és nem azért, mert rossz fát tettünk a tűzre, nem, hanem csak mert emberek vagyunk.

De hogy ez ennyire európai történet mégis, erre eddig nem gondoltam, arra, hogy ez elsődlegesen az európai kultúra összeomlását jelenti, és persze mindenki romok közt él, de a mi helyzetünk mégiscsak más. A Schindler listája című film kapcsán vetődött ez föl.

Én nem azt gondolom, hogy Spielberg Hollywoodot csinált Auschwitzból, amit csupán az mentene, hogy a film hasznos, fölvilágosító stb. Ennél mélyebb dolgról van szó, kultúrák különbözőségéről. Arról, hogy Auschwitz nekünk közelebb van. Örök. És tabu. Nem szabad róla történeteket mesélni. Nem szabad historizálni. Bizonyos értelemben nem szabad megérteni.

Mit gondol minderről egy kínai, egy brazil? Nyilván mást, kicsit mást. Másképp építi be a tragédiát az életébe. A kultúra így működik, ezt végzi el, hogyan éljük túl azt, amit nem lehetne.

Ám közben múlik az idő. Ötven év múlva szükségszerűen mást fog Auschwitz jelenteni, más lesz tehát Európa.

Nem tudom.

Az európai tükörrel él, mondtuk. De régen beszélt ez a tükör, azt mondta például; szép vagy, szép királynő, de nálad sokkalta szebb Hófehérke. Ebből mindenféle következtetéseket le lehetett vonni (almavásárlás stb.).

Tükreink hallgatnak. Vízióinktól, okkal, megijedtünk. Lehajjtuk a fejünket, szigorúan a lábunk elé nézünk, hogy meg ne botljunk. Igazunk van, csak hát úgy tudtuk, hogy európainak lenni valamiféle emelt főt jelent. Milyen (lesz) ez az új európai? Milyen az a Faust, aki fél, mert félnie kell a nagytól?

Bármi volt is ezen összejövétel alapkérdése, és bármi legyen is erről az én személyes tudásom, e kérdésre ez idő szerint az igazi európai válasz: nem tudom.

Ha minden jól megy.

Csak egy

A szerelem nagyon nagy dolog. Szerelmesnek lenni kiváltságos, kegyelmi állapot. Mindazonáltal mai napság a magyar futball szerelmesének lenni – ez olyan fokon nevetségés valami, olyannyira nélkülöz mindenféle nagyságot, formátumot, valóságosságot, hogy már-már kétségbe kéne vonni az ilyesmi létezését is. (Noha valami szerelmesének lenni lehetséges a valami nélkül is...) E sorok írója bizony ebben a nincsből üldögél, miközben éppen a mindenről akarna írni, a vanok vanjáról, Puskásról és társairól. Illetve arról írni, ahogy ez a minden éppen akkor lett semmi, amikor a leginkább ragyogni kellett volna, azon a bizonyos berni döntőn.

A futball nemcsak Németországban volt megterhelve; a „Wunder von Bern”, a „wir sind wieder wer” magyarul is érthető nemzeti blablák. A század második felében a sport bevált és jól bevált legitímációs terepe (tornaterme?) lett a politikának. Lám, a szocializmus felsőbbrendűsége az élet minden területén megmutatkozik, ímhol a bulgár súlyemelő, orosz jégtáncosok (és valóban: egy Oleg Protapopov emberien kimeresztett feneke többet hozott a rendszer konyhájára, mint az egész politikaiideológiai hadova mindösszesen – egészen addig, míg Oleg Ludmillájával a bűnös nyugat álszabadságát nem választotta, kel malőr!), cseh hokisok, magyar focisok, keleti demokratikus népi úszólányok az ő fiúsan brummogó hangocskájukkal.

Egyszóval szép volt az élet, láthattuk, hallhattuk, csak be kellett kapcsolnunk a rádiót majd a tévét, s kúsztak a nemzeti zászlóink az ég felé, és még a himnusz is szólt.

Azonban ha csak ennyi lett volna, akkor könnyen átláthattunk volna ezen a csaláson. A csalást azonban az öncsalás is segítette. Puskások nemcsak a „hatalom emberei” voltak, hanem a „miénk” is. Ennek volt egy rövid távú összetevője és egy, úgy mondanám, historikus. Szóval lehet, hogy itt most minden a kommunisztáké, lehet, hogy a diktatúra rémült dermedtségében egy szót sem lehet szólni – de bármikor kimehetek a Népstadionba, és egyrészt kiabálhatok, ahogy a torkomon kifér, másrészt és főként: nyerhetek, azaz szabad vagyok, másfél óra szabad és nagy, és jöhetnek ide franciák, angolok, nagy nemzetek, bárki: nyercünk.

És ez a magyar szívnek új volt. Mert mi úgy ismerjük, vagyis úgy gondoljuk el a történelmünket, mint permanens vereséget. A XVI. századtól csak vereség jut nekünk osztályrészül. Pedig a Nyugat védbástyája valánk. Azok persze furtonfurt cserben hagytak. Tisztességes magyar nem is tud győzni. A magyarhoz úgy tartozik hozzá a vereség, mint kutyához a bolha. Akinek valami sikerül, az már gyanús. Ott nyilván van valami kéz-kezet-mos a Habsburgokkal (hogy családdian személyes legyenek). Százötven év török, négyszáz év osztrák, ki tudja, mennyi orosz – sose! mindig! Se győztes háború, se győztes forradalom. Egy-két huszáros roham, jelezni, hogy tudunk mi, ha akarunk, ha akarhatnánk! De hát ilyen peches történelemmel nincs mit kezdeni.

És akkor hirtelen, a legnagyobb sötétség közepette kiderül, hogy mégiscsak győztesek vagyunk. Vita nélkül a legjobbak a világon. És Puskás a népmesék királyfia, aki helyettünk is megtesz mindent, amit lehet, és még annál is többet.

Érdekes, hogy az „aranylábú fiúk” ösztönösen betöltötték ezt a kettős társadalmi szerepet (ösztönösen vagy szükségszerűen?). Mert egyfelől csibészes önzéssel használták ki kivételezett helyzetüket, nagy anekdoták szólnak az üzletszerű csempészéséről (még 54-ben, Bernből jövet is, a legnagyobb gond az volt,

hogyan lehet majd az „árut” nyugodalmasan kipakolni, minthogy Rákosi elvtárs közvetlenül a megérkezés után, a tatai edzőtáborban tartott nekik ünnepi fogadást, ami csak abból a szempontból volt kedvező, mert a pesti pályaudvaron már ingerről tömeg várta őket - azután Puskás megoldotta a problémát, mindig ő oldotta meg, telefonozott a határról valahová, mire Tatán már ott várta őket néhány teherautó, kiskatonákkal, hogy föltűnésmentesen eltüntessék a corpus delictiket), másfelől ugyanilyen emelkedett sztorik szólnak arról, ahogy, mint a mesében, vakmerően megleckéztették magas rangú uraikat, kiket egy egész ország rettegett. (Állítólag valóban megtörtént, hogy Puskás Farkas Mihálynak, az akkori belügyi atyaúristennek, aki tényleg veszélyes örült volt, valami olyasmit mondott, hogy miniszter lehet akárki, de Puskás csak egyetlenegy van, ami megfelelt az igazságnak, mely akkor azonban, hogy úgy mondjam, éppen halott volt.)

Látható tehát, hogy arra a bemi döntőre sokkal nagyobb súlyok lettek agatva, mint egy szokásos focimeccsre. Rá lett pakolva ez az egész történelmi szar.

Én akkor négyéves voltam, közvetlen élményem nincsen, rémlik, mintha apám rádiót hallgatott volna, de nagyon is lehetséges, hogy ezt keverem az 56-os legendás rádióhallgatásokkal („Jönnek az amerikaiak!”, de csak az oroszok jöttek).

Én már csak a mítosszal találkozhattam, de mint valódi „liebhaber” természetesen nem maradhattam vele szemben közömbös, én is meggyásoltam azt a kilencven percet. Egy ideig, különösen német újságokban megjelenő írásaimból következően a bemi magyar győzelemről beszéltem (többszörös levélváltással, hogy nem elírás), és ez ugyan persze csak tréfa, de nem egészen, gyerekesen arra is gondoltam, hogy legalább így utólag álljon vissza az igazság a világban.

Mert az a napnál is világosabb, hogy ott az igazság sérült meg. A mítoszokról csak emelkedetten lehet gondolkodni.

(Emlékszem, amikor egyszer két szót válthattam Puskással, az olyan volt, mintha T. S. Eliottal beszélgethettem volna. Volt ez már Ady is, Kosztolányi is, Sophia Loren is.) Sőt, ha már életem nagy teljesítményeinél tartok, hadd meséljem el, hogy kispályán egy (azaz egy) alkalommal futballozhattam magával a nagy Hidegkútival, ő mint nagypapa, én mint apa voltunk ugyanannak a szülőcsapatnak a tagja a helyi iskolában, itt lakik a szomszédban. Ő akkor már túl volt a hatvanon, de még így is tátott szájjal lehetett figyelni, amit csinál. Egyébként semmi különöset nem csinált, hanem *mást*. Amikor én a magam harmadosztályú, de valóságos futballista rutinjával láttam, látván láttam, hogy erre meg erre lehet mozogni, akkor mondjuk ő lépett egyet hátra, épeszü ember, aki ért a futballhoz, ilyet nem csinált volna, csak, nevezzük nevén, egy zseni, s teremtett így rögtön egy egészen más *teret*, új és új esélyekkel. Igen tanulságos volt egy íróember

számára. A szünetben kérdeztem a berni döntőről. Elmúlt, mondta semlegesen, és az arcáról nem lehetett semmit leolvasni.)

Akár reálisan, akár nosztalgikusan, akár misztikusan viszonyultunk ahhoz a kilencven perchez, mindenképp szeretünk volna valami *magyarázatot* találni. Bármi jó lett volna, a sors büntetésétől a túl rövid stoplikig. (Jó harminc évvel később, a 86-os mexikói világbajnokságon váratlanul 6:0-ra kikaptunk az oroszoktól. Ott is ilyen rémülten keresgeltünk, és ott se sikerült. Pedig ott családközelben voltam, merthogy az öcsém játszott volt, de semmit sem tudok így sem, nyet nyicsevő.) Bármi jó lett volna, rossz volt az összeállítás, vagyis az edző, Sebes Gusztáv a hibás, vagy Puskás, mert sérülten elvállalta a játékot. És a Liebrich szándékosan rúgta le. Mint ilyen természetesen fasiszta. Egyáltalán a nyugatnémetek mind fasiszták, a keletnémetek pedig partizánok és humanisták. (Hát mostanra egy kicsit össze lettünk keverve – igaz, az érintettek is.) Egyébként Puskás állítólag provokálta Liebrichet, Pospisilt kérte volna meg tolmácsnak, mondaná meg annak a nagy mafla németnek, hogy akkor gurítja el a labdát a lába közt, amikor csak akarja. (Ezt a csejt magyarul köténynek nevezik, hogy ti. kössél kötényt föl, akkor majd nem lehet ott gurigázni, németül meg Tunnel-Tricknek. Vajon hogy hívják angolul, franciául, és milyen nyelvlélektani [?] következtetések lehetne ebből levonni nevezett népekre vonatkozóan?) És állítólag Herberger fölajánlotta az orvosi segítséget. De állítólag végül is egy svájci kecskepásztor csontkovács gyógyította meg. És a gólja a 87. percben teljesen szabályos volt. És ha a Rahn gólja előtt a Lantos lehúzza a fejét, akkor sima kirúgás. Így, végeérhetetlenül.

Sokáig nekem is nagyon *fájt* ez a meccs. De mostanra historizálódott, már *szabad* róla beszélni, már nem botrány, aminek részesei vagyunk, hanem történelem, amire rápillantunk, nem fáj, hidegen hagy, miként, mondjuk, a lipcsei csata is. Játék volt, egy nagy mérkőzés, és a futball az tényleg ilyen: többnyire a jobbik győz, de nem mindig. Bern volt a nem-mindig, a világban megbúvó kozmikus tréfa, vidám gonoszság, igazságtalan játékoság, pökhendi titokzatosság.

Mi történt tehát 54-ben Bernben? Volt egy focimeccs, CSAK EGY foci-meccs, a magyarok nagy küzdelemben 3:2-re legyőzték a németeket. Ennek folyományaképpen megbicsaklott a Wirtschaftswunder, így aztán nem kellett a berlini falat sem fölhúzni, és 89-ben nem volt mit lerombolni, Magyarországon nem nőtt az elkeseredés, elmaradt az 56-os forradalom... Csak egy focimeccs... ha Lantos lehajolt volna...

A történet

Du musst dein Leben ändern, javasolja nekünk a költő, és mi zivatárosan egyetértünk vele. Mester, igazához nem férhet kétség, ez tényleg nem az az élet, amelyhez foggal-körömmel ragaszkodni kellene. Más kérdés, hogy nem csak a kétség, de mi sem férünk az igazához; persze gyaníthattuk volna, hogy ez nem egyszerű, emlékezzünk csak a leszokási kudarcainkra („Oh, a dohányzásról leszokni!? – mi sem egyszerűbb annál, én már százszor megtettem!”) vagy a szilveszter környéki, igazán nívótlan fogadkozásainkra holmi új életről.

Az 1989-es esztendő minden percében olyan dolgok történtek, melyekről egyenként is azt gondolhattuk, hogy alapvetően megváltoztatják az életünket. Élve egy örökkévalónak vélt politikai struktúrában, hogyan hinnők alapvetőbbnél is alapvetőbbnek e struktúra összeomlását? Mint ahogy az is.

A változások magvá a németek helyzetének alakulása, minthogy a kettészedett Németország tükrözte a háború utáni világ („Jalta-világ”) kettősségét. Amikor kieresztettük, kieresztették, kieresztődtek az itt rekedt (iderekedni vágyott) keleti németek, akkor egycsapásra belekerültünk a fősodorba, a kis Magyarország!, tevékeny szereplők lettünk a nagy európai változás színpadán.

Ez történt – bár hogy pontosan mi, ki, mikor és hogy, az csak lassacskán derül ki –, és valahogy mégsem ez. A tabula rasa, a Stunde Null talán nem is felel meg a magyar karakternek, ha van ilyen, vagy az utolsó 150 év magyar karakterének: mintha a folyamatosság felé húznának a reflexeink, ennek ellenére állandóan végpontok és kezdőpontok követik egymást, folyamatosan, vég- és kezdőpontoknak vagyunk kitéve – sokat nem tudunk kezdeni velük. Olyan tabula rasa ez, mint az a bizonyos szőnyeg: minden alá van söpörve, és semmi sincs végiggondolva, és semmivel sincs szembe nézve.

Túlontúl zsúfoltak vagyunk, teli vagyunk a múlttal, bennünk van, ahogy Kapusciriski írja, a berlini fal (és ha még emdéevesek is volnánk, akkor a fejünkben ráadásként, mint *contradictio in adjecto*, egy *kis* Csurka is csücsülne, így olvashattuk), nehéz helyet találni az ún. újnak, konkrétan nehéz helyet találni a fal hiányának. A fal hiányának nyilván több hely is kéne, mint a falnak kellett volt.

Tizennégy évvel ezelőtt majdnem egy évet Berlinben töltöttem. Berlinen én kizárólag Nyugat-Berlint értem, értettem, a tíz hónap alatt egyetlenegyszer voltam (vis major!) a város túlsó felében, melyet a legkevésbé sem tekintettem a város túlsó felének, hanem valami távoli, idegen településnek.

Érdekes geometria volt ez. Nálam abszolút bevált az imperialisták számítássa, én úgy éreztem, mintha Nyugaton volnék, Nyugat-Németországban, egyáltalán nem érzékeltem a város sziget jellegét, következésképp bezártsági élményem

sem volt, a falat mint múzeumi tárgyat néhányszor megtekintettem (kirándulás a gyerekekkel, kicsi, jóleső szörnyülködések, fotózások, fölmászás a kilátótoronyba, nyelvtölgötés szegényke kiskatonáknak, illetve beee az egész szocialista világrendnek), a mindennapjaim során nem kellett tudomásul vennem a falat, legföjebb este a Tagesschau-ban láthattam egy meglepö térképet, amely szerint egy nagy, ellenséges tenger közepén trónoltam, távol mindentöl, amihez közöm lehet.

Egyszer voltam odaát, a szívnek nem lehet parancsolni – valamint a Tra-bantnak sem: alsószírzás végett, mert ez megoldhatatlan földatnak bizonyult a BMW meg a Mercedes szakférfiainak. Másutt már említettem, jó volt Berlinben trabantozni, a kékes füsttel meg a büdössel enyhe balos imázs járt, és szakmailag is csodájára jártak, nézték és nézték, és nem értették, hogyan képes ez mozogni.

Abban a másik városban, a Hauptstadtban, azonnál fejjörcsöt kaptam, isz-koltam vissza, amint lehetett. Ez a vissza szünett meg. Nem mintha az akkor is más lett volna, mint öncsalás, ha elég nívós is.

Kelet és Nyugat továbbra is létezik. Itt a rómaifüzdői strandon azonnal lát-szik, ki jön Münchenből és ki Drezdából, látszik a járásán. És nyilván az én járá-somon is látszik valami, mondjuk, Párizsban. Még szerencse, hogy nincs két Ma-gyarország. Mert Németország továbbra is kettö. Én is kettönek látom. Schöne-feld menthetetlenül endékás. Kicsit föl van polírozva. Vajon az emberek políroz-hatók-e? Nem ugyanazt a nyelvet beszélik, nem is értik egymást. Nehezen szok-nak egymáshoz. Még a történelmük is más. Más a demokráciához való viszonyuk (ami Németországban mindig *jelentös* kérdés), más az önmagukról alkotott ké-pük, és ez a kép különbözik attól, amit a másik gondol rölük. Ez összesen négy darab kép.

Meséli (kelet) berlini barátom, hogy karácsonykor a taxiközpont az iránt tudakozódott, hogy honnét telefonozik a telefonozó, s ha, úgymond, keletröl, ak-kor nem vette föl a rendelést. Így lesz másodosztályú az ember egy pillanat alatt a saját országában. Ezt nem lehet lenyelni. Így láthatni valami új NDK-nosztalgiaát, ami számomra a tökéletes abszurd, ha értem is a motivációit. Szociális biztonság hin oder her, az ég adta világon semmi sajnálnivalót nem temetett maga alá a DDR – eltekintve a költö megénekelte endékás csajoktól, akiknek ügybuzgósága révén oly természetes módon tapaszthattuk ajkainkat a nagy német kultúra csecse-re. Olyan ez, mint az alsószírzás. Már csak mesélni lehet rölük.

Egyébként valami hasonló nálunk is látszik, egyfajta megengedö megítélé-se a Kádár-korszaknak. Nem lehet eléggé hangsúlyozni: szöröstül-böröstül hazug volt az az egész. Velünk együtt, ki-ki alapon, tehát eltérö mértékben. Úgy tetszik azonban, hogy mi is onnét folytatjuk. Nem azt, mert az a politikai rendszer el-szállt, de onnét, mert mi maradtunk, a földön állva.

Most öt éve szűnt meg tehát a vasfüggöny. Egy kis szögesdrótot eltettünk emlékébe. Jól fotózható ügy volt. Ötvenként meg lehet ünnepelni, külön rovat a folyóiratokban. De a történet ennél bonyolultabb. És messze nincs vége. Nem tudom, ki írja, de a kolléga ügyesen szerkeszti. Föl-le, ide-oda, s amikor a szereplők már azt sem tudják, hol vannak és kicsodák ők, akkor hirtelen kiderül számukra, nincs mese, ez derül ki, hogy nem a sors rángatja őket meg a történelem, hanem a szabadság, nem börtönben élnek, még csak nem is ennek valami enyhébb változatában, hanem tágas, zöld mezőn, kék égboltozat alatt, és hogy ez mindig is így van, akkor is, ha állnak a falak, a contra dictio in adjectók regnálnak, és a szögesdrót nem a vitrinben pompáz.

De, említettem, a történet jól van összebuherálva, nem tuti hepiendre és nem tuti szomorújátékra van futtatva. Nem tudni, hova van futtatva. Futunk; előle, előtte, utána, mögötte.

Ahová kilyukadunk

Tetszik nekem ez a fesztivál-elnevezés, a kezemre áll: az *irodalom világa*, mindenképpen jobban, mint mondjuk a világ irodalma Goethén dresszírozott kifejezése. Egy régebbi könyvemben azt írtam az ott szereplő íróról – aki persze nem én vagyok –, hogy olyan író volt, aki élet és irodalom közül gondolkodás nélkül az utóbbit választotta, mert úgy vélte, az az élete. És most ugyan egy ilyen valómást túlságosan is érzelmesnek gondolok, van benne valami írói, szakmai nosztalgia, elfogadhatatlan meghatódottság – de azért jellemző rám, hogy olykor ilyeneket írok.

Mert én azt nem tartom bajnak, ha az irodalom irodalomcentrikus, hiszen nem tudhatván, mi az irodalom, ez semminemű korlátozást nem jelent, semmilyen belterjességet, ez a kijelentés csupán az irodalom sajátos eljárás módját, módjait hangsúlyozza, azt, hogy egy író nem pap, nem tudós, nem újságró, nem tanító.

Elvileg nincsen semmi probléma rész és egész, a provinciák és az úgynevezett világ irodalma (kultúrája) közt, az utóbbi az előzőkből épül föl, semmit sem kell önmagából földadnia, ellenkezőleg, minél természetesebben önmaga, annál érdekesebb és így tovább – szépen kieszelte ezt ez a bizonyos Goethe. (Néha ugyan nekem kétségem támad, hogy létezik-e ez a világirodalom a Goethe agyán kívül is, illetve hogy mi a Goethe agyában vagyunk-e vagy sem, azaz hogy a világ maga nem egy nagy provincia-e, merthisz a goethe-i világ, Welt, az több, mint a rég.; szei – nem tudom...)

Mégis újra meg újra föllobban a vita. Valaki szerencsétlen nálunk nemrég úgy jellemezte a pártját, hogy az olyan párt, amely előbb akar magyar lenni, aztán

európai. Mintha lehetne magyarnak lenni európaiság nélkül, mintha egy magyar lehetne európai, anélkül hogy közben magyar ne lenne. Én csupán érzelmileg, logikailag és személyesen nem értem soha ezt a konfliktust. Bármí, amit teszek, az egyszerre magyar és európai, nem bír más lenni. Minden nemzet a maga módján fogja föl (kell fölfognia) azt a grandiózus képződményt, amely Európa, és amely egyszerűs mind tartalmazza a róla szóló különféle elképzeléseket.

Nemrég találkoztam egy német kollégával, aki azt mesélte, hogy náluk lassan már csak Helmut Kohl akar európai lenni, amúgy mindenki német, német, német. Az elmúlt négy év alatt mi is sikeresen elkoptattuk, agyonszolozmáztuk a magyar szót. Minden bokorból ez a szó ugrik elő.

A nacionalizmus elsősorban a patriotizmus esélyeit rongja. A nacionalista kérdésfeltevés legnagyobb kára nem önmagában való ostobasága – ennek súlya nyomassa azt, akit érint –, hanem hogy elveszi a teret a problémák megbeszélése elől, illetve ostobaságánál fogva azt a látszatot kelti, mintha nem is léteznék probléma.

Mondok egy példát. Volt nálunk egy tüntetés, ahol azt követelték, hogy magyar műsort a tévébe! Ennek az oktalansága kézenfekvő, hisz azokról a műsorokról, ha semmit nem tudunk is, annyit bizonyosan, hogy mindenképp magyar műsorok voltak, közepesek, jók, rosszak. És vajon mi értelme volna rossz magyar műsort követelni? Mi volna jó a magyar rosszban?

De ez a setéség eltakar fontos kérdéseket, olyanokat, amelyeket meg kéne beszélni, el kéne tünödni rajtuk. A nacionalizmus úgy viszonylik a patriotizmushoz, miként a jelszó a szóhoz. A jelszavak közelében túlon túl halk a szó. Pedig éppen olyan dolgok is megbeszélendők volnának, melyekről a jelszavak kajabálnak. Például hogy mit jelent a tradíció a televízióban, vagy a tévé mint népművészet, szerepe és felelőssége a népnevelésben, ennek és egyáltalán a kultúrának az új és hagyományos megjelenési formái, vagy mi a teendő a nemzetközi nivótlan-ság hódításával szemben (szappanoperák), lehet-e, kell-e tenni valamit, és ha igen, mit.

Egyszerre vagyunk kevélyen magabiztosak, fafejűek és megengedhetetlenül naivak, védtelenek.

Vannak fogalmak, melyeket most ismerünk meg igazán. Ilyen az idegen. Az idegen szép, mondjuk gyorsan. De hát azt is tudjuk, hogy az idegen, a más – az a pokol. A drámaiban, a drámaiban mindig ott van az idegen mint elem. Van abban valami fölfoghatatlan, hogy valaki *más*. Kérdés, meg kell-e ijednünk vagy sértődnünk, ha amikor kiderül, hogy nem mindenki *mi* vagyunk. Valami nyugodtság vagy bizalom kell a másság tudomásul vételéhez.

Európa térképén újra láthatók a kultúrák törésvonalai. Ez, ahogy említetem, mindig drámai szituáció. És, hangsúlyozom, nem *probléma*, azaz nem olyasmi, ami megoldható volna. Szarajevó (metaforaként használva) nem megoldható probléma. Találtam erre egy jó mondatot, megismétlem: mindig Szarajevó van, csak épp nem mindig lőnek.

A vasfüggöny elzárta előlünk a *mást*, és amit meg nem zárt él, azt leöntötte evvel az internacionalista maszlaggal, egyformák voltunk. De ha nem vigyáztunk, saját magunk voltunk, lettünk a más, az idegen, és így félelmet keltő. Féltünk is rendesen, ha bátrak, ha gyávák voltunk.

A másik ilyen témánkba vágó fogalom a provincializmus. A provincializmus elsődrendűen nem műveletlenség, nem tahóság (ezek legfőbb következmények) – hanem a figyelmetlenség. Provinciálisnak lenni ugyanúgy lehet Budapesten, mint Párizsban, ugyanúgy Berlinben, mint Varsóban – az más kérdés, hogy ezen szellemi állapotnak súlyosabbak, keservesebbek a következményei egy kisebb vagy szegényebb helyen. Ez az összeurópai provincializmus jellemezte az elmúlt negyven évet, ez a Jalta-ostobaság. Európa egyik fele azért figyelt csak önmagára, mert úgy gondolta, hogy ez elegendő, mert ő elég gazdag, hogy ezt megengedhesse magának, így feledkezve el valódi önmagáról, az egészről; a másik rész pedig olyannyira bajban lévőnek tudta magát, olyannyira sajnálta önmagát, hogy ez elegendő fölmentésnek tetszett.

A nemzeti provincializmusról azonban nem volt igazi tapasztalásunk. Távol álljon tőlem, hogy valami jót mondjak a kommunistákra, de, ha felemás módon is, lezajlott itt a négy évtized alatt egy modernizáció – ami azt is jelentette, hogy a provinciális hang mindig gyöngye volt és nevetséges. Most azonban erős és magabiztos. Evvel eddig nem kellett szembenéznünk, erről mi, 45 után születettek nem tudtunk.

Minden azon múlik, hogy miként fogjuk föl a nemzeti kultúrát. Ha ez olyan, mint egy vár, akkor okkal félünk. Aki várban él, annak ellenségei vannak, az harcban áll, az gyanakodva nézegeti az idegent, annak valóban nincs haszna az idegenekből, nem gazdagodik tőlük, legjobb esetben érintetlen marad. És ne feledjük, nincsen a világon, nem is volt, nem is lesz, olyan vár, amelyből előbb-utóbb ne rom válnék. Minden várból rom lesz egyszer. Jobbak az esélyeink, ha a kultúra egy széles rét, ahol sétálunk, beszélgetünk, találkozunk, vagyunk.

Nehéz persze nem várnak látni a kultúrát, ha azt lépten-nyomon veszélyeztetik, támadják, kétségbe vonják – mint az előfordulhat nem demokratikus körülmények közt. Így függ össze szabadság és provincializmus. Merthát mindig ide lyukadunk ki, a szabadsághoz.

A-tól Z-ig

ZZZZZZ	AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
ZZZZZZZZ	AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
ZZZZZZZZZZ	AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
ZZZZZ ZZZZZ	AAAAA
ZZZZZ ZZZZZ	AAAAA
ZZZZZ ZZZZZ	AAAAA
ZZZZZZZZZZZZZZZZ	AAAAA
ZZZZZZZZZZZZZZZZ	AAAAA
ZZZZZZZZZZZZZZZZ	AAAAA
ZZZZZ ZZZZZ	AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
ZZZZZ ZZZZZ	AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
ZZZZZ ZZZZZ	AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA

(1979)

TANDORI DEZSŐ

Gondolat és Mű („A” és „Z”)

A”

MÁS MÁS
MÁS MÁS
MÁS MÁS
MÁSMÁSMÁSMÁS
MÁS MÁS
MÁS MÁS
MÁS MÁS

MÁSMÁSMÁSMÁS
MÁSMÁS
MÁSMÁS
MÁSMÁS
MÁSMÁS
MÁSMÁS
MÁSMÁS

„AZ MÁS !”

Z”

MÁSMÁS
MÁS MÁS
MÁS Mű
MÁS
MÁS
MÁS
MÁS

(FÉLREÜTÉS, ABBAHAGYVA)

(1980)

Nő és férfi

A teljesség megbomlásának fő-formája, hogy nő és hím lesz belőle. A nőség vagy hímség felé még csak közeledő kisgyermek éppúgy teljes, mint az egyéni különlét fölé emelkedő lény, aki a nőséget és hímséget egyesíti, a változatlanba oldja.

Ahogy a nő-test és férfi-test kiegészítésre szorul, éppígy csonka a nő-lélek és férfi-lélek. A nő nem ismeri a világosságot, a férfi nem ismeri a meleget. A nőből hiányzik az igazi teremő-erő, a férfiből az igazi éltető-erő. A nő, ha az emberiség maradandó kincse felé törekszik, csak azt fogja fel belőle igazán, ami benne mozgalmas, eleven-pezségű, esemény-szerű; a teremtés templomát úgy tekinti, mint egy uzonnázó-helyet, pletyka-sarkot. A férfi, ha az emberi tenyészés édes játékaiba és meleg meghittségébe helyezkedik, elhomályosul, elgépiesedik; az élet templomát úgy tekinti, mint alkalmat a kényelemre. A nő oldottan lebeg az élet mozgó, forró áramában és csak arra figyel, ami szerves összefüggés, tenyészet, enyészet; a férfi zártan, határoltan evez a mindenségben és érdeklődése tárgyait szigetekként szemléli.

Ha a férfi olykor átlát egy nő lelkébe, vagy a saját férfilénye alatt rejtetten létező nőt figyel: látja, hogy vöröses félhomályban az egymásba mosódó, alakatlan dolgok csiraként, forró lüktetésben élnek; ha a nő előtt feltárul egy férfi-lélek, vagy önmaga rejtett férfilénye: látja, hogy kékes-szürke fényben dideregnek a dolgok, egymástól elkülönülve, szobor-szerűen.

A nő, ha dolgozik, munkájába örömeit-bánatait, egész világát belesugározza; a férfi, ha dolgozik, munkája minden mást elfüggönyöz előle. A nő, ha kártyázik, feloldódik a játszó-csoportban és nyerni a játszóktól akar; a férfi, ha kártyázik, ráhurkolódik a játék váltakozására és nyerni a játéokban akar. A nő, ha felbont egy narancsot s abból pár gerezdet jószívvel feléd nyújt, szinte önmagát bontotta fel, saját érzésvilágából nyújtja feléd azt, ami belőle téged illet; a férfi, ha jószívvel étellel kínál, örül, hogy neked is adhat abból, ami az övé. A nő a szeretett férfi életét egybe akarja olvasztani a saját életével; a férfi a szeretett nőt a saját lényéhez akarja fűzni mennél szorosabban. A nő a szerelemben életének mámorra-teljesülését keresi; a férfi a szerelemben a mámor zárt, folyton-fokozódó egészét keresi.

A nő és férfi igénye nem fedi egymást; épp ezért a nő kiegészítője nem a kiváló, teremtő férfi, hanem az arslán, aki folyton sűrű és a nőt magával-sodorja, újra meg újra elkápráztatja, míg ez a kettős röpködés végül családi biztonsággá higgad; s a férfi kiegészítője nem a kiváló, éltető nő, hanem a bűbájos, aki a férfi érzékeit fel tudja pezsdíteni s ezen át egész lényét lelkesedésbe ragadni, s ráadásul át tudja venni az illető férfi meggyőződéseit, kedvteléseit, terveit. Minthogy a nő ritkán találja meg egy-személyben az arslánt és családfőt, s a férfi a bűbájost és alkalmazkodót, innen a sok csalódás.

A férfi lénye kemény mag, a nő lénye csupa vonatkozás. A családi, vagyoni és egyéb körülmény a férfinál: életének formálója; a nőnél: maga az élet. Egy férfit akkor ismerhetünk meg igazán, ha körülményeitől mentesen, magában-véve vizsgáljuk, egy nőt akkor, ha az emberekhez és körülményekhez való vonatkozásait sorra-vesszük.

* Ha egy nő regényében az „ideális férfi” szerepel: nagy nőhódító, tökéletes családfő, bátor és határozott cselekvő, bármihez kiváló tehetsége van, de nem tudjuk, a sok kiválóság hol fér el benne, mert lénye nem több, mint egy felöltöztetett férfi-arcú falomb a ruhaüzlet kirakatában. S a férfi regényében szereplő „ideális nő” csupa rózsaszín finomság és arany okosság, de egyetlen igazi vonatkozása, hogy tűzön-vízen át szerelmes a férfi-hősbe, akivel önkénytelenül azonosítja magát az író is, az olvasó is; oly talajtalanul libeg a világban, mint a karácsonyi képeslapok édeskés angyalokai.

Melyik ér többet: a nő, vagy a férfi? Mindegy. Bármelyik elérheti a legvégsőt: a teljességet. De mindegyik más módon: a férfi saját zárt lényét fejleszti egyre nyitottabbá, teljesebbé; a nő, mint egy puha melegség, száll a végső, puha, meleg fészekbe.

Bűn és bűnhődés

Raszkolnyikov előrement. Olyan arccal lépett a szobába, mint aki csak nagy erőfeszítéssel tudja leküzdeni a ki-kirobbanó nevetést. Sarkában a hórihorgas, esetlen Razumihin, dühtől feldúlt képpel, vörösen, mint a bazsarózsa. Arca és alakja csakugyan komikus volt ebben a percben, és igazolta barátja jókedvét. Raszkolnyikov meghajolt, és kezet nyújtott, még mielőtt bemutatják volna, és szemmel láthatóan küszködött, hogy vidámságát legyűrve, legalább pár szót mondjon, és bemutatkozzék a házigazdának, aki a szoba közepén állt, és kérdő szemmel nézett rájuk. De alig sikerült kissé elkomolyodnia, és pár szót motyognia, hirtelen, mintegy akaratlanul megint a barátjára pillantott, és akkor nem bírta tovább, a nagy önuralommal elfojtott nevetés viharosan kirobbant. Razumihin olyan mértéktelen dühvel fogadta ezt a „szívből jövő” kacagást, hogy a jelenet valóban őszintén vidámnak, és ami a legfontosabb, természetesnek hatott.

– A keservedet! – ordította Razumihin, mintha szándékosan segíteni akarna neki a komédiában, és úgy hadonászott, hogy feldöntött egy kis kerek asztalt, a rajta levő üres teáspohárral együtt. Csak úgy repült és csörömpölt minden.

– Ejnye, urak, mit törtök-zúztok? Kárt okoztok a kincstárnak! – szóló rájuk kedélyesen Porfirij Petrovics.

A jelenet most így alakult: Raszkolnyikov, kezét a házigazda kezében felejtve, még nevetett, de mértéket tartva, és várta az alkalmas pillanatot, amikor a legtermészetesebb módon abbahagyhatja. Razumihint ellenben végképp megzavarta a felborult asztalka és összetört pohár, szomorúan nézte az üvegcserepeket, köpött egyet, majd mérgesen sarkon fordult, és hátát mutatva a társaságnak, az ablakhoz lépett, félelmesen komor arccal, és üres tekintettel kibámult. Porfirij Petrovics nevetett, látszott, hogy szívesen nevetne velük, de még magyarázatot vár. Zamjotov, aki a szoba sarkában ült, a vendégek belépésére felállt, és előbb várt, mosolygott, de aztán megütközéssel, szinte gyanakodva nézte az egész jelenetet. Raszkolnyikovot még némi zavarral is. Az kellemetlen meglepetéssel tapasztalta, hogy őt itt találja.

„Most ezt is számításba kell vennem” – gondolta.

– Bocsásson meg – kezdte tüntető restelkedéssel –, Raszkolnyikov.

– Ó, kérem, nagyon örülök! És olyan kedvesen állítottak be . . . No és ő? Köszönni se hajlandó? – kérdezte Razumihin felé bökve a fejével.

– Istenbizony, nem tudom, mitől böszült fel ennyire! Én csak azt mondtam neki, most az úton, hogy Rómeóhoz hasonlít. És ezt be is bizonyítottam. Ennyi az egész.

– Gyalázatos! – csattant fel Razumihin, de nem fordult hátra.

– Nagy oka lehet, ha egy szócska miatt ennyire haragszik!

– Ó, te, nyomozó! Eh, nyeljen el a pokol mindnyájukat! Most egyszerre ő is elnevette magát, és mintha mi sem történt volna, vidáman odalépett a házigazdához.

– Elég a hülyéskedésből, térjünk a dologra! Íme: a barátom, Rogyion Romanovics Raszkolnyikov. Először is hallott már rólad, és szeretne megismerni, másodszer pedig egy kis ügyét is elő akarja adni neked . . . Ni! Zamjotov! Te meg hogy kerülsz ide? Ti összejártok? Mióta?

„Hát ez meg mit jelent?” – töprengett nyugtalanul Raszkolnyikov.

Zamjotov mintha feszengett volna, de éppen csak egy kicsit.

– Tegnap, nálad ismerkedtünk össze – felelte könnyedén.

– No, akkor ezt a gondot is leráztam. Mennyit nyagगतott a múlt héten, hogy hozzam össze veled, Porfirij. Szóval, nélkülem is összeismerkedtetek . . . Hol tartod a dohányt, Porfirij?

A vizsgálóbíró csak úgy otthonosan, házikabátban volt, inge ragyogó tiszta, papucs kicsit félretaposott. Harmincöt éves ember volt, alacsonyabb a közép-termetűnél, kövérkés, sötet pocakos, arca simára borotvált, bajusztalan, szakálltalan, haja simán hátrafésülve, nagy, kerek feje hátul a tarkón furcsán kidudorodott. Püffedt, kerek és egy kicsit tömpe orrú arcának beteges sötétsárga színe volt, de a kifejezése elég élénk, sötet gunyoros. Talán kedélyesnek nézte volna az ember, ha szeme nem mond ellent, de a majdnem fehér pillájú, vizenyős; sűrűn pislogó szemek mintha mindig hunyorítottak, intettek volna valakinek. Ez a pillantás feltűnően nem illett egyébként szinte asszonyos alapjához, és sokkal, de sokkal jelentékenyebbé tette, mint amilyenek első tekintetre tűnhetett.

Mihelyt meghallotta, hogy Raszkolnyikovnak valami „ügye” is van vele, helyet mutatott neki a díványon, ő meg a másik sarkába ült, és szemét a vendégére szegezve, azzal a feszült, feltűnően komoly figyelemmel várta az ügy előadását, amely rögtön ránehezedik az emberre és megzavarja, kivált, ha először találkozik az illetővel, és úgy véli, hogy mondanivalója semmiképpen nincs arányban a megkülönböztető, komoly figyelemmel. De Raszkolnyikon röviden és simán, világosan és szabatosan mondta el a dolgot, meg is volt elégedve magával, úgyhogy ráért közben jól megnézni a bírót. Porfirij Petrovics sem vette le róla a szemét az egész idő alatt. Razumihin ugyanannál az asztalnál ült, átellenben, és olyan

szenvetélyel, olyan türelmetlenül figyelt, úgy nézte hol az egyiket, hol a másikat, hogy az már sok volt egy kicsit.

„Tökfilkó” – szidta magában Raszkolnyikov.

– Jelentse be a rendőrségen – válaszolt hivatalos komolysággal Porfirij –, hogy értesült a történekről, vagyis a gyilkosságról, kéri tehát, közöljék az ügyben eljáró vizsgálóbíróval, hogy ezek meg ezek a zálogtárgyak az ön tulajdonát képezik, és ön azokat ki akarja váltani, illetőleg . . . A rendőrségen egyébként pontosan megmondják a formát.

– Sajnos, én ez idő szerint – mondta szándékosan túlzott zavarban Raszkolnyikov – igen gyengén állok pénz dolgában, úgyhogy még ezt a kis összeget se tudnám előteremteni . . . Csak azt szeretném leszögezni, hogy az értéktárgyak az enyéim, és mihelyt módomban lesz . . .

– Ez tökéletesen mindegy, uram – Porfirij Petrovics hűvösen elhárította a pénzügyi helyzet magyarázatását. – Különb, ha úgy tetszik, írhat közvetlenül nekem is, ugyanilyen értelemben, vagyis: erről meg erről értesülvén, kijelentem, hogy ezek meg ezek az értéktárgyak az enyéim, kérem tehát...

– Lehet egyszerű papirosan? – vágott közbe Raszkolnyikov, mint akit szörnyen érdekel a dolog anyagi oldala.

– A lehető legegyszerűbben, uram! – A vizsgálóbíró, most már szinte lepletlenül gúnnyal nézett rá, szemét összehúzta, sőt mintha ráhunyorított volna. Vagy csak neki rémlett így? Egy pillanatig tartott mindössze, de valamit látott, megesküdött volna, hogy ráhunyorított, az ördög tudja, miért?

„Tudja!” – cikázott át az agyán.

– Bocsásson meg, hogy ilyen csekélységekkel zavarom – folytatta –, mindössze öt rubelt ha ér az a két zálogtárgy, de nekem nagyon becsesek, mert emléktárgyak, kedves hozzátartozóimra emlékeztetnek. És bevallom, nagyon megijedtem, mikor hallottam . . .

– Hát azért riadtál meg úgy tegnap, mikor Zoszimovnak elfecsegtem, hogy kihallgatják a zálogtulajdonosokat! – szólalt meg nyilvánvaló célzattal Razumihin.

Ez már több volt a soknál, Raszkolnyikov alig bírta türtöztetni magát. Rá-villantotta haragban égő fekete szemét, de tüstént észbe kapott.

– Úgy látom, csúfolódom pajtás! – fordult feléje ügyesen álcázott ingerültséggel. – Sokallod, hogy ennyit foglalkozom ilyen semmisségekkel. De mondom, az a két tárgy számomra nem semmiség, és azért még nem kell egoistának vagy kapzsinak tartanod. Az óra garasos holmi, de az egyetlen, ami apámról rám maradt. Engem kinevethetsz, de most itt van édesanyám – ennél a szónál hirtelen Porfirijra pillantott –, és ha ő megtudja . . . – gyorsan Razumihinhez fordult me-

gint, és igyekezett remegtetni a hangját –, ha megtudja, hogy az óra elveszett, esküszöm neked, kétségbeesik. Asszony, hiába . . .

– Dehogysis csúfolódom! – tiltakozott haragosan Razumihin. – Egyáltalán nem azért mondtam. Ellenkezőleg!

„Jól csináltam? Elég természetesen? Nem túloztam? – nyugtalankodott Raszkolnyikov. – De mért mondtam ezt: asszony, hiába . . . ?”

– Úgy? Itt van az édesanyja? – érdeklődött valami okból a bíró.

– Igen.

– Mióta?

– Tegnap este érkezett.

Porfirij Petrovics nem szólt, valamit fontolgatott.

– Azok a zálogtárgyak semmi esetre sem vesztek volna el – mondta aztán nyugodtan, hidegen. – Már régen várom, hogy ön idejön.

És mintha jelentéktelen semmiség volna, amit mondott, gondosan odaigazította Razumihin elé a hamutálcát, mert az irgalmatlanul a szőnyegre szórta a hamut. Raszkolnyikov összereszt, de a vizsgálóbíró rá se nézett, Razumihin cigarettájának szentelte minden figyelmét.

– Mit beszél? Vártad? Hát tudad, hogy neki is volt zálogtárgya? – álmélkodott Razumihin.

Porfirij most egyenesen Raszkolnyikovhoz fordult:

– Az ön zálogtárgyait, a gyűrűt meg az órát, ott találták *nála*, mind a kettőt ugyanabba a papirosba csavarva, és a papírra pontosan rá volt jegyezve ceruzával az ön neve és a dátum, amikor a tárgyakat átvette.

– És ön ezt megjegyezte? – Raszkolnyikov félszegen mosolygott, és igyekezett a szeme közé nézni, de nem állhatta meg, hogy hozzá ne tegye: – Csak azért mondom, mert hiszen bizonyosan igen sok zálogtulajdonos van, annyi nevet bajos észben tartani, ön meg, látom, emlékszik mindegyikre . . .

„Ezt bután csináltam. Gyenge volt. Mért mondtam még ezt is!”

– A zálogtulajdonosokat majdnem mind ismerjük már, ön az egyetlen, aki még nem jelentkezett – felelte a bíró egy szemernyi gúnnyal.

– Gyengélkedtem.

– Igen, tudom. Azt is hallottam, hogy valamitől nagyon rossz idegállapotba jutott. Most is elég sápadt, úgy látom.

– Nem vagyok sápadt! Ellenkezőleg, semmi bajom sincs már! – vágta rá hirtelen megváltozott hangon, majdnem gorombán, haragosan. Úgy felforr benne a düh, hogy nem bír magával. „Még elszólom magam dühömben! – villant át az agyán. – De hát mért kínoznak!”

– Hogy semmi baja? – kapott a szavába Razumihin. – Micsoda badarság! Tegnapig jóformán állandóan önkívületben volt, félrebeszél . . . És akár hiszed, Porfirij, akár nem, alig állt a lábán, de mihelyt mi, Zoszimovval hátat fordítottunk, felöltözött és titokban meglépett, majd nem éjfélig csavargott, isten tudja, hol, mondom teljesen beszámíthatatlan állapotban. Mit szólsz ehhez? Nem hallatlan?

– No de ilyet! *Teljesen beszámíthatatlan állapotban?* Ejnye, ejnye . . . – és Porfirij szinte asszonyosan csóválta a fejét.

– Eh, ostobaság! Ne higgyen neki! Különben, úgyse hisz – szóla el magát Raszkolnyikov, most már csakugyan elkapta az indulat. De Porfirij mintha meg se hallotta volna a különös szavakat.

– Hát elmentél volna hazulról, ha eszeden vagy, mi? – tüzelt Razumihin. – Mért kellett elmenned, mi dolgod volt? És miért sutyomban? Hát tesz ilyet, akinek csak egy csepp józan esze van? Most, hogy elmúlt a veszedelem, nyíltan megmondhatom.

– Szörnyen untam már őket! – Raszkolnyikov a vizsgálóbíróhoz fordult, és hetykén, kihívó mosollyal beszélt. – Elölük szöktem meg, másík szobát akartam kivenni, ahol nem akadnak rám. Egy csomó pénzt is vittem magammal. Itt van Zamjotov úr, ő látta nálam a pénzt. No, döntse el ön a vitát, Zamjotov úr, eszemen voltam tegnap, vagy nem?

Meg tudta volna fojtani ebben a percben a rendőrtisztviselőt. Nagyon nem tetszett neki, ahogy most ránéz, és vár a felelettel.

– Szerintem nagyon is értelmesen beszélt, sőt ravaszul. Csak túlságosan ingerült volt – felelte aztán szárazon Zamjotov.

– Nyikogyim Fomics is említette – szólt közbe most a bíró –, hogy látta önt tegnap késő este egy hivatalnok lakásán, akit halálra gázoltak a lovak.

– No hát az a hivatalnok is! – kapta el a szót Razumihin. – Azt talán nem örületében csináltad, mi? Minden pénzedet odaadod az özvegynek, temetésre. Segíteni akartál rajta, ezt még értem, adj tizenötöt vagy húszat, de ha többet nem, három rubelt csak megtarthattál volna magadnak! Nem . . . ő mind a huszonötöt odadobja!

– És ha kincset találtam valahol, mit tudhatod? Tegnap is szórtam a pénzt, Zamjotov úr tudja, hogy kincset találtam. Bocsásson meg – és remegő szájjal megint Porfirijhez fordult –, félórája untatjuk itt az ostoba civakodásunkkal. Elege van már belőlünk, igaz?

– Dehogysis, ellenkezőleg, nem is hiszi, mennyire érdekel. Örülök, hogy láthatom, hallhatom . . . és őszintén mondom, boldog vagyok, hogy végre mégis megtisztelt a látogatásával.

– Adhatnál legalább egy csésze teát. Kiszáradt a torkom – követelőzőtt Razumihin.

– Pompás ötlet. Remélem, mindnyájan velünk tartanak. És nem akarsz valami komolyabb kortyolnivalót a tea előtt?

– Eriggy a pokolba.

A bíró kiment, elkészíttetni a teát.

Raszkolnyikov fejében csak úgy viharzottak a gondolatok, hallatlanul ingerült volt.

„Az a legszebb, hogy már nem is alakoskodnak, nem is teketóriáznak! Mért beszéltél rólam Nyikogyim Fomiccsal, mikor sose láttál? Nem is titkolják, hogy hajszolnak, mint egy kopófalka! Nyíltan arcul köpnek! – Csak úgy remegett dühében. – Csapatok le rám, de ne játsszatok, mint macska az egerrel! Ez nem úri dolog, Porfirij Petrovics. És talán nem is nyelem le, tisztelt uram! Felállok és nyíltan szemébe vágom a teljes igazságot, hadd lássa, mennyire megvetem! – Zihált. – De hátha csak képzelődöm! Hátha csak rémeket látok? Ha mindez tévedés? Tapasztalatlan vagyok, és azért dühöngök ennyire, nem szoktam meg, nem bírom ezt az aljas szerepet. Lehetséges volna, hogy minden hátsógondolat nélkül mondja, amit mond? A szavak mindennapiak, igaz, de valami van mögöttük . . . Elmondhatná ugyanazt akármikor akárkinek, de itt most valamit jelent. Miért nyomta meg annyira azt, hogy *nála*? És miért mondta Zamjotov, hogy *ravaszul* beszéltem? Miért beszélnek velem ilyen hangon? Igen . . . a hangjuk . . . Razumihin is itt ül, neki mért nem tűnt fel semmi? Ennek a tökfilkónak sose tűnik fel semmi. Lázás vagyok megint? Rám hunyorított Porfirij az imént vagy nem? Eh, ostobaság! Miért hunyorított volna? Az idegeimet akarják felzaklatni, vagy csak ugratás az egész? Ha nem merő képzelődés, hát mindent tudnak! Még Zamjotov is szemtelen . . . Valóban szemtelen? Reggelre meggondolta magát . . . Sejtettem, hogy meggondolja . . . Hogy ül, milyen otthonosan, pedig először van itt. És Porfirij se tekinti vendégének, hátat fordít neki. „Összemelegedtek!” Világos, hogy énmiattam melegedtek össze! Rólam beszéltek most is, mielőtt jöttünk, kétségtelen. . . Tudják vajon, hogy ott voltam a lakásban? Csak túlesni rajta, mentül előbb! Mikor azt mondtam, hogy lakást nézni szöktem meg tegnap, eleresztette a füle mellett, nem kapott rajta. Ezt ügyesen vettem közbe, még hasznát vehetem. Beszámíthatatlan állapotban tettem . . . Hahaha! Mindent tud a tegnapi estémről, csak anyám érkezéséről nem tudott . . . A boszorka még a dátumot is ráírta ceruzával . . . Ohó, tévedsz, barátom! Még nem adom meg magam! Hiszen ezek nem tények, ez mind csak délibáb. Tényeket mutass! A lakásnézés se tény, bódultságomban csináltam. Tudom már, mit mondjak nekik . . . De tudják, hogy ott voltam, vagy nem tudják? Nem megyek el innen, amíg ezt ki nem, derítem . . . Mért

is jöttem ide? Hogy ilyen dühre gerjedtem, az csakugyan gyanús lehet. Pfuj, de ingerlékeny vagyok! Különb... talán nem is baj, a beteg-szerephez illik... Porfirij körültaogat, össze fog zavarni. Miért jöttem el hozzá?

Mindez villámként cikázott át az agyán.

Porfirij Petrovics már ott is volt megint, és úgy látszik, felvidult közben.

– Még mindig kótyagos a fejem a te tegnapi muridtól. Egészen kizökken-tem a kerékvágásból – mondta Razumihinnak egészen más hangon, nevetve.

– No és? Érdekes volt legalább? Én éppen a legizgalmasabb ponton hagyta-lak ott benneteket. Ki maradt felül?

– Senki, természetesen. A mindenkori témáknál kötöttünk ki. Lebegtünk a levegőégben.

– Képzeld csak, Rogya, hova lyukadtak ki: hogy van-e bűn vagy nincs? Mondom, pokoli, hogy mennyi zagyvaságot összebeszéltek.

– Hát aztán? Egyszerű társadalmi kérdés – felelte szórakozottan Raszkolnyikov.

– Nem egészen így fogalmazták meg a kérdést – jegyezte meg a bíró.

– Igaz, hogy nem egészen – ismerte el Razumihin, szokása szerint sebbel-lobbal és tüzzel. – Ide hallgass, Rogyion, és mondj meg, mi a véleményed, halla-ni szeretném. Majdhogy ki nem bújtam a bőrömből az este, és nagyon váltalak. Beszéltem is nekik rólad, mondtam, hogy odajössz ... A szocialista felfogásból indultak ki, tudjuk, mi az ő elméletük: a bűn tiltakozás az egészségtelen társa-dalmi rend-ellen ... csak ez, semmi több. Más okról hallani sem akarnak.

– No, ez ferdítés! – tiltakozott Porfirij. Láthatóan felvidult és nevetett, ahányszor Razumihinre nézett, amivel csak még jobban tüzelte.

– Más okot nem engednek meg - vágott a szavába a másik. – Nem ferdí-tek! Megmutathatom a könyveikben. Nekik minden a „környezet mérgező hatá-sa”. Semmi egyéb. Ez a kedvenc szólamuk. Csak a társadalmi rendet kell tehát egészséggé tenni, és egyszerűen eltűnik a bűn mert hiszen nem lesz mi ellen tiltakozni, és egy csapásra igaz emberré válik mindenki. Az emberi természettel nem számolnak, a természetet kizárják, kitagadják. Szerintük az emberiség nem a történelem *élő* útján fejlődik és formálódik végül önmagától egészséges társada-lommá, hanem ellenkezőleg: valami matematikus főből kiinduló társadalmi rend-szer varázsolja egy csapással igazzá és hibátlanná, minden életfolyamatot meg-előzve, minden élő, történelmi út nélkül. Azért is idegenkednek ösztönösen a tör-ténelemtől. Ami a történelemben van, az mind, ostobaság, zagyvaság” – ezzel, hogy „zagyvaság”, mindent elintéznek. Ezért nem szeretik az eleven életfolyama-tot, nem kell nekik az *eleven lélek*. Az élet eleven lelke követelő, az nem fogad szót a mechanikának, az eleven lélek gyanús és retrográd, az övék ellenben hulla-

szagú ugyan, és kaucsukból is elkészíthető, de legalább nem eleven, nincs akarata, rabszolgalelek, nem lázong. Éppen ezért sose jutnak tovább a téglák lerakásánál, a falanszterszobák és folyosók megépítésénél. A falanszter készen van, csak az ember természete nincs készen a falanszterhez, az ember élni akar, még nem jutott az életfolyamat végére, korai neki a temető. Pusztá logikával nem lehet az emberi természetet kikerülni. A logika három lehetőséggel számol, holott millió van. Azt a milliót lenyesik, és mindent az életkényelem problémájára vezetnek vissza. Ez a legegyszerűbb megoldás. Csábítóan világos, és . . . nem kell tovább gondolkodni! Ez a legfontosabb: nem kell gondolkodni! Az élet minden titka elfér két nyomtatott íven!

– Égszakadás, földindulás, fogjátok meg! – nevetett Porfirij. – Most legalább el tudja képzelni – fordult Raszkolnyikovhoz –, mi volt ott az este! Egy szobában hat ilyen torok, ráadásul puncsral jól meglocsolva. Ezt gondolja el! Nem, barátom, nincs igazad! A környezetnek igenis, nagy szerepe van a bűnben, ezt én tudom a legjobban.

– Én is tudom, hogy nagy szerepe van, de azt mondd meg: ha egy negyvenéves ember megbecstelenít egy tízéves kislányt, a környezet kényszerítette rá?

– Miért ne? Ha helyesen értelmezzük a szót, talán igenis, a környezet – mondta meglepően komolyan Porfirij. – A gyermekgyalázást esetleg nagyon is megmagyarázhatja éppen a környezet.

Razumihin majd szétrobbant.

– No, akkor én meg itt nyomban bebizonyítom neked – bömbölte –, hogy azért fehér a szempillád, mert a moszkvai Nagy Ivan harangtorony harmincöt öl magas. Bebizonyítom szabatosan, haladó szellemben, sőt, szabadelvű ármyalattal. Akarod? Vállalom! Fogadjunk!

– Tartom. Halljuk a bizonyítást!

– Eh, vigyen el az ördög. Már megint komédiázik! – Razumihin felugrott, és bosszúsán legyintett. – Érdemes is veled beszélni! Mindig így csinál. Te még nem ismered, Rogyion! Tegnap is mellékük szegődött, csak azért, hogy oruknál fogva vezesse őket. Miket mondott, Üristen! Ők meg örültek neki . . . Így csinálna akár két hétig egyhuzamban. Tavaly egyszer elhitette velük, ő tudja, miért, hogy kolostorba vonul. És két hónapig kitarzott emellett. Nemrég meg azt adta be nekünk, hogy megházasodik, már minden elkészült az esküvőre, még új ruhát is csináltatott. Gratuláltunk neki. És nem volt se menyasszony, se semmi.

Csupa szemfényvesztés.

– Most hazudtál barátom! A ruhát már előbb csináltattam, éppen az új ruha adta az ötletet a mókára.

– Igazán annyira szeret szerepet játszani? – kérdezte könnyedén Raszkolnyikov.

– Nem hiszi? Várjon csak, felültetem én még magát is. Haha! De nem, ide hallgasson, most igazán nem tréfálok. Hogy ezekről a kérdésekről beszéltünk itt: bűn, környezet, gyermekgyalázás, eszembe jutott egy cikke, egyébként már akkor is nagyon érdekelt, *A bűnről*, ez a címe, ha jól emlékszem. Két hónappal ezelőtt olvastam nagy érdeklődéssel a *Negyedévi Szemlében*.

– Az én cikkemet? A *Negyedévi Szemlében*? – csodálkozott Raszkolnyikov.
– Csakugyan írtam egy cikket vagy fél ével ezelőtt, mikor az egyetemet ott hagytam. Egy érdekes könyvet olvastam akkor, az adott rá impulzust, de én a *Heti Szemlének* adtam a cikket, nem a *Negyedévinek*.

– Mégis a *Negyedévi* hozta le.

– A *Heti Szemle* megszűnt, azért nem közölte . . .

– Úgy van, megszűnt, illetőleg úgy szűnt meg, hogy beleolvadt a *Negyedévinek*, és így aztán az ön cikke ott jelent meg, két hónappal ezelőtt. Nem is tudta? Raszkolnyikov csakugyan nem tudta.

– No, tessék, hiszen akkor pénzt is követelhet rajtuk. Látja, milyen ember ön! Úgy begubózik, hogy még arról se tud, ami közvetlenül érinti. Igazán így van.

– Bravó, Rogya! – lelkesedett Razumihin. – Én se tudtam. Még ma elszaladok a könyvtárba, és elkérem azt a számot! Két hónappal ezelőtt? Hányadik szám? No, mindegy, majd kikeresem. Ez már igen. És egy mukkot se szól az embernek.

– És hogy tudta meg, bíró úr, hogy én írtam a cikket? Csak betűvel volt szignálva.

– Véletlenül tudtam meg most a napokban. A szerkesztő ismerősöm. Nagyon érdekelt . . .

– Emlékszem, a bűnös lelkiállapotát vizsgáltam a bűn elkövetésének ideje alatt.

– Úgy van. Azt állítja, hogy a bűn végrehajtását mindig beteges folyamat kíséri. Eredeti, igen eredeti felfogás . . . De engem voltaképpen nem ez érdekelt, hanem a cikk egy másik része, az a gondolat, amelyet a vége felé pedzeget, sajnos, valóban inkább csak pedzi, nem fejt ki világosan . . . Szóval, arra céloz, emlékezzék csak vissza, hogy van a világon néhány olyan ember, akinek lehet . . . illetőleg nemcsak lehet, de akinek teljes joga van mindenféle garázdaságot és bünt elkövetni, merthogy a törvényt nem az ő számukra írták.

Raszkolnyikov mosolygott, hogy erővel és szándékosan így elferdítik a gondolatát.

– Micsoda? Mit beszéltek? Joguk van a bűnre? Remélem, nem azért, mert a környezet megmérgezte őket? – tudakolta szinte rémülten Razumihin.

– Nem, nem egészen azért – felelte Porfirij. – Arról van szó, hogy Raszkolnyikov úr ebben a cikkében mintegy kétfelé osztja az embereket: közönségesekre és nem közönségesekre. A közönséges ember legyen engedelmes, annak nincs joga áthágni a törvényt, mert ő, ugye, közönséges ember. A nemközönséges viszont joggal elkövethet mindenféle bűnt, és így is, úgy is megszegheti a törvényt, éppen, mert nemközönséges . . . Így mondja, igaz? Vagy tévedek?

– Lehetetlen! Ilyet nem mondhattál! – mormogta megrökönyödve Razumihin.

Raszkolnyikov megint mosolyogott. Rögtön látta, miről van szó, és hogyan akarják sarokba szorítani. Pontosan emlékezett a cikkére, és elfogadta a kihívást.

– Én nem egészen így mondom ott – kezdte egyszerűen és szerényen –, bár elismerem, hogy majdnem híven tolmácsolta a gondolatomat, sőt, ha úgy tetszik, tökéletesen híven. . . - tüntető készséggel ismerte el, hogy „tökéletesen híven” –, de van egy kis különbség mégis : én egyáltalában nem állítom, hogy a nemközönséges ember okvetlenül mindenféle gazságot tartozik és köteles elkövetni, mint ahogyan ön mondta. Nem is hiszem, hogy a cenzúra ilyen cikket átengedett volna. Én csak felvetem a gondolatot, hogy a nemközönséges embernek joga van illetőleg persze, nem hivatalos joga – de joga van lelkiismeretfurdalás nélkül átlépni bizonyos akadályokon, de csak az esetben, ha eszméjét, talán az egész emberiség számára üdvös eszméjét, másképpen megvalósítani nem tudja. Azt méltóztatott mondani, hogy a cikkem nem világos. Kész vagyok megvilágítani, amennyire tudom. Azt hiszem, éppen ezt várja tőlem . . . ugye, nem tévedek? Hát kérem, én azt mondom: ha Kepler vagy Newton felfedezését, a körülmények különös alakulása folytán másképpen nem ismerhette volna meg a világ, mint egy, vagy tíz, vagy száz vagy nem tudom hány ember feláldozása árán, mert azok gátolták, útját állták, akkor Newtonnak joga, sőt, kötelessége lett volna eltávolítani ezt a tíz vagy száz embert, hogy felfedezése az emberiség közkincsévé lehessen. Amiből egyáltalán nem következik, hogy Newtonnak joga volt leütni, akit akart, aki éppen szembejött vele, vagy hogy lopni járhatott volna a piacra. Továbbá, úgy emlékszem, azt is kifejezem a cikkemben, hogy az emberiség jötevői és előrevivői – a legrégebbiek csakúgy, mint az újabbak – a Lükurgoszok, Szólonok, Mohamedek és Napóleonok – mind egytől egyik törvényszegők voltak, már csak azért is, mert új törvényt hoztak, és így lerontották a régit, amelyet az egész társadalom az ősoktól maradt szent hagyományként tisztelt, és nem riadtak vissza a vérontástól akkor sem, ha csak vér (mégpedig néha teljesen ártatlan, az ősi hagyományokért hősiiesen ontott vér) árán tudtak célt érni. Igen figyelemre méltó, hogy az emberi-

ség jótévői, előrevivői nagyrészt félelmetes vérontók voltak. Szóval arra az eredményre jutok, hogy nem is csak a nagy ember, de mindenki, aki a rendes kerékvágásból csak egy kicsit kimozdul, tehát jóformán minden olyan ember, aki valami kis újat tud mondani – természete szerint szükségképpen törvénytiszgató, kisebb-nagyobb mértékben, persze. Másként nem tudna kimozdulni a kerékvágásból. És megmaradni benne, éppen természeténél fogva, ugyancsak nem képes, sőt, szerintem, nem is szabad neki. Szóval, mint látja, voltaképpen nem is különösebben új a gondolat, ezerszer leírták, ezerszer olvastuk. Ami azt illeti, hogy az embereket közönségesekre és nemközönségesekre osztom, hát ez, elismerem, egy kicsit önkényes, de hiszen pontos számokhoz nem ragaszkodom. Csak a fő gondolatban hiszek, vagyis abban, hogy az emberek a természet törvénye szerint *általában* két fajtára oszlanak. Egyik az alsóbbrendűek (közönségesek) fajtája, úgyszólván nyersanyag, amely csak arra való, hogy szaporodjék, és magához hasonlókat hozzon létre, a másik az igazi embereké, akiknek adottságuk, tehetségük van arra, hogy újat mondjanak a maguk környezetében. Van aztán végtelenül sok osztály is, persze, de a két fő fajta elég élesen különválnak. Az első fajta, vagyis a nyersanyag általában csupa természete szerint konzervatív ember, rendszertörök, engedelmesek, és szívesen fogadnak szót. Szerintem szót is kell fogadniuk, mert ez a rendeltetésük, és az ő számukra ez nem megalázó. A másik fajta mind áthágja a törvényt, és rombol, vagy legalábbis hajlamos erre, ki-ki a tehetsége szerint. Törvénytiszgésük természetesen, a körülményektől függően, igen sokféle. A legtöbbjük azt követeli, számtalan változatban, hogy romboljuk le a fennállót valami jobbnak a nevében. De ha eszméje érdekében hullákon át, vérben kell gázolnia, akkor önnön lelkében eldöntheti, a maga lelkiismeretére vállalhatja a vérontást – persze, csak amennyire az eszme és annak méretei indokolják, ezt vegye figyelembe. Csakis ilyen értelemben beszélek a cikkemben a bűn jogáról (mert hiszen jogi kérdésből indultunk ki). Nyugalanságra egyébként nincs ok: a tömeg jóformán sohasem ismeri el ezt a jogukat, lefejezi vagy felakasztja őket, és helyesen, mert így tölti be konzervatív hivatását. Viszont későbbi nemzedékeiben ugyanez a tömeg piederzálra emeli a kivégzetteket, és leborul előttük. Az első tartja fenn és sokasítja az emberiséget, a második mozgatja, és viszi a cél felé. Mindkettőnek egyforma joga van az élethez, szóval én elismerem, hogy egyenlő erős a léthez való joguk – vive la guerre éternelle!* – persze csak amíg az Új Jeruzsálem el nem érkezik.

– Ön tehát mégis hisz az Új Jeruzsálemben?

* Éljen az örök háború!

– Hiszek - felelte Raszkolnyikov határozottan. Most mint egész hosszú szónoklata közben, a földre nézett, szőnyegnek egy kis foltját szemelte ki.

– És . . . Isteben is hisz? Bocsásson meg, hogy kíváncsiskodom.

– Hiszek – mondta újra és felpillantott.

– És Lázár feltámasztását is hiszi?

– Igen . . . Mért érdekli ez?

– Szó szerint hiszi?

– Szó szerint.

– Csak úgy kérdeztem. Érdekel. Ne vegye rossz néven. De térjünk vissza az előbbi kérdésre. . . Nem mindet akasztják fel ugye? Némelyik, ellenkezőleg . . .

– Még életében diadalmaskodik? Hogyne. Van aki megéri. És akkor . . .

– Ő maga akasztat?

– Ha kell. Sőt, többnyire így van. Nagyon találó a megjegyzése.

– Köszönöm, uram. De azt mondja meg, legyen szíves: hogy lehet megkülönböztetni azokat a bizonyos nemközönségeseket a közönségesektől? Van talán valami jel rajtuk, már amikor születnek? Azért kérdem, mert, ugye, kíváncsian volna pontosabban, hogy úgy mondjam, külsőleg is elhatárolni őket. Bocsássa meg a jószándékú gyakorlati ember érthető aggodalmaskodását, de nem lehetne például megkülönböztető ruhát bevezetni vagy esetleg valami bélyegféléjét? Mert ismerje el: ha tévedés történik, és az egyik fajtához tartozó egyén a másikhoz számítja magát, és kezd „átlépni” az akadályokon, mint ön olyan szerencsésen kifejezte, akkor, ugye. . .

– Ó, ez gyakran megesik. Ez a megjegyzése még élesebb elmére vall, mint az előbbi.

– Köszönöm . . .

– Ó, kérem. De gondolja meg, bíró úr, hogy csak az első fajtából való tévedhet, vagyis a közönséges ember, ahogy én, talán elég ügyetlenül, neveztem. Mert, noha engedelmességre született, a természet játékosága következtében – hiszen ez még a teheneknél is érvényesül –, sokan azt képzelik magukról, hogy ők vezetők, „rombolók”, és megpróbálnak valami újat dadogni, és ezt egészen őszintén teszik. Ugyanakkor pedig igen gyakran éppen ők nem ismerik fel, sőt, megvetik az igazán „újakat”, és elmaradtnak, alantas gondolkodásúnak minősítik. De szerintem ebben nincs különösebb veszedelem, és igazán kár emiatt aggódnia, mert az ilyenek sose jutnak messzire. Persze, nem árt néha megvesszőzni őket az elrugaszzkodásukért, és eszükbe idézni, hol a helyük, de többre nincs szükség. Még csak nem is kell másnak végrehajtania a büntetést, elintézik ők maguk, amilyen jámbor erkölcsűek, szívességből kiszolgáltatják egymásnak az ütlegeket, sőt, van, aki önnönmagát vesszőzi meg. A nyilvános vezeklés különféle módjait szab-

ják ki magukra – igen szép és épületes látvány ez, uram. Szóval, nincs miért nyugtalankodni. Ez a törvény is érvényesül.

– No, akkor legalább ezt illetően megnyugtatt valamennyire. Hanem azért van itt még más baj is, uram. Mondja, sok az olyan ember, akinek joga van gyilkolni? Olyan „nemközönséges”? Én voltaképpen kész vagyok meghajolni előttük, de ismerje el: csöppet se kellemes, ha nagyon sokan vannak. Nem igaz?

– Emiatt se fájjon a feje, bíró úr – folytatta ugyanolyan hangon Raszkolnyikov –, általában igen kevés olyan ember születik, akinek új eszméje támad, sőt, aki csak egy parányi újat is tudna mondani. Szinte csodálatos, milyen kevesen vannak! Csak egy világos előttem: hogy az emberek születésének rendjét, a különböző fajtákat és féleségeket a természet valamilyen törvénye igen határozottan és pontosan megszabja. Ezt a törvényt ma még nem ismerjük, persze, de én hiszem, hogy létezik, és akkor előbb-utóbb meg is ismerjük. A nagy tömeg, a nyersanyag arra való a világon, hogy végül, valamiféle erőfeszítés, bizonyos eddig még megfjejtetlen folyamat, a különböző fajták és féleségek keresztezése útján nagy nekifeszüléssel létrehozzon ezerből legalább egy féligmeddig önálló egyéniséget. Nagyobb önállóságú talán tízezer közül egy születik (persze csak hozzávetőleg, példának mondom), még nagyobb önállóságú százezer közül egy, míg zseniális emberek csak milliók, lángelmék pedig, akikben az emberi nem kiteljesedik, tán ezermilliók egymást követő sorából válnak ki a földön. Szóval, a retortába, ahol mindez végbemegy, én bele nem tekintettem, de okvetlenül van egy meghatározott törvény, kelt hogy legyen. Véletlenségről e tekintetben szó sem lehet.

– De hát mókáztok mind a ketten? – csattant fel Razumihin. – Ugratjátok egymást, vagy mi a csuda? Itt ülnek, és bolondot üznek egymásból. Rogya! Csak nem komolyan beszélsz?

Raszkolnyikov némán feléje fordította sápadt és most majdnem szomorú arcát. A néma, meggyötört arc mellett furcsán hatott Porfirij leplezetlen kötekedése, *udvariatlan* gunyorossága.

– Mert látod, barátom, ha csakugyan komolyan mondd, akkor . . . Abban igazad van persze, hogy a gondolat nem új, százszor is olvastuk és hallottuk, de ami csakugyan eredeti, valóban a tied benne, rémületemre éppen az, hogy szerinted *jó lelkiismerettel* lehet vért ontani, és ezt – már megbocsáss – valóságos fanatizmussal hangoztatod. Nyilván ez is a cikked fő gondolata. Márpedig ez a *jó lelkiismerettel* való vérontás az én szememben még szörnyűbb, mint az, amit a hatóság, a törvény szentesít . . .

– Tökéletesen igaz, még szörnyűbb – helyeselt Porfirij.

– Nem, barátom, itt eleresztetted a gyeplőt, ez kisiklás. Majd elolvasom. De ezt nem gondolhatod igazán . . . Elolvasom.

– A cikkemben nincs is így, ott csak célzok rá.

– Igen, igen – Porfirij tovább ütötte a vasat –, most már majdnem világos előttem, hogy gondolkodik ön a bűnről, de . . . bocsássa meg az akadémikusok számára (igazán restellem, hogy ennyit zaklatom), látja, az imént nagyon megnyugtatót a két emberfajta összecszereléséből eredő zavarokat illetően, de most megint csak aggasztanak bizonyos gyakorlati eshetőségek! Mondjuk, hogy valaki . . . egy férfi, egy ifjú . . . fejébe veszi, hogy ő Lükurgosz, vagy Mohamed . . . illetőleg, hogy az lesz belőle . . . és így hát gyerünk, lépünk át az akadályokon . . . Teszem azt, valami nagyobb hadművelet végrehajtására készül, és ahhoz pénz kell, nekilát tehát, hogy megszerezze a pénzt . . . Igaz?

Zamjotov felvihogott a sarokban. Raszkolnyikov még csak oda se pillantott.

– Igen, elismerem – felelte nyugodtan –, ilyen esetek szükségképpen lesznek. Kivált ostoba és hiú emberek kapják be a horgot, különösen a fiatalság.

– No látja! És mi lesz akkor?

– Lesz, ami lesz – mosolygott Raszkolnyikov. – Én erről nem tehetek. Így van, és így is marad. Ő azt mondta az előbb – és Razumihin felé intett a fejével –, hogy megengedem a vérontást. Hát aztán? A társadalom jól körülbástyázta magát: van Szibéria, börtön, vizsgálobír, kényszermunka . . . nem kell nyugtalankodni. Fogjátok meg a tolvajt!

– És ha megfogtuk?

– Akkor úgy kell neki!

– Milyen logikus! No de a lelkiismerete?

– Ahhoz kinek mi köze?

– Csak úgy emberieségből érdeklődöm.

– Akinek van lelkiismerete, szenvedjen, ha elismeri, hogy vétett. Ez még ráadás a kényszermunka tetejébe.

– És az igazán zseniálisak, akiknek joguk van ölni? – kérdezte homlokát ráncolva Razumihin. – Nekik még szenvedniük sem kell a kiontott vér miatt?

– *Kell?* Ennek a szónak itt semmi értelme. Itt nincs se engedély, se tilalom. Aki szánja az áldozatát szenvedjen. Nagy elme és mély érzés szenvedése, fájdalomra kötelez. Az igazán nagy emberek, azt hiszem, igen nagy fájdalmat hordoznak ezen a földön – tette hozzá hirtelen elmélázva, egészen más hangon.

Feltekintett, névtegen nézte őket, aztán elmosolyodott, és a sapkájáért nyúlt. Túlságosan nyugodt volt most ahhoz képest, ahogy beállított, és ezt érezte is. Mind felálltak.

– Engedjen meg, uram, ha összeszid is, ha megharagszik is, mégse állhatom meg – kezdte újra Porfirij Petrovics –, még egy kis kérdés... jelentéktelen kis ötlet (sokat zaklatom, magam is tudom), csupán csak azért, hogy el ne felejtsem...

– Kérem, halljuk azt a kis ötletet.

Raszkolnyikov várakozva, komolyan, sápadtan állt előtte.

– Nos uram . . . hogy is fejezzem ki a legügyesebben . . . játékos ötlet, amolyan pszichologizálás . . . Amikor ön a cikket írta, ugyebár . . . hehe . . . szinte lehetetlen, hogy önmagát is oda ne számította volna . . . legalább egy icipicikét . . . a „nemközönségesekhez”, akik újat tudnak mondani, az ön értelmezésében . . . ugye, hogy így van?

– Könnyen meglehet – felelte ő megvetően. Razumihin türelmetlen mozdulattal tett.

– Viszont, ha így van, akkor hát ön is rá tudná szólni magát . . . mondjuk súlyos csapások hatása alatt . . . szorult helyzetben . . . vagy az emberiség javának előmozdítása érdekében . . . hogy átlépjen az akadályokon . . . például öljön, raboljon? Nos?

A bíró urast megint hunyorított a bal szemével, és hangtalanul nevetett, pontosan úgy, mint az előbb.

– Ha megtenném, bizonyosan nem mesélném el önnek – felelte Raszkolnyikov kihívóan, gögös megvetéssel.

– Jó, jó, hiszen csak azért kérdem, hogy jobban megértsem a cikkét, kizárólag irodalmi szempontból . . .

– Pfüj, kicsoda arcátlan nyíltság!” – gondolta a diák undorodva.

– Engedje megjegyeznem – felelte szárazon –, hogy nem tartom magamat se Mohamednek, se Napóleonnak, sem más hozzájuk hasonlónak, így hát nem is adhatok önnek kielégítő felvilágosítást arról, hogy mit tennék az ő helyükben.

– Ugyan, kérem –, vágta rá szinte félelmesen bizalmas hangon Porfirij –, ki nem tarthatja magát ma Napóleonnak nálunk, Oroszthonban? – Ezúttal különösen feltűnő volt a hanghordozása.

– Vajon nem egy ilyen fiók-Napoleon verte agyon fejszéjével a múlt héten a mi Aljona Ivanovnákat is? – vetette oda a szegletéből Zamjotov.

Raszkolnyikov nem szólt, merőn, keményen nézett a bíróra.

Razumihin arca elsötétült. Már előbb is rémlett neki valami, és most haragosan nézett körül. Komoran hallgattak egy percig. Raszkolnyikov megfordult, és menni készült.

– Máris itt hagy? – kérdezte nyájasan Porfirij, és igen barátságosan kezet nyújtott. – Igazán örülök, hogy megismerhettem. Ami pedig a kérését illeti, csöppet se aggódjék, írja meg úgy, ahogyan mondtam . . . Vagy még jobb lesz, ha odajön hozzám . . . a napokban . . . Akár már holnap . . . tizenegykor bizonyosan benn leszek. Akkor mindent elintézünk, megbeszélünk. Talán mondhat is nekünk

egyet-mást . . . hiszen egyike azoknak, akik legutoljára jártak nála . . . – tette hozzá a legjámborabb arccal.

– Szóval hivatalosan ki akar hallgatni, annak rendje-módja szerint? – kérdezte élesen Raszkolnyikon.

– Ugyan már! Arra egyelőre semmi szükség. Félreértett. De látja, én egyetlen alkalmat se mulasztatok el és . . . az összes zálogtulajdonosokkal beszéltem már, jegyzőkönyvet is vettem fel a vallomásukról . . . ideje, hogy ön is, mint utolsó . . . Igaz is! – kiáltott fel, mint aki megőrül valaminek. – Jó hogy eszembe jut, majdnem elfelejtettem! – fordult Razumihinhez. – Mennyit rágtad a fületem a minap amiatt a Mikolaj miatt . . . Hát hiszen én is tudom, hogy ártatlan a fiú – itt Raszkolnyikovra nézett –, de hát mit tehettem? Még Mitykát is zaklatni kellett . . . Mert miről is van szó voltaképpen? . . . Amikor ön, uram, felment akkor a lépcsőn . . . engedje meg, nyolc óra tájban volt, igaz?

– Nyolckor, igen – felelte, de nyomban belényilallott, hogy ezt talán nem kellett volna mondania.

– Nos, amikor ön nyolc óraker felment a lépcsőn, nem látta véletlenül, hogy az első emeleti lakás nyitva van, és . . . emlékezzék csak vissza . . . nem látott ott két munkást? Vagy akárcsak egyet közölök? Ott mázoltak, nem vette észre őket? Roppant fontos volna az ő szempontjukból.

– Mázolókat? Nem, nem láttam – felelte lassan, mintegy emlékezetében kutatva. Egész valóját megfeszítette ebben a pillanatban, kínosan erőlködött, hogy villámgyorsan kitalálja, hol a kelepce, és rögtön áttekintsen mindent. – Nem, nem láttam ott nyitott lakást, nem vettem észre. Ellenben a harmadik emeleten (most már tisztán látta a kelepcecét és diadalmaskodott) ott, emlékszem, valami hivatalnok hurcolkodott éppen, Aljona Ivanovna lakásával szemközt . . . Igen, erre tisztán emlékszem . . . katonák cipeltek egy díványt, engem odanyomtak a falhoz . . . De mázolókat? Nem, arra nem emlékszem, hogy mázolókat láttam volna, és nyitott ajtó se volt, azt hiszem . . . nem, nem volt.

– De hát mit akarsz, nem értem? – szólalt meg Razumihin, és látszott, hogy erősen töri a fejét. – Hiszen a mázolókat a gyilkosság napján dolgoztak abban a lakásban, ő pedig két nappal előbb járt ott. Mért kérdezted ezt?

– Ejnye! Összezavarom a dolgot! – Porfirij a homlokára ütött. – Ördög vigye, még megbolondít ez az ügy – és mintegy bocsánatkérően fordult Raszkolnyikovhoz. – Látja, annyira fontos volna megtudnunk, hogy látta-e valaki őket ott, nyolc óraker. Most hirtelenében azt hittem, hogy ön megmondhatná. Belezavarodtam.

– Jobban meg kell gondolni – róttá meg mogorván Razumihin.

Az utolsó szavak már az előszobában hangzottak el, a bíró udvariasan az ajtóig kísérte őket. Komoran, sötét arccal mentek le az utcára. Néhány percig egyikük se szólt. Raszkolnyikov nagyot sóhajtott.

A rendíthetetlen ólomkatona

Volt egyszer huszonöt ólomkatona, egytestvér valamennyi, mert ugyanaból az ócska ólomkanálból, öntötték mindegyiket. Puskájuk a kézben, szemük egyenesen előretekint, piros-kék egyenruhájuk pompázó szép. Amikor kinyitották a dobozt, amelyben feküdtek, meghallották az első szót ebből a világból: „Ólomkatonák!” Ezt egy kisfiú kiáltotta és boldogan tapsolt. Születésnapjára kapta az ólomkatonákat. Sorbaállította őket az asztalon. Egyik katona szakasztott mása volt a társának, csak a huszonötödik különbözött valamennyire a többitől: fél lába volt, mert őt öntötték utolsónak, s két lábra már nem futotta az ólomból. De fél lábán is éppen olyan szilárdan állott, mint társai a két lábukon. Mégis éppen ez az egy volt az, akinek különösen fordult az élete.

Az asztalon, ahol az ólomkatonákat fölállították, sok más játék is volt, de valamennyi közt a legszembeűnőbb egy takaros kis papírmásé-kastély. Apró ablakain egyenest a termeibe lehetett látni. Előtte parányi fák szegélyeztek egy tükördarabkát, amely tavat akart ábrázolni. Viasz-hattyúk úsztak a tavon és vízszatükörözöttek benne. Minden takaros és csinos volt a kastélyban, de a legtakarosabb mégis a tárt kastélykapuban álló kis teremts volt. Őt is csak papírból ragasztották, de szoknyáját a legfinomabb gyolcsból varrták, vállát keskeny kék pántlika fődte – ez volt a ruhadereka -, a mellén pedig egy nagy aranycsillámrózsa tündökölt, akkora, mint a kis hölgy arca. A papírhölgyecske táncosnő volt; két karját kitérte, egyik lábát pedig olyan magasra nyújtotta, hogy az ólomkatona nem is látta és azt gondolta, hogy féllábú, mint ő maga.

„Ez volna még csak nekem való feleség! – gondolta – bár túlságosan előkelő, lám, kastélyban lakik! Nekem csak egy skatulya a házam, abban is huszonötödmagammal szorongok, oda nem vihetem. Hanem azért mégiscsak meg kell ismerkednem vele!” Azzal lefeküdt, egész hosszában, egy tubákosszelence mögé, innen jól szemügyre vehette a finom hölgyecskét, aki fél lábon álldogálva sem veszítette el egyensúlyát.

Este lett, a többi ólomkatona bevonult skatulya-házába, nyugovóra tért a háznép is. Most a játékok keltek életre, s végre maguk is játszhattak: hol az ollót meg rabló-pandúrt játszottak, bált rendeztek. Az ólomkatonák izgatottan dörömböltek skatulyaházuk falán: ők is szerettek volna játszani, de nem tudták fölemelni a skatulya födelét. A diótörő bukfenceket hányt, a palavessző csikorogva sza-

ladgált a táblán: olyan láрма kerekedett, hogy a kanári fölébredt a kalitkájában és énekbe kezdett, méghozzá versben. Ketten voltak csak, akik nem mozdultak a helyükről: az ólomkatona meg a kis táncosnő, aki fél lába hegyén egyenesen állott s két karját a magasba tárta éppúgy, mint addig; a katona is éppolyan rendíthetetlenül állt a fél lábán s nem vette le a szemét a táncosnőről.

De tizenkettőt vert az óra és hopp! – fölpattant a tubákosszelence fődele, de nem tubák volt benne, nem bizonyos, hanem egy fekete ördögfiók, mert amit tubákosszelencének gondoltunk, az bűvös doboz volt.

– Hallod-e, te ólomkatona! – szólította meg az ördögfiók. – Minek mereszted a szemed olyanra, aki ügyet se vet rád?

Az ólomkatona úgy tett, mintha nem hallotta volna.

– No, várjuk meg a holnapot! – mondta az ördögfiók.

Reggel, amikor a gyerekek fölkeltek, az ólomkatonát az ablakpárkányra állították. Az ördögfiók műve volt-e, vagy a szélé: egyszer csak kivágódott az ablaktábla, s az ólomkatona hanyatt-homlok zuhant lefelé a harmadik emeletről. Rettenetes utazás volt. Fejjel zuhant az utcakőre, csákJója meg a szuronya hegye két macskakő közé szorult, fél lába az égnek meredt.

A kisfiú rögtön leszaladt a szolgálóval, hogy megkeresse. Ott topogtak a közelében, mégse vették észre. Ha az ólomkatona elkiáltja magát: „Itt vagyok!”, biztosan meghallották volna, de a katona nem tartotta illendőnek a kiabálást, mert egyenruhában volt.

Megeredt az eső, egyre sűrűbben kopogott, valóságos felhőszakadás támadt; amikor kisütött a nap, két utcagyerek futott el arra.

– Odanézz! – kiáltotta az egyik. – Egy ólomkatona! Fölveszem, megcsónakáztatjuk.

Újságpapirosból csónakot hajtogattak, beleültették a közepébe az ólomkatonát, s az már röpült is lefelé az utcacsatornán; a két gyerek tapsolva futott mellette. Irgalmas Isten! mekkora hullámok csapkodtak a csatornában, s micsoda erős sodra volt a víznek! Persze, mert nagy eső volt. Táncolt, himbálózott a papírcsónak, forgott is, olyan sebesen, hogy az ólomkatona beleremegett, de azért csak állt rendületlenül, arcizma se rándult, szemét előreszőgezte és keményen markolta a puskáját.

Aztán egyszer csak egy hosszú csatornahíd alá ért vele a papírcsónak. Olyan sötét volt körülötte, mint nemrég a skatulyában.

„Ugyan hová érek? – töprengett magában. – Ez biztosan az ördögfiók műve. Legalább a hölgyecske itt ülhetne mellettem, akkor nem bánám, ha még egyszer ilyen sötét volna!”

Egy hatalmas vízipatkány bukott föl mellette; itt lakott a híd alatt, a csatornában.

– Van útleveled? – kérdezte a katonától. – Ide az útlevelem!

Az ólomkatona hallgatott, csak a puskáját markolta még keményebben.

Továbbbröppült a csónak és a vízipatkány utánairamodott. Huh! hogyan vicsorgatta a fogait! Előrekiáltotta a forgácsnak meg a szalmaszálnak:

– Tartóztassátok föl! Tartóztassátok föl! Nem fizetett vámot! Nem mutatta meg az útlevelét!

De a víz sodra egyre erősebb lett; az ólomkatona már-már kiért a híd alól, oda, ahol az Isten napját megpillanthatta volna, de ott szörnyű zúgást-morgást hallott, olyat, ami a legbátrabb embert is halálra rémítette volna. Mert képzeljétek csak: a híd túlsó oldalán a csatorna vize a nagy gyűjtőcsatornába zuhogott bele; egy ólomkatonának ez éppen olyan kockázatos utazás, mint nekünk egy roppant vízesésen lehajózni.

A csónak már olyan közel volt a vízeséshez, hogy az ólomkatona nem tartotta vissza. Már sodorta is lefelé a víz; a szegény ólomkatona erősen megvetette a lábát, ahogy csak bírta, nem vetheti senki a szemére, hogy arcizma is rándult volna. A csónak hármat-négyet fordult maga körül; színiültig megtelt vízzel és süllyedni kezdett. Az ólomkatona már nyakig állt a vízben, egyre jobban süllyedt a csónak, már a papírja is szétázott, már átcsapott a víz az ólomkatona fején. A szegény katona akkor a szép kis táncosnőre gondolt, akit soha többé nem láthat, s egy régi dal csendült a fülébe:

Isten áldjon, jó vitéz,
halálba mégy, halálba!

Kettészakadt a papír, a katona kibukott a csónakból, s a következő pillanatban elnyelte egy nagy hal.

Ó, milyen sötétség volt a hal gyomrában! S még félelmetesebb, mint a csatornahíd alatt. A hely is szűk volt, mozdulni is alig tudott a katona. De azért fekéiben is rendíthetetlenül markolta a puskáját.

A nagy hal ide-oda úszkált; rettenetes volt, ahogy cikázott a vízben. Egyszer csak elcsöndesedett; az ólomkatona szeme előtt mintha villámfény lobbant volna: ragyogott körülötte a nap, s valaki hangosan kiáltotta:

– Az ólomkatona!

A nagy halat kifogták, piacra vitték, s ott eladták – így került a konyhára, ahol a szakácsnő a nagykéssel fölhasította. Két ujja közé csipentette a katonát, s bevitte a szobába. Mindenki látni akarta a világjárót, aki még hal gyomrában is utazgatott. De az ólomkatonának nem szállt a fejébe a dicsőség. Az asztalra állították, hát – furcsa dolgok esnek meg a világban! Ugyanabban a szobában lelte

magát, ahol valamikor meglátta a napvilágot; ugyanazokat a gyerekeket, ugyanazokat a játékokat látta maga körül. Ott volt a kis papírkastély is, kapujában most is ott állt fél lábán a takaros kis táncosnő, másik lába a magasban – ő is rendíthetetlen maradt. Ez úgy meghatotta az ólomkatonát, hogy hajszáj választotta el a sírástól, már-már kicsordultak szeméből az ólomkönyvek. De a sírás mégsem illett volna hozzá. Csak nézte a táncosnőt, a táncosnő meg őt, de szót nem váltottak.

Az egyik kisfiú most, se szó, se beszéd, fölkapta az ólomkatonát és behajította a kályhába. Senki sem tudta, hogy mért tette. Biztosan a tubákosszelencében lakó ördögfiók műve volt ez is.

Az ólomkatona ott állt a tűz vörös fényében és kibírhatatlan forróságot érzett, de nem tudta, a kályha tüze hevíti-e, vagy a szerelemé. A piros-kék festék is lepattozott róla; a viszontagságos utazástól-e, vagy az emésztő szomorúságtól, azt sem tudta. A táncosnőt nézte, a táncosnő meg őt. A katona egyszer csak érezte, hogy olvad, de csak állt rendíthetetlenül, s keményen markolta a puskáját. Akkor kicsapódott egy ajtó, a léghuzat fölkapta a kis táncosnőt, s az, mint egy lenge tündér, beröppent a kályha nyitott ajtaján a katona mellé, lobbant egyet, s vége volt. A katona akkor zsugorodni kezdett, kicsi ólomgomolyaggá olvadt, s másnap, amikor a szolgáló kiszedte a kályhából a hamut, egy kis ólomszívet talált benne – ennyi maradt a katonából. A táncosnőből nem maradt más, mint az aranycsillámrózsa, az is szénfeketére perzselődött.

A rút kiskacsa

De szép is volt azon a nyáron a határ! Sárgultak a búzatáblák, a zab még zölden bólogott, a kaszálókon petrencékbe hordták a szénát; piroslábú gólyák lépdeltek méltóságosan a réteken és egyiptomi nyelven kerepeltek – ez volt az anyanyelvük. A gabonaföldeket, kaszálókat sűrű erdők övezték, s az erdők ólén mélyvizű tavak csillogtak. Szép volt, nagyon szép volt a határ!

Mély árkokkal körülszegett, régi udvarház melengette öreg falait a napsütésben. Környékét fölverte a lapu, falai tövétől az árkok széléig kedvükre nőttek terpeszkedtek az óriási lapulevelek; egy-egy magasabb bokor alatt kényelmesen megállhatott volna egy kisgyerek. Ez a zöld sűrű valóságos rengeteg erdő volt annak a kacsának, amelyik itt ült a fészken, hogy tojásait kiköltse. Sokáig kellett melengetni a tojásokat, s a kacsa sokat unatkozott: vendég ritkán vetődött el hozzá, a társai meg az árkok vizében bukdácsoltak, nem szívesen totyogtak ki a szárazra, hogy a világ folyásáról társalogjanak vele a lapulevelek alatt.

Egy nap aztán föl pattant az első tojásbéj, utána a második, s a többi. „Síp-síp!” – örültek ennek a világnak a fiókák, s kigombolyodtak a tojásból, mint megannyi megelevenedett tojássárgája.

– Háp-háp! – az öreg kacska csak annyit mondott. A kiskacsák ott nyüzsögtek körülötte, kíváncsian nézték a lapulevelek zöld sűrűjét, s az anyjuk hagyta, mert a zöld szín jót tesz a szemnek.

– Ó, micsoda óriási nagy a világ! – álmélkodtak a kicsinyek; persze itt már másképp érezték magukat, mint benn, a szűk tojásban.

– Azt hiszitek, ez az egész világ? – kérdezte az anyjuk. – A kert túlsó fele is hozzátartozik, de még a pap földje is. De ott még én se jártam. No, megvagytok-e valamennyien? – Kinyújtotta a nyakát és végignézett a kis seregen. – Dehogy vagytok, hiszen lám, a legnagyobb tojás még ott hever a fészekben. Jaj, meddig melengessem még? Most már igazán unom! – De mit tehetett, visszaült a tojásra.

– Hogy vagyunk, szomszédasszony? – kérdezte egy öreg kacska, aki látogatóba jött hozzá.

– Annyi bajom van ezzel az egy tojással – panaszkodott a kacska. Nem győzöm kivárni, hogy felpattanjon. Hanem nézd meg a többit! Soha életemben nem láttam külön kiskacsákat. Egytől egyig arra a semmirekellő apjukra ütöttek. Még csak el se jött hozzám.

– Had látom azt a csökönyös tojást! – mondta a kacsanéne. – Alighanem pulykatozás, nekem elhíheded! Én tudom, mert egyszer én is megjártam. Pulykatozásokat költöttem ki, s mennyit vesződtem a kicsinyekkel! Mert a pulyka mind retteg a víztől. Nem mentek azok a vízbe, se szépszóra, se parancsra! Mutasd csak azt a tojást! Hát ez bizony pulykatozás! Hagyd csak itt a fészekben, s inkább a többit tanítsd úszni.

– Még elüldögélek rajta egy kicsit – mondta a kacska –, most már nem hagyom itt, ha már ennyit melengettem.

– Ahogy tetszik! – mondta az öreg kacsanéne, azzal eltotyogott.

Végre-végre meg pattant a nagy tojás héja. – Pip, pip! – sipogta a fióka, és kikászolódtott a nagyvilágra. Milyen rút volt a szegény és milyen nagy! Az anyja jól szemügyre vette. „Igen nagy ez kacsának – gondolta magában. – Egészen más, mint a többi. Kispulyka volna? Majd elválík mindjárt, gyertünk csak a vízhez! Úszni kell, ha másképp nem, hát magam lököm bele!”

Verőfényes, szép idő volt másnap, a lapulevelek közé betűzött a napfény. A kacska lerándult kicsinyeivel a vizesárok partjára. Zsupsz! Már bele is csobbant a vízbe. A kiskacsáknak nem kellett sok biztatás, vígan loccsantak utána; a víz öszszecsapott a fejük fölött, de nyomban fölbukkantak és úgy úsztak, hogy gyönyö-

rőség volt nézni: a lábuk magától gyúrta a vizet; mind jól érezte magát benne. És a rút kiskacsa is ott lubickolt közöttük.

– Mégsem pulykafi ez – mondta a kacsa –, lám, milyen pompásan evez és milyen szépen tartja a nyakát! Hiába, az én vérem! Ha jobban megnézem, egészen takaros formájú. Háp-háp! Gyertek hát, hadd mutatom meg nektek a világot! Be kell mutatkoznotok a réceudvarnak, de mindig mellettem maradjatok, nehogy rátok taposson valaki. Különösen pedig a macskától óvakodjatok!

Elvezette hát őket a réceudvarba. Ott éppen hangos csetepaté volt: két récecsalád összemarakodott egy halfejen, amit végül is a macska kaparintott meg.

– Látjátok, ilyen a világ sora! – mondta oktatón a kacsa, és megvakarta a csőre tövét, mert maga is nagyon megkívánta a halfejet. – No, szedjétek a lábatoikat, menjetek oda ahhoz az öreg kacsahölgyhöz és hajoljatok meg szépen előtte. Ő a legelőkelőbb az egész udvarban: spanyol származású, azért olyan kövér, s nézzétek, piros rongyot visel a lába szárán. Ez rendkívül nagy kitüntetés, nem is kívánhat többet egy kacsa; azt jelenti, hogy vigyáznak rá, azt akarják, hogy ember, állat mind megismerje. Sipogjatok neki illedelmesen, s a lábatok fejét kifelé rakjátok! A jólnevelt kis kacsa nem rakosgatja csámpásan a lábát, úgy jár, ahogy a szüleitől tanulta, így ni! Hajszatok szépen fejet és mondjátok: „Síp!”

A kicsinyek szót is fogadtak; az udvar népe mind őket szemlélgette, aztán megmondták, amit gondoltak: – Még ez hiányzott! Nem vagyunk elegenden, most ezek is a nyakunkra jönnek! Hát az meg miféle, az a rút jószág? Ezt már nem tűrhetjük! – Egy kacsa mindjárt neki is ugrott és megcsípte a nyakát.

– Ugyan, hagyjátok! – védte az anyja. – Nem vét ez senkinek!

– De nagyobb, mint más becsületes kiskacsa, és rút is! Ezért bizony verést érdemel! – kiáltotta az indulatos kacsa.

– Olyan szép a többi fiókád! – mondta a piroskapcás kacsahölgy. – Takarosak és jónövésűek. Csak ez az egy ilyen szerencsétlen formájú. A legjobb volna, ha újra kikölnénéd.

– Azt nem lehet, kegyelmes asszonyom – felelte a fiókák anyja. Rút kis jószág, az igaz, de jólelkű teremtés, úszni meg éppen úgy úszik, mint akármelyik, sőt, bátor vagyok kijelenteni, hogy még különbül. Remélem, majd kikupálódik, vagy kisebb lesz idővel; túlságosan sokáig kuporgott a tojásban, azért ilyen formátlan. – Csőrével egyenesre igazította a rút kiskacsa nyakát és anyai gonddal rendezgette a pihéit. – Különben is gácsér – folytatta –, hát nem olyan fontos, hogy szép legyen. Erős legény lesz, úgy nézem, megállja majd a helyét az életben.

– A többi kicsinyed takaros – mondta kegyesen az előkelő kacsa. – Éreztétek hát otthonosan magatokat és ha véletlenül halfejet találtok, elhozhatjátok nekem.

De a szegény kiskacsát, amelyik utolsónak bújt ki a tojásból, szünetlen csípték, rúgták, tépázták és csúfolták a többiek, nemcsak a kacsák, de még a tyúkok is. „Túlságosan nagy!” – vélte mindenki; a pulykakakas meg, aki sarkantyúval jött a világra és legalábbis császárnak képzelte magát, földuzmaszkodott, mint egy dagadó vitorla, nekirontott a rút kiskacsának és olyan dühösen hurukkolt, hogy belekékült a vörös bőrlibernyege. A szegény kiskacsa azt se tudta, hová legyen ijedtében, de meg búsul is, amiért olyan rút, hogy az egész baromfiudvar őt csúfolja.

Így telt el élete első napja. A többi még keservesebb lett. A szegény kiskacsát mindenki üldözte, még a tulajdon testvérei sem állhatták, s ha szóltak hozzá, csak így: – Bárcsak elvinne a macska, te utálatos szerzet! – Az anyja se volt jobb hozzá: – Ó, csak már ne látnálak! – A kacsák csípték, a tyúkok vágták, még a szorgáló is rúgott rajta egyet, valahányszor etette az aprójószágot.

Egy nap aztán nem bírta tovább a szerencsétlen kiskacsa, nekifutott a világnak, s átröppent a kerítésen. A kerten túl, a bokrosban, ijedten rebbentek szét közeledtére az apró madarak. „Még ők is megrémülnek tőlem, olyan rút vagyok” – gondolta a szegény kiskacsa, és szégyenletében lesütötte a szemét, de azért csak szaladt tovább. Így ért el egy sűrű nádasba, ahol vadkacsák tanyáztak. Meghúzódtott a nád között és elcsigázottan pihent egész éjszaka. Nagyon fájt a szíve.

Reggel, mielőtt a vadkacsák szárnyrakeltek volna, jól szemügyre vették az idegent.

– Hát te miféle szerzet vagy? – kérdezték tőle; a kiskacsa jobbra-balra köszöngtetett, illedelmesen, ahogy az anyja tanította.

– Fertelmesen rút vagy! – mondták meg kereken a vadkacsák. – Szerencséd, hogy nekünk mindegy. Csak nehogy beházasodj a családunkba!

Szegény, rút kiskacsának esze ágában sem volt házasodni, beírte annyival, hogy tanyát verhetett a nád között s ihatott a láp vizéből.

Már két napja tanyázott a nádasban, amikor elébeállt két vadgácsér; nemrég bújhattak ki a tojásból, mert igen hetyke legények voltak.

– Idesüss, pajtás! – szólították meg a rút kiskacsát. – Olyan csúf vagy, hogy szinte tetszel nekünk! Állj be közénk, vándorolj velünk. Nem messze innen van egy másik nádas, ahol szemrevaló kis vadlibuskák lubickolnak. Kisasszony valamennyi, s olyan szépen tudják mondani: „Gá-gá-gá!” Ott talán szerencséd akadhat, ha még olyan csúnya vagy is!

– Dirr! Durr! – dördült valahol a közelükben, s a két hetyke kisgácsér holtan fordult bele a vízbe; pirosra festették a vérükkel. – Dirr! Durr! – hangzott újra, s a vadludak népes csapatban menekültek föl a magasba. Aztán újra eldőrdült a rémséges hang. Vadászat volt a vidéken; a vadászok körülcserkészték a nádast,

néhányan meg lesből löttek, a víz fölé hajló fűzek ágai közül. Felhőkben gomolygott a lőpor kék füstje, megakadt a sűrű lomb között, aztán ráterpedt a vízre; vizslák caplattak az iszapban, törték a nádat, a sást, szimatoltak. A szegény kiskacsa iszonyúan megijed, rémülten forgatta a fejét, s éppen a szárnya alá akarta dugni, amikor egy irdatlan nagy kutya termett előtte. Hosszan lógatta vörös nyelvét, rémítően villogtatta a szemét, az ínyét felhúzta; már- már fogai közé ragadta a kiskacsát. De aztán, mintha hirtelen mást gondolt volna, megfordult és otthagya.

– Ó, hála Istennek! – lélegzett föl a kiskacsa. – Ügylátszik, olyan rút vagyok, hogy még a kutya is átall a fogai közé kapni.

Most már megnyugodott, nem moccant, míg a feje fölött sörét kaszálta a nádat és lövések döreje verte föl a vidéket.

Csak estefelé ültek el a félelmetes hangok. A szegény kiskacsa még mindig nem mert mozdulni, órákig gubbasztott a nád sűrűjében, míg végre előmerészkedett. Akkor aztán futásnak eredt, ahogy csak a lába bírta, menekült a nádasból. Nekivágott a réteknek-mezőknek, de olyan vihar érte utol, hogy alig bírt vánszorogni.

Estére mégis elért egy rozszant kis parasztházikóhoz. Olyan volt az a kis ház, hogy a falai csak azért álltak, mert még nem tudták elhatározni, merre dőljenek. Úgy dühöngött a szél, hogy a kiskacsa leülte a farkára, s a földhöz támaszkodott, nehogy elröpítse a vihar. Ahogy ott várta a szél szelődülését, elnézte a rozszant viskót: látta, hogy az ajtaja kifordult az egyik sarokvasból, s a résen éppen besurranhatna a házba. Úgy is tett.

A rozoga házikóban egy öreganyó éledgelt kandúrjával meg tyúkjával. A kandúrnak – akit az anyóka fiacskámnak nevezett – sokféle tudománya volt: föl tudta görbíteni a hátát, tudott dorombolni; még szikrát hányni is, ha visszajáról simogatták a hátát. A tyúk csak arról volt nevezetes, hogy kurta kis lába volt, s ezért az anyóka kurta lábú tyúkokscámnak becézgette. Igaz, ennek is volt egy tudománya: szép nagy tojásokat tojott; az anyóka úgy szerette, hogy édes gyermekét se szerethette volna jobban.

A háznép csak reggel vette észre a kis jövevényt. A macska hangos dorombolással, a tyúk meg kárálással jelezte, hogy idegen van a házban.

– Mi az? – tekingetett körül az anyóka. Aztán meglátta a kiskacsát, de mert gyöngye volt a szeme, úgy látta, hogy egy szép hizott kacsát tévedt a házába. – Ez aztán a szerencse! – örvendezett. – Most majd lesz kacsatójas a háznál. Ha ugyan nem gácsér. No, majd megtudjuk.

Három hétig leste a kiskacsát, de az bizony nem tojott. A házban a kandúr volt az úr, a tyúk meg a gazdasszony, s az volt a szavuk járása: „Mi ketten, meg a világ másik fele!” Mert hát azt hitték, hogy ők a világ egyik fele, mégpedig a

jobbik. A kiskacsa úgy vélte, hogy nem egészen ez az igazság, de a tyúk mindig letorkolta:

– Tudsz tojni?

– Azt bizony nem!

– Akkor fogd be a csőrödöt.

A kandúr meg azt kérdezte tőle:

– Föl tudod-e görbíteni a hátadat? Tudsz-e dorombolni meg szikrát hányni?

– Bizony azt sem!

– Akkor ne ellenkezz az okosabbakkal!

A kiskacsa hát behúzódott a sarokba, és ott búslakodott. Maga sem tudta, mi ütött belé: egy napon igen megkívánta a friss levegőt meg a napfényt; víz után vágyakozott, úszni szeretett volna. Addig-addig sóvárgott, míg végül kiöntötte szívét a tyúknak.

– Mi bajod? – ámult el a tyúk. – Már belehibbantál a semmittevésbe! Tojjál tojást, vagy tanulj meg dorombolni, meglátod, kigyógyulsz a bolondságaidból!

– De mikor olyan nagyszerű úszni! – áhítózott a kiskacsa. – Milyen felséges érzés, amikor a víz összecsap a fejem fölött, aztán újra fölbukkanok!

– Nagy élvezet lehet, mondhatom! – mondta kicsinylőn a tyúk. – Alighanem megháborodtál. Kérdezd csak meg a kandúrt, ő a legokosabb állat a világon. Kérdezd meg, szeret-e úszkálni, vízben lubickolni? Magamról nem is beszéllek, de kérdezd meg az úrmönket, az anyókát, akinél aztán csakugyan nincs okosabb a földön, örömet lelné-e az úszkálásban, meg hogy a hullámok összecsapjanak a feje fölött?

– Nem, ti nem érthettek meg engem! – sóhajtotta a kiskacsa.

– Ki ért meg akkor, ha mi sem? Talán okosabbnak képezed magad a kandúrnál meg az anyókánál, hogy magamról ne is beszéljek? Verd ki a fejedből ezeket az ostobaságokat, s köszönd meg a teremtődnek, hogy ilyen jó helyre vezért! Itt meleg szobád van s olyan társaságod, hogy elég bölcsességet tanulhatsz. De te hetet-havat összehordasz, mondhatom, nem könnyű boldogulni veled! Nekem elhiheted, hogy jóakaród vagyok; megmondom az igazságot, ha neked rosszszul esik is. Ilyen az igazi jó barát. Hát igyekezz, tanulj meg tojást tojni, szikrát hányni, vagy legalább dorombolni!

– Inkább kimennék a messizi világba – mondta sóvárogva a kiskacsa.

– Hát csak erédj, ha nincs maradásod! – mérgesedett meg a tyúk.

Neki is vágott a kiskacsa a messizi világnak; sok vizen úszkált, kedvére bukdácsolhatott, a többi állat békében hagyta, mert olyan igen rút volt.

Megérkezett az ősz, csupa rozsdá meg arany lett az erdő, szél markolta a levelekbe és megforgatta őket a levegőben. Odafönn a magasban egyre hidegebb

lett, jégzemek, hópihék nehezítették a szürke felhőket, s egy palánk tetején gyászosan hangon kiáltotta egy holló: „Kár! Kár!” Aki hallotta, végigszaladt a hideg a hátán. Komor lett a messizi világ a szegény kiskacsa körül.

Egy este csodálatos színekben bukott le a nap, s a rózsás fényben egy sereg pompás, nagy madár szállt fölt egy bokrosból. A kiskacsa még sohasem látott efféle madarakat: ragyogó fehér volt a tolluk, a nyakuk karcsú és szépen ívelő – hattyúk voltak. Különös volt a hangjuk is, az is, ahogy meglendítették karcsú szárnyukat és szálltak hideg ég alól meleg ég alá, tengerek partjára. Magasan repültek, igen magasan, s a rút kiskacsát különös érzés járta át, szédelegve forgott a vízben, nyakát nyújtogatta a pompás madarak után, s felrikoltott, de olyan furcsa hangon, hogy maga is megrémült tőle.

Nem tudott másra gondolni, csak a ragyogó tollú, boldog madárseregre; amikor eltűntek a szeme elől, lebukott a mélybe, s amikor felmerült, egészen különös érzések kerítették hatalmukba. A nevüket sem tudta azoknak a madaraknak, azt se sejtette, hová röpültek, mégis úgy megszerette őket, mint még senki a világon. Nem irigyelte őket, hogy is vágyakozhatott volna arra, hogy hasonló legyen hozzájuk! Hiszen azzal is beérte volna a szegény, rút kiskacsa, ha a baromfiudvar népe megtűri!

Aztán lehullott a hó, beköszöntött a hideg-hideg tél. A kiskacsának szakadatlan úszkálnia kellett, hogy be ne fagyjon körülötte a víz, de a lék, ahol úszkált, minden éjjel keskenyebb lett. Olyan kemény hideg volt, hogy a jég ropogott, mint az üveg, s a kiskacsa már a lábával törögette a lék vékony jéghátyáját. A végén minden ereje elhagyta, s belefagyott a jégbe.

Másnap reggel egy paraszt ment arra, meglátta, fabocskorával föltörte a jéget és hazavitte a kiskacsát a feleségének. Ott a melegen aztán feléledt a dermedt kis jószág.

A gyerekek játszani akartak vele, de a kiskacsa azt hitte, hogy ők is bántani akarják, riadtan fölroppent, de egyenesen a tejes köcsögbe esett és szétloccsantotta belőle a tejet. Az asszony sápítózott, összezecsapta a kezét; a kiskacsa akkor a vajasbödönbe röpült ijedtében, onnan a lisztes szuszékba, s újra ki. Ó, Istenem, milyen tépázottan került elő! Az asszony mérgesen vágta utána a piszkavasat, a gyerekek egymás hegyén-hátán rohantak, hogy megfogják, kacagtak és visongtak; szerencse, hogy az ajtó nyitva volt s a szerencsétlen kiskacsa kimenekülhetett a bokrok alá, a frissen esett hóba. Ott kimerülten leroskadt.

Nagyon szívfájdító volna elmondani, mennyi ínség meg nyomorúság jutott azon a kemény télen a szegény rút kiskacsának!

Aztán végre kisütött a jó meleg nap, pacsirta szántotta az eget – tavasz volt! A kiskacsa ott feküdt a nád között, ahol tanyát vert.

Egyszerre csak kiterjesztette a szárnyát és suhogva fellendült a magasba – repült! Még magához sem tért, egy pompázó kertben találta magát, ahol almafák virultak, orgonabokrok illatoztak, s hosszú zöld ágaikat kanyargó patak vize fölé nyújtották. Milyen szép, milyen üde volt itt a tavasz!

A vízrehajló ágak közül három gyönyörű hatyú siklott elő; hófehér tolluk halkán zizegett, s könnyedén ringatóztak a patakban. A rút kiskacsa tudta már a pompás madarak nevét, s most nagyon megsajdult a szíve.

– Leszállok közétek, királyi madarak! Azt se bánom, ha halálra vagdaltok, amiért ilyen rút létemre közétek merészkedem! Inkább ti öljetek meg, mint kacsák csípjenek, tyúkók vágjanak, szolgáló rugdosson, vagy a kegyetlen tél végezzen velem! – Azzal letelepedett a patak vizére, s a hatyúk felé úszott. Azok észreveték és sietve siklottak elébe. – Csak öljetek meg! – mondta a szegény kiskacsa, és fejét a víztükörre hajtotta, úgy várta a halált. De mit pillantott meg a tiszta vízben? Nem a hajdani idomtalan, szürke tollú, rút kiskacsa képét, hanem egy pompás, gyönyörű hatyúét – tulajdon képe mását!

Ha valaki hatyútojásból kel ki, hatyú marad, ha baromfinép között nevelődik is!

Most már örült a hatyú, hogy annyi bajt és nyomorúságot ért; így tudta igazán értékelni a boldogságot. Hatyútársai körébe gyűltak, gyöngéden simogatták csőrükkel.

Gyerekek szaladtak a kertbe, morzsát meg búzát vetettek a vízbe, s a legkisebbik így kiáltott fel:

– Nézzétek, új hatyú! – És a többiek vele örvendeztek: – Új hatyú érkezett!

Tapsoltak, ugráltak örömben, futottak apjukért, anyjukért, fehér kenyeret meg kalácsot szórtak a vízbe és azt hajtogatták:

– Ez a legszebbik, ez az új. Olyan fiatal és olyan gyönyörűek a hófehér tollai! És az öreg hatyúk fejet hajtottak a hajdani rút kiskacsa előtt.

A fiatal hatyú azt se tudta, hová legyen a nagy megtiszteltetéstől. Fejét a szárnya alá dugta, úgy megszegyenítette a dicséret. Boldog volt, nagyon boldog; de mégsem fuvalkodott fel, mert a jó szív sohasem kevély. Arra gondolt, mennyi üldözték és csúfolták, most pedig mindenki a szépséges madarak legszebbikének mondja. Az orgonabokor ágai lehajoltak hozzá, megsimogatták; melegen, nyájasan sütött a tavaszi nap, s a fiatal hatyú szíve csordultig telt örömmel. Megrázta finom tollait, karcsú nyakát magasra emelte, s forró hálával mondta:

– Álmodni sem mertem volna ennyi boldogságról, amikor még rút kiskacsa voltam!

A véradó

Z. hegyvidéki község harminchét esztendő s hentes- és mészáros mestere 197... XI. ig-én a „városba” utazott – a falusiak a községükhöz legközelebb eső nagyobb helységet nevezték így –, és a kisváros kórházában véradásra jelentkezett. A mészárost a véradás előtt megejtett szokásos és köteles vizsgálatok eredményei alapján alkalmasnak tartották, hogy vért adjon; aztán az ugyancsak szokásos kérdés követte: igényt tart-e a törvény által megszabott díjazásra, amely a gyógyításra alkalmas vér árát deciliterenként kb. *ötven forintban* állapította meg, vagy lemond erről a „jelképes díjazásról”, ahogy legtöbben teszik, jegyezte meg a mészáros személyi, valamint az „előzetes orvosi vizsgálatok” adatait az Egészségügyi Lapra feljegyző adminisztrátor, akik közül „szép számmal akadt olyan személy is, aki életét köszönheti az általa sosem látott emberek adományozta vérenek, amely immár haláláig az ő ereiben kering”.

Semmiképp sem szeretné, mondta az adminisztrátor, ha a mészáros valamilyen „gyengéd erőszakot” vélné fölfedezni az imént előadottakban, hogy lemondjon a véréért járó „jelképes tiszteletdíjról”; sem a törvény, sem valami „esetlegesen feltételezhető félhivatalos utasítás” nem kényszeríti, hogy efféle kérdésekben befolyást „gyakoroljon a veradókra. Másfelől igenis kötelességének érzi minden veradásra jelentkezőnek elmondani, amit a mészárosnak elmondott; természetesen nem ismerheti az íróasztala előtt helyet foglalók anyagi helyzetét; mintegy zárójelben kívánja megjegyezni, hogy „olykor megjelennek itt olyan személyek is, akik csupán a létfenntartási kényszer miatt adnak vért”, de a „képet a mészáros előtt egyoldalúan festené sötétre”, ha elhallgatná, hogy ezeknek a többnyire egyedülálló személyeknek „jövedelemkiegészítő célból történő adakozása” pusztán részvétet és szánakozást keltő „kivételes esetekként tekintendők a veradók szinte óráról órára táguló törzsasztalánál”.

A mészáros kijelentette, hogy „*természetesen* lemond a törvény által megállapított jelképes tiszteletdíjról”, aztán székén kissé esetlen mozdulattal az adminisztrátor felé hajolva megkérdezte, hogy H. város kórház veradóállomásának van-e elegendő *gyűjtőedénye* – elnézést kér a nyilván szakszerűtlen kifejezésért – és *tárolási lehetősége* egy csupán feltételezett és váratlanul érkező vérmennyiség befogadására.

Az adminisztrátor megnyugtatta a mészáros, hogy „bár minél hamarabb jönne el az idő, amikor effajta gondok miatt kéne törni a fejüket a véradóállomás munkatársainak”.

Akkor úgy értse, vágott közbe a mészáros, csakugyan úgy értheti, hogy korlátlan mennyiségű vért át tud venni az állomás?

Az adminisztrátor elmosolyodva kijelentette, hogy „amennyiben a mészáros Z. községben vérkútra bukkant volna az udvarán, ennek a kútnak a hozama is csak a kórház véradóállomásának vállára acélmarokkal nehezedő gondokból hasítana le egy apró darabkát”.

2.

A mészáros napjai csendes és békés eseménytelenségben teltek Z. községben. Körülbelül két héttel H. városba való utazása előtt egyszeriben furcsán kezdte érezni magát: meg-megszédült az utcán, otthon, vagy akár a kocsmában üldögélve söröskorsója mellett, a „komák” társaságában a „diófájuk” alatt.

Felesége, lánya és a cimborák unszolására felkereste a körzeti orvost, aki egy héten kétszer rendelt a községben. Az orvos, miután megvizsgálta a mészáros, „kedves fenyegetésként” kímélő életmódot ajánlott: a mészáros tartózkodjék a nehéz, zsíros ételek és az alkohol mértéktelen fogyasztásától, napjában legalább egyszer tegyen „kiadós, fárasztó sétákat a mi télen-nyáron paradicsomként tündöklő erdeinkben”, tartózkodjék az izgalmaktól, kímélje az idegeit, hiszen „elmúlt már húszéves”, s ha a hajlott kora járó megbetegedések jó ideig messze elkerülnek is egy ilyen jókötésű, ereje teljében levő férfit, számolni kell azzal, hogy „akárhogy csürjük-csavarjuk is”, a mészárosnak szembe kell néznie a nyilvánvaló ténnyel: „a mai nap nyújtotta élvezetek bölcs mértéklése szükséges az egykori lobogást felváltó, csöndesen parázsló, derűs arccal reánk mosolygó holnap érdekében.” Végezetül enyhe nyugtatót írt fel a mészárosnak, és ígéretét vette, hogy amennyiben panaszai a javallt életmódváltoztatás és a gyógyszer hatására nem enyhülnének néhány hét alatt, „mindenképpen keresse fel újra, ugyanilyen szemmel látható bizalommal, ahogy most tette, mert az orvostudomány célja nem elsősorban a betegség elleni kérlelhetetlen harc: a betegség csíráját kell a szervezetből gyökerestől kitépni”.

Forró júliusi délután volt, a mészáros fejébe húzta a kalapját, elköszönt az orvostól, aztán a sárgán villogó poros főutcára lépve összegyűrte és az árokba hajította a „Téritésköteles Vény” feliratú cédulát, amelyre a nyugtató tablettát kellett volna kiváltania a szomszédos nagyközség gyógyszerárában.

Tanácsalanul állodogált egy darabig, aztán hirtelen megszédült, elsápadt, homlokát nyirkos veríték lepte el.

A mészáros a bal kezével megmarkolta a jobbát, nehogy az árokparton lustán legelő libák közé zuhanjon. Valamit elmulasztott megtenni, amit mindenképpen kötelessége lett volna elvégeznie, mintha a vére dobolta volna a gondolatot a csuklóját vaspántként szorító ujjaknak: a mészárosnak hirtelen eszébe villant, hogy nem adott enni a disznójának. Már nem szédült; zsebkendőjével megtörölte a homlokát, és kimért egyenletes léptekkel elindult át a főutcán hazafelé.

A mészáros háza a kocsmá és munkahelye, a községi Húsbolt között állt; terebélyes, frissen vakolt, zöldre festett vaskerítéssel körülzárt épület.

A kutyája fogadta az udvaron, farkcsóválva hempergett csizmás lába előtt a földön. A mészáros lehajolt, megvakarta a kutya hasát, aztán a disznóóhhoz lépkedett, és az ólból nehézkiesen kicammogó hatalmas kan disznó hátát is megvakarta erős körmű ujaival, aztán bement a konyhába a moslékért. A kutya edényébe is öntött a moslékből. Míg a disznó mohón, csámcsogva, fel-felröffenve evett, a mészáros az ólkerítésnek támaszkodott, és a kalapját kissé följebb tolva mozdulatlanul nézte a disznóját.

Mielőtt H.-ban dolgozó felesége és kislánya hazajöttek volna – tizennyolc húszkor érkezett a távolsági autóbusz a főtérré –, a mészáros végzett az etetéssel, és mint máskor, komótos léptekkel átballagott a kocsmába. A kutya jóllakoton kullogott mögötte, s amikor a mészáros leült a „diófájuk” alatt az asztalukhoz, a kutya végigheveredett a gazdája lába mellett.

A „komák” már ott ültek az asztalnál a megszokott helyen; a mészáros, mielőtt leült volna, hüvelykujjával megbökte a kalapja szélét, és jó estét kívánt.

A „komák” – egy ötven év körüli erdész és a jó negyvenes, vörös arcú, pocakos községi rendőr főtörzsőrmester, hivatalos címén „körzeti megbízott”, viszonozták a köszönést. Félig ivott söröskorsó állt előttük a zöldre mázolt, horpadzott, terítő nélküli fémasztalon.

3.

A mészáros sört rendelt magának és a „komáknak”, s miután lassú kortyokkal félig kiitta a korsót, cigarettára gyújtott. Az erdész és a „körzeti megbízott” főtörzsőrmester is cigarettázott; hallgattak, kortyolgattak a sörből, a csöndet végül az erdész törte meg: mit mondott a doktor?

A kérdezett felvonta széles vállát, „nem mondott az semmit”, válaszolt fennhangon; megszívta a cigarettáját, aztán egy hajtásra kiitta a sörét.

Megint hallgattak egy darabig. Az erdész rendelt egy rund sört, aztán a „körzeti megbízott” megköszöri a torkát, és a betegségekről és az orvosokról kezdett beszélni, tragikus haláleseteket és csodálatos gyógyulásokat emlegetve fel, amelyekkel szemben az orvosi tudomány „tehetetlen, láncokra vert és az ámu-

lattól kitátott szájú óriásként hevert a csupasz földön, akár a vénasszonyok a templomban”, majd hozzátette: „mindenkit elérhet betegség, és az embernek a saját és családja érdekében is kötelessége orvoshoz fordulni a panaszával”.

A szédülésen kívül, ami hébe-hóba kerülgeti, mondta a mészáros, nincs semmiféle panasza; mindazonáltal „valami nincs rendjén velem”, ezt elismeri, de valamiképp *tudja* és bizonyos abban, hogy nem téved: az orvos által ajánlott „életmódváltoztatás” és holmi „patikabogyók” semmiképp nem segíthetnek a baján, és ezek után szilárd meggyőződése, hogy a betegségét nem bízhatja olyan személyekre, akiknek halvány fogalmuk sem lehet betegsége indítóokáról, s így „vaktában tapogatózva nyilatkoznak”, tehát elhatározta: maga eredetű betegsége indítóokai után, és önmaga fogja megtalálni a „megfelelő gyógymódot” is.

Tompa motorzúgás hallatszott; az erdész, láthatóan megkönnyebbülve, hogy másra terelheti a szót, arcát a kocsmakerítés mentén katonás sorba ültetett poros levelű orgonabokrokra meresztve, felkiáltott:

„A tizenyolc húszas!”

A „körzeti megbízott” az órájára nézett, és megeresztett egy, a mészáros felvidítására szánt tréfát:

„A tizenyolc húszas ma a tizenyolc huszonkilences!”

A mészáros szokása szerint háttal ült a kerítésnek, de a hátával is látta a főtéren csikorogva fékező autóbust, a leszálló falubelieket, köztük a feleségét és a kislányát, hallotta az ismerős lábdobbanásokat, ahogy elhaladnak a kocsmá előtt, majd a száraz csördülést, amikor a felesége megmarkolja és lenyomja a kapu kilyincsét.

4.

A három „koma” ott állt a söntésben a rexasztal előtt, a dákokat krétázták, néhány falusi körbeállta az asztalt, tréfás, a komáknak a rexjátékban való ügyességére utaló megjegyzések röpködtek, a főtörzsörmeister egy rund sört rendelt, aztán megkezdődött a játék.

A mészáros ismét meg-megszédült, elsápadt, de részt vett a játékban, kortyolta a sört, mintha rendjén lett volna minden, mint régen, amikor csak hírből ismerte az efféle panaszokat, betegsége kínzó és megalázó tüneteit, amelynek a gyökerét a doktor pasztillákkal és erdei sétákkal akarja a szervezetből „gyökerestől kitépni”.

Egymást követték az újabb és újabb rundok, a rexasztalon csattogtak a golyók, a kurjongató játékosok és az asztal körül ácsorgók ott úsztak és lebegtek a sűrű, gomolygó dohányfüstben, mikor a mészáros megpillantotta a söntés falára szögelt, véradásra buzdító plakátot.

A plakát mosolygó, telt mellű, barna pulóveres lányt ábrázolt, kezében piros folyadékkal teli üveg, az üvegen vöröskeresztes címke; a lány bal kezének előreszegett ujjával az üvegre mutatott, aztán lejjebb a kövér betűs felíratra:

**A VÉR ÉLETET MENT!
ADJON VÉRT A VÉRADÓÁLLOMÁSOKON!**

A mézárós megszédült, megkapaszkodott a pult szegélyébe, fenéig hajtotta a söröskorsóját, aztán égő tekintetét az öreg italmérőre szegezve, megköszöriülte a torkát, és megkérdezte, „hazavihetné-e ezt a plakátot, amelyet előbb-utóbb mindenképp a szemétre hajítanak”.

Az italmérő kissé megrökönyödött arccal nézett a mézárósra, aztán vállat vonva tréfára vette a dolgot – „tölem bátran hazaviheti, de mit fog szólni az asszony!” –, azzal hátat fordított a mézárósnak, felállt egy számlolyra, és óvatosan kihúzta a falból a plakátot tartó szöveget, aztán átnyújtotta a plakátot a mézárósnak.

Amaz hadarva köszönömöt mormolt az italmérőnek, gyors mozdulatokkal hengerbe csavarta a plakátot, tekintete körbevillant a helyiségben: a mézárós valamiképp megnyugodva állapította meg, hogy a „komák” és a rexasztalt körbeálló, harsányan kiálló falusiak nem figyelik ámuldozva – ahogy titkon rettegve átvillant rajta e gondolat –, sőt mintha a világon semmi sem történt volna, ügyet sem vetnek rá. Óvatosan ujjai közé fogta a papírhengert, és kiment a söntésből.

5.

Míg vacsorázott, a felesége szótlanul ült szemben a viaszosvászonnal leterített konyhaasztalnál; a kislány már aludt.

A mézárós szándékos közömbösséggel egy nádfonatú székre csúsztotta a plakátot, amely most lelógott a székről, látni lehetett a barna pulóveres lány vérral teli üvegre mutató kezét és a kövér betűs, véradásra buzdító felíratot.

Mikor a mézárós végzett a vacsorával, az asszony a plakátra mutatva visszafojtott hangon megjegyezte, hogy a „kedves apa” helyett, hogy minden áldott este a kocsmában rohadna, és isten tudja, miféle szemétdombról koszlott papírokat hurcolna haza abba a házba, amelyet nem ő takarít, de a tisztát azt követeli!, törődne tisztességes emberhez illően a családjával, megfogadhatná az orvos jóakarató tanácsait, „elvégre nemcsak önmagáért, hanem másokért is felelős”. Végül is képtelenség és nem teljesíthető, amit kér?, mindaz, amit házasságuk hét esztendeje alatt a legcsekélyebb eredmény nélkül kért a férjétől? Be kell látnia: „egymaga nem képes hurcolni a terheket tovább: a mézárósnak el kell határoznia magát.”

A mézárós szeme a széken heverő plakátra villant és hirtelen elmosolyodva kijelentette, ami őt illeti, „már elhatározta magát”; ebben a kérdésben, úgy látszik, „teljes köztük az egyetértés”.

Ez azt jelenti, nézett rá meghökkenett arccal az asszony, hogy felhagy eddigi életmódjával, és maga és a családja érdekében végrehajtja az orvos utasításait? Hogy csakugyan más emberré akar válni?

A mézárós az asszonyra nézett, és nyugodt hangon kijelentette, hogy érzi: a vére az oka a „betegségének”, túlságosan sok vére van, s a fölösleget a rászoruló beteg embertársainak kívánja adományozni, és eltökélt szándéka, hogy másnap „a városba megy és jelentkezik a kórház véradóállomásán”.

Az asszony csöndben hallgatta a mézáróst, aztán elsápadt, és megremegett szájjal a székről legöngyölgődő plakátra mutatott, „tudtam!”, kiáltotta, szeme kitisztult, mint akinek nincsenek többé homályos, gyötrő kétségei, bizonyosságot szerzett. „Hát ez a ribanc a betegséged!”, kiáltotta a mézárós arcába; mutatóujja, mint a bicska, rezzenéstelenül a plakátra szögeződött. Aztán lassan leengedte a karját, arca kipirult, fölragyogó szemmel, mozdulatlanul nézte a férjét.

A mézárós zavartan nézte az asszonyt, és mint aki a képtelen és nevetséges vád alól akarja tisztázni magát, meg-megakadó nyelvvel mentegetőzni kezdett: „hisz a felesége jól tudja, igenis tudnia kell, hogy házasságuk hét esztendeje alatt” olyan kapcsolat alakult ki köztük, amely mindig zavartalan volt, sem kétség, sem gyanakvás és még csak kétértelműség sem merült fel a kettőjük közötti viszonyban. Vagy egyébnek szánta, valami „nem a legjobban elsült tréfának”, hogy holmi plakátokra mázolt nőszemélyekre féltékeny; egy plakátra, amelyhez hasonlót még ebben az isten háta mögötti porfészekben is akárhányat láthat. És mit jelent, mi mást jelenthet a felesége „tudtam!” kiáltása, arra az „igazán nem elítélhető szándékú” bejelentésére, hogy elhatározta: vért fog adni, hogy „meggyógyuljon végre és ugyanakkor mások gyógyításához is segítséget nyújtson?”, nevezzen meg a felesége bárkit a faluban, aki nem tréfának értelmezné ezt a kifakadást! A mézárós megrázta a fejét, vállát fölhúzta és elhallgatott, mint aki elmondta a magáét; szeme furcsa, állhatatos könyörgéssel, mintha kérte volna az asszonyt, hogy ne hagyja sokáig egyedül az igaza és a szerelme védelmében, mert meginoghat; támadjon végre, hiszen mindketten tudják a véradás és a plakát körül forgó vita egyetlen és igazi okát, okát a mézárósról lesújtó „betegségnek”.

Az asszony nem támadt. Most, mikor „végre minden bizonyíték a kezében van, megtalálja a módját, hogy férjét alaposan és végérvényesen kigyógyítsa a betegségéből”. Aztán ismét a plakátra mutatva kijelentette, hogy „három hónapot sem jósol” a mézárós és a barna pulóveres lány „kapcsolatának”.

A mészáros nyugtalanul aludt, fel-felriadt, érthetetlen szavakat kiáltozott, majd cigarettára gyújtott, és csöndesen felkelt, a konyhában felhajtott három pohár bort, aztán kilépett az udvarra, megnézte a csillagokat.

Csípőjére támasztott kézzel nézte a hegyek sötét, mozdulatlan foltjait, és a szíve körül és a karjában a vér dübörgését hallgatta. A kutya boldog nyöszörgéssel a lábához dörgölözött; a mészáros mélyen beszívta a nehéz, tiszta levegőt, megveregette a kutya nyakát, majd lassan a disznóólhoz lépkedett.

A disznó szuszogva aludt az óljában; a mészáros az ölkerítésnek támaszkodva hallgatta az egyenletes szuszogást, és valamiképp megkönnyebbülve visszament a házba. Bement a kamrába, levágott egy darab kolbászt, leült a konyhába, gyorsan, nyálát nyelve falt, evés után felhajtott egy pohár bort, és a plakáthoz lépett.

Foszlányokra téphetné ezt a színes papírdarabot, gondolta, visszafeküdhetne az ágyba a felesége mellé. A plakát fölé hajolt, és nézte a félhomályban a barna pulóveres lány kezét, aztán óvatosan a konyhaasztalra emelte a plakátot, és a lány arcát, a szemét nézte, hirtelen elfordult, és: „hukk!” egymás után háromszor csuklott, „hirtelen ettem”, villant át rajta, aztán lassan, tenyerét a szájára tapasztva ismét a plakát fölé hajolt, és ujjaival lassan simogatni kezdte a lány kezét. A kéz a vérrel teli üvegre mutatott, mintha önként vállalt ígéretére emlékeztetné a mészárost, amit tettekre kell váltania, a kötelességére.

A mészáros elfordult a plakáttól, óvatos léptekkel, szinte osonva visszament a szobába, lefeküdt az ágyba a felesége mellé, és magára húzta a takarót.

Kalap nélkül, mezítláb lépkedett a tűző napon, aztán letért a főutcáról, s nekivágott a szikkadt, agyagos útnak a cigányok vályogból vert házai felé. A házfalakat lilára, rózsaszínűre, sárgára, kékre, vörösre és zöldre mázolták; a mészáros megállt, s a homlokát dörzsölve igyekezett visszaemlékezni arra, amit már tudott – bizonyos volt benne, *tudta*, hogy melyik az a ház, ahol várják és ahol beszélni kell vele – akitől majd tanácsot és útbaigazítást kap. „Meggyógyítanak”, gondolta, és lépkedni kezdett a házak felé, nem sietett, hiszen *várják*, „aki kapni akar, annak adnia kell előbb”, a mészáros érezte a vére dübörgését a mellében és a karjaiban, megállt, zsebébe nyúlt a bicskájáért, felkattintotta a pengét, jobb karján valamivel a csukló fölött felmetszette az ereket, a vér a szikkadt agyagra fröccsent a mezíten len lába előtt, a mészáros lassan lépkedett a színesre mázolt vályogházak felé, vére az agyagra lövellt, eltűnt az agyag, a mészáros vergődő, csipogó madarakon ment tovább, s mintha kényszerítették volna, hogy ne csak a meztelen talpán érezze, hanem nézze is ezt az utat: szemét a lába elé szögezte, a véres, megmocsanó tolcsumókra, az apró, fényes, mozdulatlanul rámeredő szemekre, a tátozó

csőrökre, hallotta a léptei nyomán a csontok halk, gyöngre reccsenéseit; a mészáros sápadt, verejtékes arccal megpróbálta lábával lesöpörni a vergődő madarakat az „útról”, de az „út” mély volt és feneketlen, „akár egy vérkút”, villant át rajta, aztán egy férfi egyenletesen duruzsoló hangját hallotta: „amennyiben a mészáros Z. községben vérkútra bukkant volna az udvarán, ennek a kútnak a hozama is csak a kórház véradóállomásának vállára acélmarokkal nehezedő gondokból hasítana le egy apró darabkát.” Aztán ismét a nyugodt, hivatalos, duruzsoló hang: „Tulajdonképpen miért határozta el magát éppen most, harminchét esztendő korában, hogy önként, minden ellenszolgáltatás nélkül véradásra jelentkezzen?”

„A lány; hogy megérdemljem”, válaszolta a mészáros. Nem tartja különösnek, duruzsolta a hang, csakugyan nem tartja különösnek a mészáros, hogy most, harminchét esztendő fejjel „mindent elsöpör erővel, akár egy tűzhányó félelmetes, de mégis nagyszerű, az emberi lelket fölszabadító és egyszerre gúzsba kötő kitörése”, családos ember letére, hét, házasságban töltött év után egyszeriben ilyen fékezhetetlenül és olthatatlanul lobban fel benne a vágy, hogy szeressen? az „életet mentő vérrel” akarja kiengesztelni a sorsot? Semmiféle „engesztelő áldozatot nem óhajt oltárra helyezni”, hangzott a válasz; azért határozta el, hogy „az életmentő önkéntes véradók táborába lépjen”, mert így tartja igazságosnak, hogy „megérdemelje a szerelmet”. Az pedig, hogy tette indítéka felől mások miként vélekednek, elhatározásában nem befolyásolja: „ha egyszer rálépett az általa igazságosnak vélt útra, akkor végig is megy ezen az úton; ha megbotlik vagy letérne az útról, az beláthatatlan következményekkel járhat az emberiség boldog jövőjét illetően”, mint megfordítva: ha a szerelemért vívott harcban győz, „a napnál ragyogóbban bebizonyosodik, hogy az út járható, mindenki végigmehet rajta, és igenis, a végső győzelem lehetséges”! És ha csakugyan győzne, folytatta a duruzsoló hang, és a mészáros szavait kölcsönözve, „megérdemli a lányt”, mihez kezd a győzelem után? Talán házasságra lép a szerelmével, miután a bíróság elválasztotta a feleségétől, feltételezve, hogy a „megérdemelt lány hasonló hévvel” viszonozza a mészáros hirtelen támadt, makacs és mindenképpen „kissé túláradóknak” nevezhető érzelmeit? mi a *biztosíték*, hogy boldogok lesznek egymással „akár egyetlen napig is”? Ami őt illeti., válaszolta a mészáros, ő *most* boldog, mert szeret; azok követelnek biztosítékot, akik „úgy akarnak kapni, hogy nem adnak”. Ő nem „holmi sárba hullajtott alamizsnáért” szállt harcba: mindent odaad azért, hogy mindent megkaphasson, és bebizonyítsa, az ilyen cselekedet a valóságban végrehajtható „és az emberiségnek nem kell többé a biztosíték miatti szörnyűséges félelemtől vacogó fogakkal és térdekkel szeretnie”. (A mészáros eközben lépkedett tovább a vályogházak felé a talpa alatt verdeső, csipogó madártesteken, a duruzsoló hang elhallgatott – és mint aki tudta és számított rá – szinte

megkönnyebbülve hallotta most a felesége felcsattanó hangját, ugyanakkor az egyik narancsszínűre festett vályogház előtt egy mozdulatlan, falnak támaszkodó alakot pillantott meg: a csorba fogú Féldecis Rózsit, a falu négy kurvája közül a legfiatalabbat, barna pulóvert viselt, kezében vérral telt üveget tartott, jobb kezének mutatóujja az üveg vöröskeresztes címkéjére mutatott.)

„Egy házasságban a feleségnek sok mindent le kell nyelnie – hallotta a mézsáros, szemét a cigánylányra szögezte –, ha a férjét most lefényképeznék és másnap megnézné ezt a fényképet, elsüllyedne attól, amit lát!” Kocsmázik, családjával nem törődik, fogatlan, tetves kurvákkal adja össze magát, és azért nem hagy fel ezzel az életmóddal, „mert az beláthatatlan következményekkel járhat az emberiség jövőjét illetően”. Nem állítja, hogy férjéből a jó szándék és a tisztesség „legutolsó és legapróbb magocskája is üszkös hamuvá hullott volna”, de irányítani kell, mert magamagát képtelen helyesen irányítani. Miért, hogyan van ez – senki sem képes megérteni, senki sem tudja! talán egyszer rájönnek a nyitjára; lehet, hogy bizonyos fajta emberek csak a vasfegyelem körülményei között, parancsra tudják tenni a jót, amit valójában szeretnek és akarnak.

A hang szárazon csattant a mondat végén, aztán csönd lett, a mézsáros karjából vastag sugárban lövellő vér elborította a vergődő madártesteket, lassan, súlyos hullámmal továbbhőmpölygött a szántóföldeken a horizont felé; a mézsáros egy roppant vérhullám taraján lebegve a narancsszínűre mázolt vályogházat nézte, a falnak támaszkodó csorba fogú Féldecis Rózsit; a lány lassan félrevetette a fejét, és a barna pulóveres lány a mézsárosra nézett és rámosolygott.

7.

A mézsáros négy deciliter vért „adott”, ez a „vérmennyiség”, jelentette ki a fiatal laboráns lány, „igen tekintélyes veszteségnek számíthat a megfelelő tapasztalatokkal nem rendelkező véradók számára”, s a véradást követő átmeneti fáradtságból és „a testi gyöngéség érzetéből” helytelenül úgy okoskodnak, hogy magát az adományozót fosztották meg az „életet mentő és fenntartó” vértől, amelyet önként és „térítésmentesen” vagy „jelképes díjazásért” mások kapnak meg. A vér azonban az egészséges szervezetben az efféle csapolások után hamarosan újratermelődik, és az átmeneti panaszok egy kiadós étkezés és alvás után egy csapásra megszűnnek. Aztán barátságos mosollyal megkérdezte a mézsáros, nem akar-e néhány percig lefeküdni a Vizsgálóban: végtére is nem kell szégyenkeznie, főként az első alkalommal nem fölösleges az efféle elővigyázatosság. Ha szédül, émeleg, gyöngének érzi magát, „minden teketória nélkül pihenjen, amíg csak szükségesnek tartja”, aztán az étkezőbe megy, ahol „egy kis erősítő tízórait kap”, és ha ezek a bizonyos apró átmeneti testi panaszok nem riasztottak el egy magafajta

egészséges, erőtlő duzzadó férfit a további és remélhetőleg folyamatos véradástól, két-három hónap múlva értesítést kap a kórház véradóállomásától „a legközelebbi megjelenést illetően”.

A mészáros a fejét rázva értetlenül nézett a laboránslányra: semmiféle szédülést, émelygést és „testi gyöngeséget” nem érez, ellenben azt igenis érzi, hogy a számára szükségtelen és fölösleges vér tüstént a frissen meszelt falra vagy egyéb, nem az életmentő vér tárolására alkalmas helyre fröcskölt az ereiből, úgy véli, az effajta céltalan tékozlást „az emberi élet megmentéséért síkraszálló kórház alkalmazottai semmiképpen sem tűrhetik tétlenül és ölötett kezekkel”.

Miután a mészáros határozott hangon megismételte kérését, hogy végre szabadítsák meg a számára „fölsöleges vérmennyiségétől”, hiszen nem azért utazott ide Z. községből, hogy dolgavégezetlenül térjen haza, majd hozzátette: ha a véradóállomás nem fogadja el az életmentő vért, de „egyenesen visszautasítja a véradókat”, akik önként és minden kényszer nélkül jelentkeztek eleget téve a még a kocsmák söntéseiben is kifüggesztett plakátok sürgető felhívásának, lemondván a törvény által megszabott „jelképes díjazásról”, okkal fordulhat meg a fejében a gondolat, hogy valójában nincs szükségük „az életmentő vérre”.

A véradók, mondta kissé emelt és éles hangon a laboránslány, legjobb tudomása szerint a négy égtájon sehol sem maguk szabják meg az adományozásra szánt vér mennyiségét, tehát ebben az országban az efféle ügyekben kizárólagosan a véradóállomás orvosai döntenek, akik – elhiheti a mészáros! – döntésüket „az orvosi szaktudás és a felelősséget vállaló emberi lelkiismeret rendíthetetlen sziklatalaján hozzák meg”. Kipirult arccal, előreszegett állal nézte a mészárost, mint aki kész arra, hogy bármilyen ellenérvet vagy támadást visszaverjen, amely a kórház véradóállomása vagy bármely alkalmazottja ellen irányul, de a mészáros „támadás” helyett a panaszait sorolta, „a testében tomboló vérforrásról” beszélt, amely csaknem szétrobbantja az ereit, mintha nem is „a szervezetébe juttatott kalóriadús tápanyagok”, hanem „az életmentő vérre szorulóknak megsegítésének kibírhatatlan és immár tovább nem halogatható és tűrhetetlen vágya termelné a vért a szervezetében”, majd egy véradásra buzdító plakátot látott barna pulóveres lányt emlegetett, akit olyan módon szeret, hogy „semmiféle követelést nem támaszt vele szemben, ha maradéktalanul teljesíti is a feladatot, ha képes arra, hogy teljesítse, amellyel éppen a lány bízta meg”, végül arra kérte a laboránslányt, hogy ezeket a panaszokat orvosnak is előadhassa.

A laboránslány hosszan, fürkészően a mészáros arcába nézett, majd: „azt hiszem, ezeket a panaszokat csakugyan orvosnak kell minél részletesebben előadni!”, majd hirtelen sarkon fordulva kisetett a helyiségből, s a mészáros kurta csikorgást és kattanást hallott, amint a laboránslány bezárta maga mögött az ajtót.

Az orvos – ötvenes, köpcös, pirospozsgás férfi – keményen kezét rázott a mészárossal, majd tréfásan megfenyegette a mutatóujjával: „Addig egyetlen szót sem, míg az utolsó falatig be nem kebelezi a mi szerény tízórainkat!”

Egyetlen falatot sem képes legyűmni, rázza a fejét a mészáros, az evésnek és ivásnak a pusztá gondolatától is felkavarodik a gyomra, a hányás körmékezi, ha a legkedvesebb ételével kínálnák is, amit valami jófajta borral öblíthetne le.

Aztán elismételte panaszait az orvosnak, és arra kérte, hogy végre szabadítsa meg „a szerelem termelte életmentő vértől, amely őt magát öli meg, ha nem fordítják haladéktalanul mások, a vérben szűkölködő emberiség javára és hasznára”.

Az orvos, miközben vizsgálta a mészárost, derűs hangon kijelentette, hogy „ami a szerelmet és az életmentő vérré szorulók megsegítésének immár tovább nem halogatható és türhetetlen vágyát illeti”, ezek a „kétségtől valószínű és mindenképpen tiszteltetreméltó érzelmek”, amelyek hasonlóan egyéb erős érzelmekhez és indulatokhoz, különféle változások kiváltó okai lehetnek a szervezetben, de „legjobb tudomása” és „huszonkét esztendő orvosi gyakorlat révén szerzett tapasztalatai” szerint a „vértermelés” nem sorolható e változások közé. Tehát: vagy egy általa és talán „néhány kolléga” előtt sem ismeretes betegséggel kell körültekintően, de minden teketória nélkül „farkaszemet néznie”, vagy valamilyen ismert „kórral állunk szemben”, amelyet a mészáros „talán másnak vél, ami valójában”.

Ekkor a mészáros hangosan felkiáltott, arcizmai görcsösen összerándultak, mint aki elviselhetetlen fájdalmat érez, és karját, amelyet addig a laboráns lány utasítása szerint könyökben behajlítva tartott, hatalmas lendülettel előrevágta, fölfelé nyújtott tenyérrel, mint aki adni és kapni akar egyetlen mozdulattal; a tűszúrás apró sebére szorított vattadarab a földre esett, és a mészáros karjából vas-tag, erős sugárban a falra, az orvos arcába és a „VÉRADÓ” fehérre festett bútoraira lövellt a vér.

9.

Körülbelül két hónap telt el, míg a szakorvosi vizsgálatok alapján minden kétséget kizáróan bizonyítást nyert, hogy a mészáros szinte beláthatatlan mennyiségű vértartalékkal rendelkezik, „valóságos *vérkúttal!*”, egy fővárosi professzor szavait idézve; az eddig ismeretlen betegség okát kinyomozni nem tudták, és mivel a mészáros – természetesen a mértéket egyedül az ő különös és elképesztő teljesítőképeségéhez szabhatták – ez alatt a két hónap alatt nem adott annyi vért, amely mennyiségben meghaladta és áthágta volna a józan értelem számára bizonyos önnyuugtató könyörületességgel elfogadható határokat, tudomásul vették az „eleven vérkút” váratlan felbukkanását és működését.

Ami a mészáros efféle zavaros kijelentéseit illeti: „a vérkutat a szerelem utáni vágy termeli, valamint a bűn, hogy ez idáig nem szeretett; szerelméért nem követel a szeretett lánytól semmit, legkevésbé azt, hogy vérét, amelyet a szűkölködő emberiség javára és hasznára ajánl fel, fizetőeszköznek tekintsek, holmi előlegnek a viszontszerelem megvásárlására”, tehát ezek és az ezekhez hasonló kijelentések szakorvosok véleménye szerint az „egyelőre nem teljes bizonyossággal megállapítható kórisme” okozta idegrendszeri zavarok velejáróinak tekintendők.

Z. község lakói ráérősen tárgyalták meg a mészáros esetét, nem vetve el egyetlen változatot sem a ténydarabokból összerótt, közszájon forgó történetek közül; például egy kenyérért sorban álló asszony a Vegyesboltban kijelentette, hogy „mindenütt beszélnek a mészárost meg a Féldecis Rózsit”, és azt a „rossz betegséget”, amit a mészáros a cigánylánytól kapott.

Mások, miután sem helyeslést sem elutasítást nem mutatva végighallgatták a történetet, előadták a magukét valamilyen titokzatos forrásból származó vérkép-zöszerről, amelynek birtokában a mészáros „a vér mostani alacsony ára mellett is maholnap akár még egy köházat építhet”. Természetesen a „komáknak” is véleményt kellett alkotniuk a barátjukkal megesett „dolgokról”, a falu ezt mint a mészárossal bizalmasan közeli kapcsolatban álló személyektől mindenképpen elvárta tőlük, s a „komák” egyezkedtek eleget tenni a vállukra nehezedő kettős kötelesség elodázhatatlan parancsának, hogy nyilatkozatuk megfeleljen a közvélemény kialakította várakozásoknak, tehát semmiképpen ne álljon szemben azzal, ugyanakkor senki se mutogathasson rájuk az utcán, hogy akkor hagyták faképnél a mészárost, amikor „nyakig benne van a csávában”. Afféle félig tréfásan veendő, kocsmai poharazgatáshoz illő, borsos megjegyzéseket mondogattak a mészáros „jó magyar emberhez illő, sűrű véréről, ami egy becsületes, dolgozó fiatal embernél mindeniképpen elnézendő és megbocsátandó”, vagy minden teketória nélkül, egyszerűen a vér düböröge hívó „katonaparancsát” emlegették.

A mészáros felesége, aki lépten-nyomon valami „utcarongyot” emlegetett, a „cafatot, akinek annyi belegázolni egy család békés, csöndben és szerényen meghúzódó boldogságába, mint körme alatt a piszok”, az együttérzést s szánakozást kifejező sóhajok és fejrázások után feltett kérdésekre, „mutassa meg, nevezze néven azt a cafatot, hogy szemközt köphessék”, az asszony csak új, az előzőnél is hevesebb szitokáradattal válaszolt. Dühét, hogy nem vehet elégtételt vetélytársán a falu előtt, amely szánandónak, ügyefogyottnak és tehetetlennek ítélheti, aki „megérdemli a sorsát”, aki „ölbe tett kezekkel nézi”, hogy törvényes urát, akinek gyermeket szült, a két szeme láttára settenkedő léptekkel vigyék el tőle, mint a macska a halfejet, ezt a szárazon felszikkázó dühöt önmérsztő gyűlöletté korbácsolta a józan belátás, hogy csakugyan nem tehet semmit a „cafat” ellen. Azt nem

mondhatja, hogy egy barna pulóveres telt és feszes mellű fiatal, körülbelül tizenhét éves lányra féltékeny, egy lányra, akít egy véradásra buzdító falragaszon látott. Az asszony a mészáros távollétében minden rejtekhelyet, zugot felkutatott a házban és az udvaron, de soha semmit nem talált, még kielégítő magyarázatot sem a „ribanc” eltűnésére, aki „éjjel-nappal az ura nadrágjához dörgölődzik, hogy az utolsó csöpp vért is kiszopja belőle”, egyetlen kínalkozó alkalmat sem mulasztott el, hogy a plakát után átkutassa a házat.

A mészáros Z. községbe való visszatérése után munkába állt a Húsboltban, megejtette és megvakarta a disznóját és a kutyáját, délutánonként átment a kocsmába, hogy „felhajtson egy pofa sört a komákkal”, egyszóval nem változtatott az életmódján, mint aki nem vesz tudomást a „hépróbás cafatról”, a „sűrű vérről” és hasonlótól hemzsegő homályos vagy nyílt célzásokról, mint aki nem is egy „valóságos vérkut” tulajdonosa, aki egyetlen ízében sem különbözik a többi falusítól.

10.

Éjszaka, mikor felesége végre elaludt és a követelő és fenyegető hang nem hallatszott már, amely a „ribanccal való azonnali és végleges szakítás” helyett már beírte volna azzal is, hogy „csak egy pillantást vessen arra a plakátra, egy ujjal sem érinti meg, csak egyetlen, egyetlen pillantás erejéig hadd nézze meg!”, a mészáros felkelt az ágyból, lábujjhegyen kiment a konyhába, inge alól kihúzta a plakátot, és óvatosan egy székre fektette. Tekintetével beszélt a lányhoz, aki meg se moccant, nem nézett rá, csak mutatójúját szögezte a bal kezében tartott, vérrel teli vöröskeresztes üvegre.

„Megtettem”, mondta a mészáros szeme a lánynak, „és megteszem ezután is: *vérkútnak* neveznek, de mondd, mondd meg kérlek, akkor miért szédülök és émelygek ugyanúgy, mint azelőtt? Félre ne érts, nem szerelmet kérek cserébe azért a néhány csepp vérért, de azért jólesnék, ha azokkal a szigorú, hosszú és erős ujjaiddal megsimogatnád az arcom, a melleddel a melleimhez simulnál, és megcsókolhatnálak – de miért szemeltél ki éppen engem a Feladatra, ha jelét sem adod, hogy jó úton járok és nem vagy elégedetlen a munkámmal? Igyeksem, ha semmi egyebet nem is hozhatok fel a mentségemre, mindenestre igyeksem!” Nézte a lányt, az arcát, az ujjait, a szemét, de a falragasz semmiféle „jelt” nem adott. A mészáros óvatosan összehajtogatta a plakátot, az inge alá rejtette, aztán leült az asztalhoz, és töltött magának egy pohár bort. Lassan kortyolgatta, és arra gondolt, hogy ha másképp élne, ha elköltözne a feleségétől, akit nem szeret, és igazán soha nem szeretett, de pusztán azzal, hogy egy fedél alatt és közös ágyban alszik vele, ez az állapot az asszony számára nem jelenthet mást, mint bármelyik

más asszonyoknak, aki meg akarja tartani a férjét és nem hátrál meg holmi szalma-
láng lobbanású szenvedélyek elől.

De mi lesz a gyerekekkel, hasított belé a gondolat, mi lesz azzal a kis ártatlan
teremtémmel, aki semmit sem érhet a körülötte zajló eseményekből, de érzi a
veszélyt, mint az állatok; vállalhatja-e a felelősséget, hogy egy mosolygó, pusztán
az életkora miatt is ártatlannak tekintendő gyermek essék áldozatul a veritékkel
épített családi fészket alapjaiban rázó és tépő vihar semmit és senkit nem kímélő
pusztításának? Ha a gyermek neveltetéséhez és iskoláztatásához szükséges költ-
ségek terheiből a törvény által előírt összeget önként megtoldva nagyobb részt
vállalna is a valóper után, megleheti-e, hogy a gyerek apa, az édesapja, gyámolító
és oltalmazó jelenléte nélkül növekedjék fel? A mészáros felhajtotta a bort, ismét
töltött a pohárba, hangosan felbőfögött, és megrázta a fejét, mintha így akarna
megszabadulni a rátörő élmélygéstől és szédüléstől, aztán felállt, és kiment az
udvarra. Megvakarta a lábához dörgölöző kutya füle tövét, csipőre tette a kezét,
összehúzott szemmel felnézett a csillagokra, majd a disznóólhoz ment, és az
ólkerítéshez támaszkodva hallgatta a disznó egyenletes, szuszogó, fújtató lélegzé-
set. Ha elköltözik, le kell szűrnie a disznót. Szívesen itt hagyná a feleségének és a
gyerekeknek, ha jó okkal nem tartana attól, hogy az ura kedves állatát az asszony
nem gondolná és nem látná el megfelelő módon, talán nem is a hozzá nem értés
vagy hanyagság miatt, hanem mert jól tudja, hogy a férje kedvelte és szerette; „le
kell szűrni”, bólintott keserűen a mészáros, mint aki döntött ebben a kérdésben.

Aztán lenézett a kutyára, amely ott feküdt a lábainál, pofáját a cipőjére fek-
tette; „mi lesz vele?” Végül is a kutyát igazán nem szűrhatja le, nem belezheti ki,
és a húsát sem darálhatja a kolbászba: magával vigye? lövesse agyon? vagy mel-
lén összefont karral nézze és hagyja, hogy sintétkézzre jusson? Ereiben tompán és
fenyegetően dübörögni kezdett a vér, a mészáros megszédült, megmarkolta a
disznóól kerítését, hogy a földre ne essen.

Mikor elmúlt a hirtelen támadt szédülés, bement a házba, és visszault a
konyhaasztalhoz.

Kortyolgatta a bort, és elhatározta, hogy minden köntörfalazás nélkül „fel-
tárja a felesége előtt a helyzetet, és véget vet ennek a kettős életnek, nem hiteget-
heti tovább az asszonyt, és nem csalhatja meg, nem árulhatja el a szerelmét”!

Mikor felnézett, a felesége kurta, áttetsző, fehér selyemhálóiugben ott állt
az ajtóban, és duzzadt, vérpiros, nedves szájjal egy pohár bort kért, „inni akarok
egy pohárral, hogy végre elaludjak”, a mészáros nézte az asszony hálóiug alatt
meg-megrezzenő melléit, szárazat nyelt, elkapta a szemét, és töltött egy pohár
bort. Az asszony az asztalhoz lépkedett, felhajtotta a bort, aztán a férje ölébe ült,

karjával átfogta a nyakát, melleit a mészáros melléhez szorította, és csókolgatni kezdte a száját.

A mészáros megpróbálta maga elé képzelni a barna pulóveres lányt, a lányt, aki gondosan összehajtva ott fekszik a meztelen mellén az inge alatt: behunyta a szemét, és érezte forró testét, nedves száját, a telt melleit, a lassan megduzzadó és előremeredő mellbimbóit, aztán a vére dübörgését érezte, és heves, szúró fájdalmat az ereiben, mint valami figyelmeztetést vagy üzenetet. Az asszony most lecsúszott a térdéről, a férfi lába közé guggolt, kigombolta a nadrágját, jobb kezével gyöngéden megfogta a mészáros merev nemiszervét, aztán hirtelen fölegyenesedett, és szétvetett térdekkal a férfi ölébe ült. A mészáros hátravetette a fejét, érezte, ahogy lassan a forró, nedves, meg-megránduló hüvelybe hatol, aztán az asszony körmei a nyakába mélyednek, lihegett, félig nyitott szája sarkából kicsurrant a nyál; a mészáros ujjait összekulcsolta az asszony tomporán, és minden erejével magába húzta, végül hosszan, izzadt fejét hátra, a falnak vetve az asszonyba lövellt.

A szíve kalapálására ébredt, az ágy másik oldalán ott feküdt félig tátott szájjal egyenletesen szuszogó felesége, a mészáros egy darabig mozdulatlanul nézte az asszonyt, a kövér, ráncosodó nyakat, zsírosan csillogó orrát, a vértelen, keskeny ajkakat, aztán oldalt fordulva a párnája alá nyúlt, hogy letörölje magát a zsebkendőjével.

11.

Másnap délután, mikor a kocsmában a „komák” segítségét kérte a következő napra tervezett disznóvágáshoz, valamint a kutyája „tovább semmiképpen sem halasztható kiirtásához” – az erdésznek és a „körzeti megbízott” rendőr főtörzsőrmesternek szolgálati löfegyvere volt –, mivel a disznó „kerek három napja egy falást sem eszik”, a kutyája pedig megveszett, „s ilyen állatot tartani semmiképpen nem lehet, főként olyan háznál, ahol kisgyermek is van”, egyszóval alig adta elő kérését a mészáros, amikor hirtelen elsápadt, aztán bíborvörösre vált az arca, és székéről ájultan a földre zuhant.

A komák közül a „körzeti megbízott” főtörzsőrmester telefonon felhívta H. város kórházának mentőszolgálatát, és a telefonon kapott utasítások szerint átvitették az eszméletlen embert a házába, ahol óvatosan ágyba fektették. A tizennyolchúszas távolsági autóbusszal megérkezett a mészáros felesége a gyerekekkel. Az asszony lekváros kenyeret kent a kislánynak, és kiküldte játszani az udvarra, mert „nem egy ártatlan kisgyermeknek való látvány az efféle”, aztán vizes borogatást tett a mészáros homlokára, végül illendő módon a másik szobába ültette és pálinkával és kolbásszal kínálta a barátjuk sorsáért aggódó „komákat”. Mikor a máso-

dik pohár pálinkát felhajtották, az asszony átment a hálószobába, és megállt az eszméletlenül fekvő férje ágya mellett, s lélegzetét visszafojtva a férfi inge alá nyúlt, mint aki keres valamit, ujjai gyors, határozott mozdulatokkal végigtapogatták a nyirkos, izzadt testet, csillogó szemmel nézte a mozdulatlan, csukott szemű arcot, és betakarta a férfit.

„Én sem találok azt, amit keresel!”

A mészáros hangja tisztán és erősen csengett; az asszony elvörösödött arccal hátralépett, mint aki a motozás miatt fizikai bántalmazástól tart, majd alig moccanó szájjal, a fogai közül vetette oda a férjének: „Feküdj csak nyugodtan, a takaródat igazítottam meg!”

A mészáros, aki kissé felemelte a párnáról a fejét, megismételte: „Hidd el, én sem találok, pedig mindannyiunknak könnyebb lenne, ha végre megtalálnám!” Aztán feje az átzsadt párnára nyaklott, és újra eszméletét veszítette.

Körülbelül félóra múlva megérkeztek a mentők, és a mészárost H. város kórházába szállították. A mészáros három napig fekvett eszméletlenül, aztán mindkét karján, azokon a pontokon, ahová véradáskor a tüket döfték, megállíthatatlanul vérezni kezdett; a különös és megmagyarázhatatlan eset híre és következményei fonák és zavaros események előidézője volt, amelyek egy pillanatig megingatták a társadalmakat összetartó rend alapjait.

12.

A mészáros határozott hangon követelte a vérzés elállításán fáradozó orvosoktól, hogy „ne hagyják a lefolyóba ömleni az életmentő vért, hanem minden késlekedés nélkül hozzanak üvegedényeket, megfelelő anyagból készült hordókat és tartálykocsikat a vér elszállítására, hogy az önkéntes és térítésmentes adományt mielőbb a szenvedő emberiség hasznára fordíthassák”. Az orvosok, mivel hamarosan tapasztalniuk kellett, hogy az „eset a maga nemében érdekesnek és rendkívülinek mondható”, vérátomlesztést alkalmaztak, hogy az elképesztő vérvesztéséget pótolják valahogy; a mészáros, aki hangosan és erélyesen tiltakozott a „vér fölösleges pocskolása” ellen, mint aki a puszta akaratával képes vért termelni és kibocsátani, kijelentette, hogy „minden csepp vér helyett, amelyet tanúk előtt kinyilvánított szabad akaratára ellenére az ereibe juttatnak, százat bocsát ki a szűkölködő emberiség javára”, az utolsó betűig beváltotta ezt a képtelen és lázas ígéretét. Ágyát a testéből szünet nélkül fröcskölő vér valószerűen mennyisége miatt az egyik műtőbe helyezték, ahol a vér a helyiség közepén a csatornanyílásba ömlött, míg a lefolyócső – nyilván a cső falára tapadt alvadt vérdarabok miatt – hamarosan eldugult; az orvosok – mintegy kényszerhelyzetben értesítették a véradóállomást, röviden közölve a „helyzet rendkívüliségét és a megfelelő intézke-

dések halogatás nélküli végrehajtásának szükségességét”. Ami a mészáros vérvesztését illeti, óvatosságot követel a csatornába folyó vér mennyisége háromszorosa volt egy felnőtt férfi teljes vérkészletének; a körülbelül hat óra alatt elfolyt vér súlya meghaladta a mészáros testsúlyát. Egy szikár, középkorú ápolónő villogó szemmel a mészárosra mutatott, és követelte, hogy azonnal értesítsék a rendőrséget, „mert ez az ember itt valamilyen vásári mesterkedéssel gúnyt űz a természet törvényeiből, az orvostudományból és az egészségügyi dolgozók áldozatkész és önfeláldozó munkájából”, a leírhatatlan igyekezetből, amellyel a beteg és elesett emberek széles tömegeit adják vissza munkahelyüknek és családjuknak; a mi betegeink becsületes, dolgozó emberek, akik nem űznek „gúnyt mások verejtékes munkájából”. Az ápolónő ezután sírva fakadt, és karját az arca elé tartva kirohant a mütöböl. Magatartását felettesei elítélték, fegyelmi eljárást indítottak ellene, s az eljárás eredményeként szóbeli megrovásban részesült, de a kórház alkalmazottai az ápolónő „durva és példátlan szavait” valahogy illőnek és helyénvalónak érezték a mészáros „példátlan keresetével”, egy olyan emberrel kapcsolatban, akinek a természet eddig ismeretes törvényei és a tapasztalat szerint körülbelül négy-öt óránként meg kellett volna halnia, ezzel szemben makkegészséges, és emellett követelők, emberi, valamint az Alkotmányban biztosított állampolgári jogaira hivatkozik...

Az igazság az volt, hogy a mészáros azt ajánlotta: az orvosok vegyék tudomásul a tényeket, és egyedül azok szerint cselekedjenek, „fogadják el az életmentő vért, akárhonnan származik is, elvégre egy szegény ország nem engedheti meg, hogy bármely polgára által önként és térítésmentesen felajánlott javak a lefolyócsatornában rothadjanak meg”. A mészáros kívánságát – mint említettük – teljesítették, nem a javaslat látszólagos ésszerűsége miatt, hanem inkább tehetlenségéből, mert valamilyen érdembeli intézkedés tovább nemigen volt halogatható. Ésszerűbb döntést a mészáros esetében, mint hogy a beteg szervezetének a józan értelmet lábbal tipró törvényei szerint cselekedtek, alig hozhattak, de a mészáros kívánságának teljesítését a legtöbben mégis vereségként könyvelték el. A kórház főigazgató főorvosa az orvosok számára tartott „rendkívüli munkaértekezleten” a többi között „a kór felderítését célzó lankadatlan harcra” szólította fel kartársait, a „tudomány fegyverpróbájáról”, „a kórház csorbitatlan jó hírének minden rendelkezésre álló eszközzel való megőrzéséről és őreghítéséről” beszélt, végül kijelentette, hogy „a kóros rendkívülisége miatt meg kell osztaniuk a felelőséget”, és konzílium összehívását javasolta „az ország legkiválóbb szakorvosainak részvételével”.

A véradóállomás főigazgató főorvosának utasítására a laboratórium a legkimerítőbb és többszörösen ellenőrzött vizsgálatnak vetette alá a mészáros székle-

tét, vizeletét, köpetét és vérét, de a vizsgálatok során semmiféle kóros elváltozásra utaló nyomot nem találtak.

A véradóállomás főigazgató főorvosa a felettes hatóságoknak írt jelentésében „az eljárás” szükségességét emelte ki „a mézsáros ügyében”; mégpedig „az eljárás haladéktalan megindítását”. Egy napon a Vöröskereszt VÉRTRANSZFÚZIÓS Osztályának vezetője jelent meg H. város kórházában, hogy „megnézze magának azt a csodálatosan működő vérkutat, és megvizsgálja az eset körülményeit”. A meglehetősen rövid ideig tartó vizsgálat után kissé ingerülten jegyezte meg, hogy „semmiféle ügyet és okot”, amely arra készítené, hogy bármiféle eljárás megindítását szorgalmazza egy békés és beteg hentessel szemben, nem talált; de az „ügy és az eljárás” és az ehhez hasonló kifejezések: „ezeket talán mégsem betegekkel kapcsolatban és gyógyítás helyett szokás emlegetni”. A véradóállomás főorvosa készségesen vállalta és elismerte, hogy az említett kifejezések az ő szájából és tollából származnak, és „amennyiben módot adnak ezzel kapcsolatos nagyon is alaposan átgondolt véleményét kifejezni, akár azonnal megteszi”. Az osztályvezető azt felelte, hogy ennek a „fejtegetésnek annál is jobban örülne, mert ritka alkalom jelen lenni a szülésnél, amikor a rendőrlaktanyák és az ügyészségek szókincse az orvostudomány alkotó részévé válik”. Úgy látszik, vannak politikailag káros és veszélyes betegségek, mondta nyugodt hangon a főorvos, és „ami őt magát illeti, senki nem vonhatja felelősségre, hogy ezt a veszélyt nem ismerte fel vagy alapos gyanúját eltitkolta felettesei előtt”. Efelől csakugyan biztosíthatja magát, vágott közbe az osztályvezető, ugyanakkor örülne, ha a főorvos úr elmondaná, mit ért politikailag káros és veszélyes betegségen. Nem kíván általános fejtegetésekbe bocsátkozni, mondta a főorvos, „észleletei csupán a mézsáros esetére vonatkoznak”. Ez az ember csaknem annyi vért adott két hónap alatt, mint Magyarország összes térítésmentesen vagy jelképes díjazásért adományozó véradója együttvéve; mi lesz ezekkel az emberekkel? Joggal érezhetik, hogy áldozatvállalásuk nevetséges, ha a „termelt vér” mennyiségét összevetik a H. kórházban ápolat eleven vérkút megmagyarázhatatlan bőségű hozamával. Ezeket a véradókat a Vöröskereszt aktivistái minden díjazás nélkül beszéltek rá a véradásra, amelynek társadalmi és erkölcsi hasznossága ez idáig vitathatatlan volt, de a mézsáros „ügye” óta nagyon is vitatható. A főorvos jelentőségteljesen megnyomta az „ügy” szót, és feltette a kérdést, amennyiben „ez a mi vérkutunk a jövőben is az eddigihez hasonló buzgalommal termeli az életmentő vért, vagy még fokozza is a termelést, mihez kezd a Vöröskereszt VÉRTRANSZFÚZIÓS Osztálya a felgyülemlett vérral, a feleslegessé vált véradókkal és magával a véradást megszervező és irányító apparátussal és különböző tisztségviselőivel”? A vérkút létezése – a beteg mézsáros szándékaitól függetlenül – „sok ezer becsülettel dolgozó kisember munkáját és

igyekezetét” csúfolja meg, akik a vérkútban nem láthatnak egyebet, mint szorgalmuk és áldozatuk kigúnyolását, és mi a biztosíték, emelte fel hangját a főorvos, mi a biztosíték, hogy „az élet egyéb területein nem bukkan-e fel hasonló ügy a veszélyes példa nyomán”? És nemcsak a kisemberek és a véradást szervező „nagyszerű és gigantikus gépezet”, hanem az életmentő intézményt megalkotó funkcionáriusok által betöltött státusok arculköpése!

A főorvos aggodalmi talán eltűzöttak, jegyezte meg az osztályvezető, bár sajátosnak tartja, hogy a felsorolt panaszok közül egyetlenegy sem vonatkozott magára a betegre és gyógyítására, s az a tény, hogy részben a főorvos szavait kölcsönözze, sok ezer becsülettel dolgozó orvos munkáját és igyekezetét csúfolja meg annak a szemében, aki egy ilyen beszélgetés kapcsán „általánosabb következtetésekre jut”. A főorvos elvörösödve válaszolta, hogy „nem hiszi, hogy kartársai közül bárkinek kötelező penzumként írhatnak elő egy ismeretlen kór okozójának felkutatását és a beteg gyógyítását az ehhez hasonló rendkívüli körülmények között”. Azt hitte eddig, mondta az osztályvezető, hogy minden beteg esete rendkívüli feladat az orvos számára, „de úgy látszik, H. város kórházában más az irányadó vélemény”. Semmiképpen nem tudja magát megértetni, válaszolt a főorvos, „H. város kórházának minden egészségügyi dolgozója tisztában van hivatalának követelményeivel”, de ami a valóságot illeti, az, úgy látszik, csöppet sincs tekintettel az elvekre és szentenciákra: például nincs elegendő tárolóedény a mészáros által termelt vér befogadására, nincs gépkocsi, amellyel a vért más kórházakba szállíthatnák; tehát a valóságban jelentkező problémák ennyire hétköznapiak, de ezeket a némelyek előtt „bántóan szürkének és kisszerűnek látszó feladatokat mégsem lehet megoldani, mert egyetlen állami intézmény sem vállalhatja egy csoda által fölforgatott szobában a nagytakarítást”.

Azért csak kíséreljek meg, mondta végül az osztályvezető, és ígéretet tett, hogy „a szürke, kisszerű feladatok megoldásában az illetékes szervek minden rendelkezésre álló segítséget meg fognak adni”. Aztán eltűnt. A főorvos mozdulatlanul állt a mosdóban a tükör előtt, kezéről a kőre csepegett a víz.

13.

„Nem küldhetnek ide valami kurvát! – mormolta a mészáros. – Ha önként idejön, nem kell véreznem többet.”

Ott feküdt az ágyán, aludt, és azt álmodta, hogy ezek az események nem egyebek káprázatnál; nem vérzik itt senki, nem is vérzett és nem is fog, hiszen ez a józan észnek ellentmondó és képtelen dolog. A „komákkal” ül a „diófájuk” alatt; sörözgetnek; a tizennyolchúzas távolsági busszal hazaérkezik a felesége és a kislánya; megvacsoráznak és lefeküsznek. Aztán éjszaka csöndben felkel, fel-

hajt a konyhában két-három pohár bort, kimegy az udvarra, és csípőjére támasztott kézzel megnézi a csillagokat, megsimogatja a lábához dörgölöző kutyát, darabig az ölkerítésnek támaszkodva hallgatja a disznója szuszogását, majd kilép a kapun, és ballagni kezd az úton a cigánytelep felé. Zsebében pálinkásüveg, az „ajándék”, hogy mint már évek óta, lefeküdjön a csorba fogú Féldecis Rózsival. A söntésben lógó plakátra, a lányra gondol, megpróbálja meztelenül maga elé képzeltetni, mialatt „használja” a cigánylányt. Elindul hát most is; telihold van, a vályogputriktól puha árnyak moccannak felé az úton lassan, mint amikor meztel lábmadarakon járunk.

Erdélyi társaság

Csak kilenc nap múltott el azóta, hogy Lőrinc a hírnöki foglalkozást elnyerhette a cukorgyárban. A kilencedik nap éppen vasárnapra eset. Délelőtt még ruhát kékelt, és más szépítő műveleteket végzett a hírnökség mellett a gazdáinak, de azután, hogy megehetette a délebédet, szabad volt ő is.

– Egész héten keresztül eleget szolgáltam másokat – mondotta magában. – Ezen a délutánon tehát érdemesebb embert fogok szolgálni, vagyis önmagamat.

Könnyű és kellemes szolgálat volt, amit a maga számára kitalált. Láttá ugyanis, hogy verőfényes őszi idő van, s látta azt is, hogy a mezők integetnek feléje.

– Jövök, ne féljete! – mondta, és magához vette a botját, amelynek párja sehol nem volt, mert ilyen botja csak egy vad püspöknek lehetett volna, hogy ugyan vad püspök volna a világon.

Vette tehát a botját, és elindult a mezők felé. Nem ment mindjárt és ész nélkül az úttalan földekre, mert nem szeretett okvetlenül bukdácsolni, mint ahogy azt a városi fiúk szeretik, ha nagy néha kiszabadulnak a természetbe. Az úton ment, az utak között is a főnök-úton, amelyet más emberek országútnak neveznek. Itt is látott elég mindent, ami nézni érdemes volt. Néha szekerek mentek lassú döcögéssel, s azoknak ernyője alatt mindig ült valaki, akivel kedve lett volna versenyt szaladni. Leggyakrabban női személy volt az illető, mert az efféle vásáros szekerek mindig fityegtettek magukkal egy kellett embert, aki mellett a portéka dupláját érte. Gyakran kutya is poroszkált a szekér után, s Lőrincnek nagyon tetszett, hogy ezeknek a kutyáknak sohasem kellett előrenézni, mert a kötelék kinézte a négy lábuk az utat. Madarakat is látott, különösen varjakat, amelyekről eszébe jutott, hogy bizony jó volna disznót hizlalni, s majdan a körmeiket és a farkuk hegyét odaadni a varjaknak.

S látott egyebet is, ami mind jó volt arra, hogy hasznos gondolatokat ébresszen benne. Ilyen gondolatai voltak is már bőven, valósággal egymás hegyénhátán nyüzsgtek, mint a rengeteg újonc katona a kaszármányában. Ezek mérték neki az utat, nem a kilométerkövek, mert amikor áldott gyümölcsfa módjára már roskadozott a feje, szépen megállt a vad bottal, és azt mondta:

– Eleget mentél már, Lőrinc.

Szétnézett, hogy valami alkalmas helyen trónust keressen magának. Talált is volna egy alkalmas dombot, amelyen hatalmas kőrök lázadtak a hervasztó idő

ellen. Lépett néhányat arra, de aztán mégis azt gondolta, hogy a pihenés számára a legméltóbb hely mégis ott lehet. El is indult tehát, és tíz perc múlva bent volt a falu szívében. Itt megállott, és azon gondolkodott, hogy a paphoz menjen-e, vagy valaki világi emberhez.

Egyikhez sem ment, mert döntés előtt meglátott egy kirajzolt kezét, amely nagy és egyenes mutatóujjal valami sárgára festett ajtóra mutatott.

– No, ez se mutasson hiába! – mondotta, és belépett az ajtón.

Sejtette már künn is, hogy olyan helyre mutathat az ujj, ahol más keresi a hasznót. De van olyan korcsma is, amely csak akkor nyilvánvaló, ha már bent van az ember. Ez éppen olyan volt. Két asztal kínálkozott az egész szobában, de az a kettő legalább jó nagy volt. Az egyiknél már üldögélt is egy legény. Szép fehér ing volt rajta, a derekán széles szíj s nagy fekete kalapja előtte az asztalon.

Odaült Lőrinc, és azt mondta:

– Szabad lesz megháborítanom?

A román legény egyet sem szólt, hanem bizalmatlanul tekintett rá, majd azt a nagy fekete kalapját közelebb húzta magához.

– Mivel szolgálhatok? – jött oda a korcsmáros.

– Ha már éppen szolgálni akar – mondta Lőrinc -, akkor szolgáljon egy fél liter borral. De hozzon három poharat hozzá.

– Hát az minnek?

– Az Isten is három személyből áll – felelte Lőrinc.

Nem feleselt a korcsmáros, hanem elhozta a fél liter bort s a három poharat. Lőrinc töltött az egyikbe, majd felemelte, és a román legény felé sandítva, így szólt:

– Ha volna egy társam, azzal innám. De hejh! Mindig egyedül van a magyar!

A román most sem méltatta figyelemre, de érthetett magyarul, mert elévette a tarisznyáját, s abból furulyát bújtatott ki, mintha meg akarta volna mutatni, hogy a román is mindig egyedül van.

Szép karikás furulya volt, három rézkarikával, s a színe barnafényes, mint a pásztorok haja. Mindjárt a szájához emelte, és játszani kezdett rajta. Olyan szív-fájdító és messze szóló dallamot fúj, hogy Lőrinc ismét töltött a poharába, és azt mondta:

– Hajh, azok a csalfa lányok!

A legény ránézett a furulya mellől, s hát könnyes a szeme. Erre Lőrinc a másik pohárba is töltött, majd közelebb húzódott a románhoz, és így szólt hozzá:

– Megkínálnám ezzel a kicsiséggel, ha nem sérteném meg.

A legény elfogadta a bort, és mind egy cseppig kiitta.

– No, ugye, ez is muzsikál?

Még erre sem szólott a legény, hanem maga elé tette a furulyát, és messze nézett, mint az előbb a nóta. Lőrinc nem azt mondta neki, hogy nézzen még messzebbre, hanem felvette a furulyát, és egy szöktető nótát kezdett fújni rajta. A román legénynek odafordult lassan a feje, mint a napraforgó, majd lassan felemelte a karját, és a Lőrinc vállára tette.

– Muzsikaszóval szép megértés van – mondta.

Lőrinc abbahagyta a nótát, és így felelt:

– Mert a muzsikaszó a szívet tekinti.

Csakugyan a szívet tekintette, mert jól megindult a beszélgetés. A román elpanaszolta szerelmi bánatát, s el Lőrinc is az ő árvaságát. Amikor ismét ittak egy pohárral, a román olyan barátságba szökkent, hogy mindenképpen szeretett volna Lőrincnek adni valamit. Keresgélt is sokáig valami mozdítható dolog után, de szegény volt, s nem talált.

– Ne erőlted magadat, Demeter! – csillapította Lőrinc.

– De én akarom, hogy örökké megemlékezzél rólam.

– Ha olyan erősen akarod, akkor add nekem a furulyád harmadrészét, vagyis az első karikáig.

Nagyon megijedt Demeter, de amikor Lőrinc jól megmagyarázta, hogy ő csak jelképileg akarja az első karikáig, akkor Demeter boldogan ajándékozta oda neki. Még azt is mondotta, hogy örökké Lőrincre fog gondolni, amikor a szíve elévéteti véle a furulyát. S mintha Isten kormányozta volna ezt a találkozást, nemsokára egy szász legény is belépett a korcsmába.

– Ezt is hijjuk ide! – mondta Lőrinc, s mivel Demeter nem ellenezte; oda-szólt a szásznak:

– Szívesen látjuk a kamerádot, ha meg nem sértenők.

A szász odaült, és azt mondta:

– Szívesen fogadom, de pénzzel nem rendelkezem.

– Nem is pénzzel kell itt rendelkezni, hanem szívvel – szólott Lőrinc, és töltött a szásznak is. De a szász csak koccintott, s nem akart inni. Beszélni sem igen akart, csak bizalmatlanul nézett.

– Tud-e maga furulyázni? – kérdezte Lőrinc.

– Semmiképpen nem – felelte a szász.

Nagy baj volt, hogy a szász nem tudott megfelelő dallamot fújni a furulyába, de valahogy mégis segítettek rajta, mert Lőrinc addig unszolta, amíg énekelt nekik egy szász éneket. Ötször-hatször elénekeltették vele a dalt, s akkor Lőrinc szájához emelte a furulyát.

– Nagyon jól előre megy! – örvendezett a szász, és úgy kinyílt a szíve, hogy Lőrinc indítványára Demeter nekiajándékozta a furulya közepét. A szász nem értette, miképpen lehetséges, hogy valami az övé legyen, s mégis más vegye hasznát, de Lőrinc megmagyarázta neki.

– Ez a furulya a mi közös kincsünk – mondotta Lőrinc. – Csakhogy hárman egyszerre nem fújhatjuk.

Éppen jókor fejtegette a közös furulyát, mert egy román őrmester lépett be a korcsmába. Nem ült az ő asztalukhoz, de a másíknál az öklére könyökölt, és hatalmasan nézte őket.

Lőrincék csak annyira nézték őt, amennyire rangja után megérdemelte, és tovább játszottak a furulyán. Amíg Demeter búbanatát és a szász harsogását beszélte a furulya, addig ment is a dolog, de midőn Lőrinc egy székely kesergést kezdett szikráztatni, akkor odaugrott az őrmester, és a furulyát kirántotta a Lőrinc kezéből. Aztán a földhöz vágta, és nagy csizmájával rátaposott.

A szegény furulya reccsent egyet, s abban a reccsenésben benne volt mind a hármuk dallama.

Demeter felugrott, és egy széket tett maga elé a szász is. Lőrinc azonban odaállott a középre, ahol minden ütés csak őt érhetne volna, és könnyes szemmel csak ennyit szólott:

– A közös kincset rontottad össze, te balga!

DOMONKOS ISTVÁN

Kormányeltörésben Bosnyák Istvánnak ajánlva

Elmém csak téveleg széllal kétségben,
Mint vasmacska nélkül gálya az tengerben,
Kormányeltörésben,
Nincsen reménsége senki szerelmében.

(Balassi Bálint)

IZZASZTÓ RENDSZEREK – a tőkés iparban a munkaintenzitás növelésének különféle rendszerei.

(Közgazdasági kislexikon)

A társadalmi fejlődés azt mutatja, hogy a magántulajdon nem örök kategória.

(Közgazdasági kislexikon)

PROLETARIÁTUS – a tőkés társadalom bérmunkásainak osztálya, amely a termelési eszközök tulajdonától megfosztva, kénytelen a tőkésnek eladni munkaerejét.

(Közgazdasági kislexikon)

NÉPESSÉG IMMIGRÁCIÓJA – egyes országok állampolgárainak bevándorlása egy másik országba állandó vagy időleges letelepedés céljából.

(Közgazdasági kislexikon)

én lenni
én nem tudni
magyar élni külföld élet
pénz nyelv zászló
himnusz bélyeg
elnökök vezérek
előkotorni megfelelő
ott ahova érek
mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren

koponyánkból a habverő
nyele kiáll
világ
pro-árjai
világ
kontra-árjai
ez lenni vers

szavak kínai falát
megmássza a halál
élet frázisait
emberbőr kötésben
adják ki írók:
nemzeti irodalmak
generálisai
és nem bírni nemzeti
fogások erős szaga
csinálni külföldből
portable haza
és menni külföld
mit munkaengedély
kofferban szalonna
két kiló kenyér
én nem látni új látóhatár
én menni külföld
talpalni csikorgó havon
élet nercbundákban jönni
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren
én lenni kicsi prémes
külföld nem húzni vonósnégyes
adni tableta be nekem
én lenyelni
mi megszűnni

én keverni kártya
mondani rőf-rőf
hitvesi ágy
enni orosz-forradalom-kaviár
keresni mi
találni rím
mirím mirím
mirirím
lenni harmincéves
nappal mutogatni
este tapogatni
éjjel hófehér lapon
élet hegyes fák közül jönni
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
szavak kínai falát
megmássza a halál
én írni levél haza
mama én lenni bacilushordozó
én fertőzni nem beszélni
érinteni
én túlélni tan idea rendszer
állam-temetés én vinni kereszt
lenni forradalom alkímistája
plasztik virággal gomblyuk
nyolc elemi kijárva
csinálni külföldi buli
mágikus bomba
görbe csövű puska
lőni halott királyra
lelkemen nem lenni bugyi
forradalom láрма tömeg
szavak szakállak vér
ízléses pakolásban
fagyasztva szárazon
nem venni el sámson erejét

a szivárványos északon
marx jönni fehér kesztyű
vágni engem nyakon
én lenni
elnökök vezérek
mi meghalni mindnyájan
úgyis téves csatatéren
én kapni levél
egri ki kell juttatni
vili bácsi
gellért fia fifi
siptár otthagyni nenát
tata leesni bicikli
mentő elvinni
lenni piac szerda
pap jönni szedni adó
mosni ing gatyá
kapálni sír
nem merni lehunyni szem
hallani egér kapar

én állni márványtalapzaton
élet lábujjhegyre állni
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
én menni külföld
mit munkaengedély
kofferban szalonna
két kiló kenyér
én menni üzlet gyalog
üzletben lenni dolores
ő lenni spanyol
ő ülni kassza
lenni nagy mell
lány masszázs
finom bajusz lábon

jó szag pris köröm
én lenni elég bátor
előttem állni két görög
ők venni kenyér mosópor hagyma
kisebbik hajában lógni szalma
gatyámban lenni nagy nyomás
nyomás lenni illegalitás

én állni
állni kassza előtt vakon
élet jönni inkognitó
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
koponyánkból a habverő
nyele kiáll
és menni utca grombikabát

levegő repülni
hogyhívnak-madár
faj kutya ülni posta
én érezni izé-virágok
ohne-szagát
én gondolni
én nem menni haza
fogni kapa
emelni életszínvonal
kapni gerincből

görbe vonal
grafikon
én megszokni
tőkés munkafegyelem
lenni két szabad napom
az elbocsátás réme
ülni futószalagon
ő lenni profitom

én szerezni óriás vagyon
élet lóversenyen kukkertokkal
vágni engem nyakon
én lenni
elnökök vezérek
élet frázisait
emberbőr kötésben
adják ki írók:
nemzeti irodalmak
generálisai
én menni könyvtár
játszani sakk
ott ülni pavlik
ő lenni cseh
ő csinálni nagy rokad
orosz honfoglalás után
marcuse sartre godard
morris laing russel nietzsche
kepler galilei newton
einstein poincaré lukács
marshall mcluhan
pavlik járni száj
én kapni matt
király meg két paraszt
lenin lenni emigráns
marx lenni emigráns
joyce musil mann brecht
bartók picasso chagall
marx fájni fog neki
feleség hívni jenny
rilke baudelaire rimbaud
mind csavarogni
én lenni külföldön babon
élet patika előtt kapásból
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek

én menni külföld
mit munkaengedély
kofferban szalonna
két kiló kenyér
én menni fogorvos
ő lenni herr schmidt
ő mutatni fénykép
fekete-fehér
védeni híd sisakban
hansi meghalni szegény
gyomor nem bírni
szög ólom csalán
csókukacok
latrina-banán
herr schmidt szeretni olasz pizza
páciens előtt nem lenni titka
menni nyaralni adria
szeretni szoknya fokhagyma
szeretni kövér nő
szeretni hátul szeretni elől
halál jönni kelet felől

én gyáva rezegni nagyon
váróteremben élet légyecsapóval
vágni engem nyakon

én lenni
elnökök vezérek
szavak kínai falát
megmássza a halál
én tolatni utcán
venni virsli
ára lenni potom
nadrágban térd
verni vándorbotom
menni dolores
sarkon állni egy magyar
egész délelőtt

ő lenni menekült király
mikor bepiál
ő ülni börtön öt év
nézni tükörben
nap hold akasztás tiszta-kanyar

én látni új látóhatár
én menni utcán
látni herr hallon
sétáltani kutya
túloldal
ő jönni messzi india
lenni szárazság
állat megdögleni
ember feküdni halott
mama kút ugrani este
pap menni zarándok
ő menni külföld
lenni orvos
lenni villa medence pénz
víz tej méz olaj
ő mama kút ugrani este
ő mama nyolc gyerek
mind meghalni
ég hamu gangesz
ő nem india
ő új név új passeport
ő kapni sürgöny
pap ég hamu gangesz
ő feleség buchenwald

ő feleség ideg már szív tüdő
ő feleség nyugágy pongyola
ő feleség kommunista doktor fizika
ő feleség ő feleség

én hallgatni ő papol
élet lassan felmászni zászlórúdra

lobogni ott nagyon

én lenni
elnökök vezérek
én menni külföld
mit munkaengedély
kofferban szalonna
két kiló kenyér
én lenni kormányeltörésben
ez nem lenni vers
én imitálni vers
vers lenni tócsa
beleülni lenni szivacs
tönkretenni új ruha
tócsában találni
sok kövér kukac
proletariátusnak
proletariátus jövőbe vetni horgát
fogni fürdőszoba
vers lenni kérdezni:
bírnai el kicsi egér
háta egész háza
ha bebújni lyuk?
én két gyerek
én motorfűrész
erdő vágni fa
én gomba
én madár
én különféle vad
különféle tárgy
név nem tudni
délután sötét fáradt
este kemény szivornya
asszony lepedő ág
clitoris
rátenni ujj
nem gondolni kollektív
nem gondolni privát

Tartalom

Szigeti Lajos Sándor: <i>Bábel és Püünkösd</i>	3
Örkény István: <i>Polgártársak!</i>	7
Illyés Gyula: <i>A faj védői</i>	8
Reményik Sándor: <i>Köt a rög</i>	9
Sarkadi Imre: <i>A szatír bőre</i>	10
Heinor Kipphardt: <i>Alexander</i>	18
Keszthelyi Zoltán: <i>Néger Mária</i>	20
Gergely Ágnes: <i>Lámpással kezemben</i>	21
Kertész Imre: <i>Valaki más</i>	23
Radnóti Miklós: <i>Razglednicák</i>	27
Rainer Maria Rilke: <i>A hang</i>	29
Jékely Zoltán: <i>A marosszentimrei templomban</i>	32
Szöcs Géza: <i>A Vótok újesztendeje</i>	33
Derek Mahon: <i>Cigányok</i>	34
Was Albert: <i>Jönnek!</i>	35
Chaim Potok: <i>Davita hárfája</i>	41
Zalán Tibor: <i>A szabadkőműves páholyban</i>	45
József Attila: <i>Holttest az utcán</i>	49
Illyés Gyula: <i>A reformáció genfi emlékműve előtt</i>	50
Kosztolányi Dezső: <i>Esti Kornél</i>	55
Móricz Zsigmond: <i>Tündéerkert</i>	61
Babits Mihály: <i>Tímár Virgil fia</i>	71
Esterházy Péter: <i>Egy kék haris</i>	76
Tandori Dezső: <i>A-tól Z-ig</i>	90
Tandori Dezső: <i>Gondolat és Mű („A” és „Z”)</i>	91
Weöres Sándor: <i>Nő és férfi</i>	92
Dosztojevszkij: <i>Bűn és bűnhődés</i>	94
Andersen: <i>A rendíthetetlen ólomkatona</i>	111
Andersen: <i>A rút kiskacsa</i>	114
Hajnóczy Péter: <i>A véradó</i>	122
Tamási Áron: <i>Erdélyi társaság</i>	142
Domonkos István: <i>Kormányeltörésben</i>	146

Kiadja: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Felelős kiadó: dr. Pitrik József menedzserigazgató
Terjedelem: 9,75 ív (B5)

Nyomdai és kötészeti kivitelezés:
Letter Print Kft., Budapest
Felelős vezető: Czákó Győző ügyvezető